

Ortadoğu

Analiz

İstanbul

Şam

Medine

Devrim Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri

orsam.org.tr

ORSAM'dan

Mayıs ve Haziran 2026, Ortadoğu açısından bölgenin güvenlik mimarisinin hangi ilkeler üzerine yeniden şekilleneceğine ilişkin tartışmaların daha görünür hâle geldiği bir eşik niteliği taşımaktadır. Son yıllarda Ortadoğu'daki gelişmeler çoğu zaman tek tek ülkeler veya çatışmalar üzerinden analiz edilse de bugün daha büyük bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bölge artık yalnızca çatışmaların yaşandığı bir coğrafya değil; küresel güç rekabetinin, ekonomik bağlantısallığın, teknolojik dönüşümün ve bölgesel düzen arayışlarının kesiştiği stratejik bir merkez hâline gelmiştir.

Uluslararası sistem, Soğuk Savaş sonrasının görece istikrarlı döneminden uzaklaşarak büyük güç rekabetinin belirleyici olduğu yeni bir evreye girmektedir. Bu rekabet yalnızca askeri güç üzerinden yürümekle; yapay zekâ, savunma teknolojileri, kritik altyapılar, enerji koridorları, tedarik zincirleri ve ekonomik bağlantısalılık da jeopolitiğin temel unsurları hâline gelmektedir.

Böyle bir dönemde iç sorunlarını çözemeyen bölgeler, yalnızca istikrarsızlık üretmekle kalmamakta; aynı zamanda küresel rekabetin yeni mücadele alanlarına dönüşmektedir. Ukrayna bunun Avrupa'daki, İran-İsrail gerilimi ise Ortadoğu'daki en güncel örneklerini oluşturmaktadır. Eğer bölgesel kırılmalıklar yönetilemezse Doğu Akdeniz'den Kafkasya'ya, Orta Asya'dan Güney Asya'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyada benzer rekabet dinamiklerinin ortaya çıkması şaşırtıcı olmayacaktır.

Bu çerçevede son iki ay içerisinde yaşanan gelişmeler tek tek ele alındığında dahi ortak bir eğilime işaret etmektedir. Irak'ta yeni hükümetin kurulması, Suriye'de devlet kurumlarının yeniden yapılandırılmasına yönelik adımlar, Körfez ülkelerinin güvenlik koordinasyonunu artırma çabaları, Türkiye'nin Suudi Arabistan, Cezayir, Irak ve Somali ile geliştirdiği çok boyutlu diplomatik girişimler ya da Sudan'da Çin'in ekonomik varlığını güçlendiren yeni anlaşmalar, farklı dosyalar gibi görünse de aslında aynı soruya cevap aramaktadır: Değişen uluslararası sistem içinde bölgesel istikrar nasıl korunacaktır?

Bu nedenle güvenlik kavramı da yeniden tanımlanmaktadır. Uzun yıllar boyunca güvenlik daha çok askeri caydırıcılık ve kriz yönetimi üzerinden ele alınırken bugün devlet kapasitesi, kurumsal dayanıklılık, ekonomik entegrasyon ve toplumsal direnç en az askeri güç kadar belirleyici hâle gelmiştir. Suriye'deki geçiş sürecinin başarısı yalnızca güvenlik sektörünün yeniden yapılandırılmasına değil, aynı zamanda kapsayıcı kurumların oluşturulmasına bağlıdır. Irak'ta milis grupların devlet otoritesi altında yeniden tanımlanmasına yönelik tartışmalar veya Körfez ülkelerinin

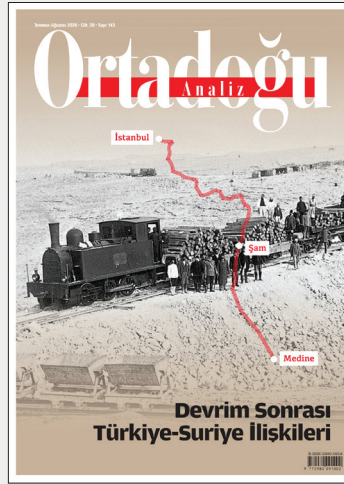
güvenliği ekonomik iş birliği ile birlikte ele almaya başlaması da aynı dönüşümün parçalarıdır. Güvenlik artık yalnızca savaşların önlenmesi değil, devletlerin krizlere karşı dayanıklılığının artırılması meselesidir.

Büyük güç rekabetinin derinleşmesi ise Ortadoğu ülkelerini yeni tercihlerle karşı karşıya bırakmaktadır. Bölge ülkelerinin önemli bir bölümü artık tek bir ittifak ekseninde hareket etmek yerine çok yönlü ortaklıklar geliştirmeyi tercih etmektedir. ABD güvenlik alanında önemini korurken, Çin ekonomik yatırımları ve altyapı projeleriyle, Rusya ise güvenlik ve enerji alanındaki varlığıyla bölgesel denklemde yer almaya çalışmaktadır. Bu tablo, Ortadoğu'da klasik blok siyasetinden çok dengeleme ve çoklu ortaklık stratejilerinin ön plana çıktığını göstermektedir. Dolayısıyla önümüzdeki dönemde bölgesel aktörlerin başarısı, büyük güçlerden birini tercih etmekten ziyade bu rekabeti kendi ulusal çıkarları doğrultusunda yönetebilme kapasitesine bağlı olacaktır.

Türkiye'nin son dönemde izlediği dış politika da bu dönüşümün önemli örneklerinden biridir. Güvenlik odaklı yaklaşımını ekonomik bağlantısalılık, ulaştırma koridorları, savunma sanayii iş birlikleri ve arabuluculuk girişimleriyle tamamlayan Türkiye, yalnızca krizlere müdahale eden bir aktör olmanın ötesine geçmeye çalışmaktadır. Özellikle Suriye, Irak ve Körfez hattında geliştirilen girişimler, bölgesel sahiplenme anlayışını güçlendiren ve istikrarı yerel kapasite üzerinden inşa etmeyi hedefleyen yeni bir yaklaşımın işaretlerini vermektedir. NATO Ankara Zirvesi öncesinde yürütülen tartışmalar da benzer şekilde, güvenliğin yalnızca askeri caydırıcılıkla değil, **bölgesel dayanıklılık (regional resilience) ve devlet kapasitesinin güçlendirilmesi** üzerinden yeniden düşünülmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Önümüzdeki dönemde Ortadoğu'nun geleceğini belirleyecek temel soru, yeni krizlerin yaşanıp yaşanmayacağı değil; bölgenin bu krizleri yönetebilecek kurumsal kapasiteyi oluşturup oluşturamayacağıdır. ORSAM olarak son iki ay boyunca gerçekleştirdiğimiz saha çalışmaları, uluslararası forumlar ve diplomatik temaslar bize aynı gerçeği göstermektedir: Ortadoğu artık yalnızca güvenlik üreten ya da güvenlik tüketen bir bölge değildir. Aynı zamanda yeni uluslararası düzenin nasıl şekilleneceğini belirleyecek en önemli laboratuvarlardan biri hâline gelmiştir. Bu nedenle önümüzdeki dönemde güvenlik, kalkınma, bağlantısalılık ve devlet kapasitesini birlikte ele alan bütüncül bir yaklaşım geliştirmek hem bölge ülkeleri hem de bölgeyle ilişki kuran küresel aktörler açısından stratejik bir zorunluluk olacaktır.

Dr. Kadir Temiz
ORSAM Başkanı

KERKÜK'TE DÖNÜŞÜMLÜ VALİLİK MODELİ: TÜRKMEN VALİ DÖNEMİ

Bu dosya, Kerkük'te Türkmen bir valinin göreve gelmesiyle ortaya çıkan yeni siyasi tabloyu farklı yönleriyle ele almaktadır. Çalışmalarda, Bağdat'ta değişen güç dengelerinin Kerkük'e etkileri, Türkmen valinin seçilmesinin siyasi ve toplumsal yansımaları, dönüşümlü valilik modelinin kentin istikrarına sağlayabileceği katkılar, yerel yönetim ve kalkınma dinamiklerindeki olası değişimler ile Kerkük Valisinin yetki ve sorumluluklarının hukuki çerçevesi kapsamlı biçimde değerlendirilmektedir. Farklı yazarların analizlerini bir araya getiren dosya, Kerkük'te yönetim değişiminin bölgesel siyaset, yerel yönetim, hukuki yapı ve Türkmenlerin temsili açısından doğurduğu fırsatları ve muhtemel sonuçları çok boyutlu bir perspektifle incelemektedir.

KERKÜK'TE DÖNÜŞÜMLÜ VALİLİK
MODELİ: TÜRKMEN VALİ DÖNEMİ

Suriye, şüphesiz öteden beri Türkiye'nin bölgesel ilişkilerinde özel bir yere sahip ülkelerden biri olmuştur. İki ülke arasındaki uzun kara sınırı, güçlü tarihsel ve toplumsal bağlar, Suriye'de yaşanan gelişmelerin Türkiye'yi doğrudan ve çok boyutlu biçimde etkilemesine her daim zemin hazırlamıştır. Nitekim Suriye'de uzun yıllar devam eden iç savaşın Türkiye açısından ortaya çıkardığı güvenlik sorunları ve kitlesel göç hareketleri, iki ülkenin kaderlerinin birbirinden bağımsız düşünülmemeyeceğini bir kez daha göstermiştir. Esed rejiminin sona erdiği 8 Aralık 2024 Devrimi ise yalnızca Suriye'nin siyasi tarihinde değil, Türkiye-Suriye ilişkilerinde de yeni bir dönemin kapısını aralayan önemli bir dönüm noktası olmuştur. Devrime giden süreçte Suriye halkının yanında yer alan Türkiye, devrim sonrasında da yeni yönetimle yakın ilişkiler geliştirme ve Suriye'nin istikrarına katkı sunacak çok boyutlu iş birlikleri tesis etme yönünde güçlü bir irade ortaya koymuştur. Suriye ile ilişkilerin Türkiye açısından taşıdığı bu stratejik önemden hareketle biz de *Ortadoğu Analiz* dergimizin bu sayısında "Devrim Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri"ni dosya konusu olarak belirledik. Bu doğrultuda bu sayımızın dosyasında, devrim sonrasında Türkiye-Suriye ilişkilerinin diplomasi, güvenlik, ekonomi ve göç alanlarında geçirdiği dönüşüm ve geleceğe yönelik muhtemel seyri, alanında uzman araştırmacıların kaleme aldığı makalelerle farklı boyutlarıyla ele alınmıştır.

İki ülke arasındaki ilişkilerin diplomatik ve güvenlik boyutlarını inceleyen ilk iki makale, devrim sonrası dönemde Türkiye'nin yeni Suriye'nin istikrarına ve devlet inşası sürecine sunduğu katkılara odaklanmaktadır. Doç. Dr. Muhammed Hüseyin Mercan, Türkiye'nin yeni Suriye yönetimiyle geliştirdiği yakın diplomatik ilişkileri ele alarak Ankara'nın Şam yönetiminin uluslararası meşruiyet kazanması, küresel sisteme yeniden entegre olması ve ülkede istikrarlı bir geçiş sürecinin tesis edilmesi yönünde üstlendiği aktif rolü analiz etmektedir. Prof. Dr. Hüseyin Alptekin ise egemenliğini ülke genelinde tesis etmiş ve terör örgütlerine alan bırakmayan bir Suriye'nin Türkiye açısından doğrudan bir millî güvenlik meselesi olduğunu vurgulamakta; bu doğrultuda Türkiye'nin Suriye'de toplumsal meşruiyete dayalı devlet kapasitesinin ve kurumsal yapıların yeniden inşasına sunduğu katkı-

ları değerlendirmektedir. Böylece iki çalışma, Türkiye'nin devrim sonrası Suriye politikasını diplomatik destek, uluslararası meşruiyet, güvenlik ve devlet kapasitesinin güçlendirilmesi eksenlerinde birbirini tamamlayan perspektiflerle ele almaktadır.

İki ülke arasındaki ilişkilerin ekonomik boyutunu ele alan sonraki iki makale ise Suriye'yi içeriden bilen ve ülkenin ekonomik dinamiklerine yakından hâkim iki yazar tarafından kaleme alınmıştır. Dr. Maruf el-Halef, Türkiye ile ekonomik iş birliğinin Suriye'nin yeniden inşası ve bölgesel ekonomiye yeniden entegrasyonu açısından taşıdığı önemi ele almakta; ticaret, sanayi, enerji ve sınır bölgelerinde geliştirilebilecek ortaklıkların sunduğu fırsatları ve beraberinde getirebileceği muhtemel riskleri değerlendirmektedir. Esmâ Saeb Afandi ise Türkiye-Suriye ekonomik ilişkilerinin tarihsel gelişimini ve devrim sonrasında kazandığı yeni ivmeyi ortaya koyarak, yeniden inşa sürecinde Türkiye'nin sahip olduğu sanayi, teknoloji ve lojistik kapasitesinin oynayabileceği role dikkat çekmektedir. Afandi, kısa vadeli ticari kazanımların ötesine geçen; iki ülkenin üretim kapasitesini güçlendiren, yerel sanayiye destekleyen ve karşılıklı faydaya dayanan sürdürülebilir bir ekonomik iş birliği modelinin önemini vurgulamaktadır.

Dosyanın son üç makalesi ise Türkiye-Suriye ilişkilerini eğitim, bölgesel bağlantısallık ve göçün toplumsal sonuçları üzerinden ele almaktadır. Doç. Dr. Muhammet Musa Budak, eğitimi iki ülke arasındaki ilişkilerin kalıcılığını sağlayacak stratejik bir iş birliği alanı olarak değerlendirmekte; eğitim diplomasinin Suriye'nin kurumsal kapasitesinin yeniden inşası, nitelikli insan kaynağının yetiştirilmesi ve gönüllü geri dönüşlerin sürdürülebilirliği açısından taşıdığı öneme dikkat çekmektedir. Dr. Kenan Aslanlı, Suriye'nin ulaştırma ve enerji altyapısının yeniden inşasını bölgesel bağlantısallık perspektifinden ele alarak ülkenin Türkiye'yi Körfez, Kızıldeniz ve Avrupa'ya bağlayan yeni ticaret ve enerji koridorlarında üstlenebileceği stratejik rolü analiz etmektedir. Zeyneb Gözen ise savaşın sona ermesinin ardından Türkiye'de yaşamaya devam eden Suriyelilerin değişen kimlik ve aidiyet biçimlerine odaklanmakta; mültecilikten diasporaya geçiş ihtimalini ve bu topluluğun Türkiye ile yeni Suriye arasında kurabileceği toplumsal ve ekonomik köprüleri tartışmaktadır.

EDİTÖRDEN

Dosya dışı makalelerimizde ise bölgesel ve uluslararası siyasetin güncel gündemini şekillendiren iki önemli konu ele alınmaktadır. Bölgesel Siyaset bölümünde Doç. Dr. Murat Tınas, Lübnan'da ateşkes girişimleri ile sahada devam eden çatışmalar arasındaki çelişkiyi merkeze alarak, İsrail, Hizbullah, ABD ve İran arasındaki güç mücadelesinin Lübnan'ın egemenliği üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Makale, Lübnan'ın giderek derinleşen egemenlik krizini, güvenlik mimarisindeki dönüşümü ve bu sürecin Türkiye ile Doğu Akdeniz açısından doğurabileceği stratejik sonuçları kapsamlı biçimde değerlendirmektedir. Uluslararası Siyaset bölümünde ise Prof. Dr. Aylin Ünver Noi, İran savaşının NATO'nun dönüşüm süreci ve Orta Doğu stratejisi üzerindeki etkilerini incelemektedir. Yazar, savaşın Avrupa ile Orta Doğu güvenliğinin birbirinden ayrı düşünülemeyeceğini ortaya koyduğunu vurgulayarak, NATO'nun güney kanadına yönelik yeni yaklaşımını, ittifak içindeki görüş ayrılıklarını ve değişen güvenlik mimarisini kapsamlı bir perspektifle ele almaktadır.

Dergimizin Kültür-Sanat ve Yaşam bölümlerinde ise bölgenin kültürel mirasına, sinemasına ve spor alanında artan görünürlüğüne odaklanan üç farklı çalışmaya yer verilmektedir. Kültür-Sanat bölümünde Doç. Dr. Mesut Aytekin, "Lübnan Semaları" filmi

üzerinden Lübnan İç Savaşı'nın bireyler, aileler ve gündelik yaşam üzerindeki yıkıcı etkilerini ele alarak savaşın toplumsal hafızada bıraktığı derin izleri son aylardaki İsrail'in Lübnan'a saldırıları bağlamında değerlendirmektedir. İrem Yaşar ise Lübnan'ın binlerce yıllık kültürel mirasını ve İsrail saldırılarının tarihî kentler, arkeolojik alanlar ve kültürel yapılar üzerinde yol açtığı tahribatı inceleyerek savaşın çoğu zaman göz ardı edilen kültürel boyutuna dikkat çekmektedir. Yaşam bölümünde Ali Şahin, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin 2026 FIFA Dünya Kupası'ndaki artan görünürlüğünü ve bölge futbolunun son yıllardaki yükselişini ele alırken, İran'ın savaş koşulları altında turnuvaya katılımını ve Dünya Kupası'nı siyasal ve sembolik bir görünürlük alanı olarak kullanmasını ayrıca değerlendirmektedir.

Keyifli okumalar dilediğiyle.

Ortadoğu

Analiz

E-ISSN: 2980-0919

9 772980 091002

ortadoguanaliz@orsam.org.tr

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ
ADINA YAYIN SAHİBİ

Dr. Kadir Temiz

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Doç. Dr. Nurullah Çakmaktaş

DOSYA EDITÖRÜ Doç. Dr. Nurullah Çakmaktaş

YARDIMCI EDITÖR Ayşe Betül Bal

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Talha Köse

Prof. Dr. Cengiz Tomar

Dr. Hakkı Uygur

Prof. Dr. Hasan Korkut

Doç. Dr. Murat Tınas

Prof. Dr. Kemal İnät

Prof. Dr. Mehmet Akif Kireççi

Prof. Dr. Meliha Altunışık

Prof. Dr. Mesut Özcan

Prof. Dr. Özden Zeynep Oktav

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun

Prof. Dr. Muhittin Ataman

Doç. Dr. Hüseyin Alptekin

Doç. Dr. Serhan Afacan

Doç. Dr. Veyisel Kurt

Dr. Betül Doğan Akkaş

Dr. Muhammet Koçak

YAYIN KURULU

Dr. Kadir Temiz

Doç. Dr. Nurullah Çakmaktaş

Murat Öztuna

Dr. Oytun Orhan

Dr. Kaan Devecioğlu

Feyzullah Tuna Aygün

REDAKSİYON Baran Yağarcık

GRAFİK-TASARIM Erol Polat

SOSYAL MEDYA VE PAZARLAMA Sezgin Altun

YÖNETİM MERKEZİ Ortadoğu Araştırmaları

Merkezi (ORSAM) Kızılırmak Mah. Muhsin Yazıcıoğlu

Cad. Protokol Plaza Bina No:39-A / KAT 9 No: 46

Çankaya / Ankara Tel: +90 850 888 15 20

Sertifika no: 41963

BASKI: Sultan Köse - Poyraz Ofset

İvedik OSB 1534. Cad. No:9 Yenimahalle/Ankara

Telefon: 0312 384 19 42

SERTİFİKA NO: 49893

FOTOĞRAFLAR: Anadolu Ajansı (AA)

YAYGIN SÜRELİ YAYIN

BASIM TARİHİ: 20 Temmuz 2026

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ YAYINIDIR.

Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

© 2026 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

İçindekiler

- 1 ORSAM'DAN
- 3 EDITÖRDEN
- 6 ORTADOĞU GÜNDEMİ
- 10 YUVARLAK MASA

DOSYA

- 14 Yeni Suriye'nin İnşasında Türkiye: İstikrar, İş Birliği ve Diplomatik Destek
DOÇ. DR. MUHAMMED HÜSEYİN MERCAN
- 18 Bir Milli Güvenlik Meselesi Olarak Suriye'de Kapasite İnşası
PROF. DR. HÜSEYİN ALPTEKİN
- 22 Rejim Sonrası Suriye-Türkiye İlişkileri: Entegrasyon Fırsatları ve Bölgesel Pazarın Yeniden İnşası Üzerine Ekonomik Bir Okuma
DR. MARUF EL-HALEF
- 30 Türkiye-Suriye Ekonomik İlişkilerinin Dönüşümü: Tarihsel Süreç, Yeniden İnşa ve Gelecek Perspektifi
ESMA SAEB AFANDI
- 34 Yeni Suriye-Türkiye İlişkilerinde Eğitimin Stratejik Rolü: Jeopolitik Krizden Kurumsal Geleceğe
DOÇ. DR. MUHAMMET MUSA BUDAK
- 40 Suriye ve Yeni Bölgesel Bağlantısallık Mimarisi
DR. KENAN ASLANLI

- 46 “Ben Artık Mülteci Değilim”:

Savaş Sonrası Dönemde Kimliklerin Yeniden İnşası ve Mültecilikten Diasporaya Geçiş
ZEYNEB GÖZEN

51 İNFOGRAFİK

BÖLGESEL SİYASET

- 52 Lübnan'da Şartlı Egemenlik: Masada Ateşkes, Sahada Kriz
DOÇ. DR. MURAT TINAS

ULUSLARARASI SİYASET

- 58 ABD/İsrail-İran Savaşı'nın NATO 3.0 ve Ortadoğu Stratejisi Üzerine Etkisi
PROF. DR. AYLİN ÜNVER NOI

KÜLTÜR SANAT

- 64 Savaşın Gölgesinde Lübnan Kültürel Mirası
İREM YAŞAR
- 68 Lübnan Cennetini Cehenneme Çevirdiler
DOÇ. DR. MESUT AYTEKİN

YAŞAM

- 72 MENA'nın Dünya Kupası Çağı: Bölgesel Yükseliş ve İran'ın Farklı Hikâyesi
ALİ ŞAHİN
- 78 BİZDEN HABERLER

Ortadoğu Gündemi

1 Mayıs-30 Haziran 2026

MAYIS

4 Mayıs 2026

Sudan Silahlı Kuvvetleri (SAF), Hartum Uluslararası Havalimanı'na düzenlenen insansız hava aracı (İHA) saldırılarının Etiyopya'nın Bahir Dar Havalimanı'ndan gerçekleştirildiğini ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) de saldırılarda rol oynadığını öne sürdü. Sudan ordusu, düşürülen bir İHA'dan elde edilen verilerin, saldırıları Etiyopya ve BAE ile ilişkilendirdiğini açıklarken, Addis Ababa iddiaları kesin bir dille reddetti.

5 Mayıs 2026

Irak İstihbarat Servisi, bir milyondan fazla captagon hâpi içeren bir sevkiyatı yakaladığını açıkladı. Irak Yüksek Yargı Kurumu ve Süleymaniye Narkotik ile Mücadele Genel Müdürlüğü koordinesinde düzenlenen operasyonda sevkiyatı yapan tüm hücrenin yakalandığı vurgulandı.

6 Mayıs 2026

Dışişleri Bakanı Hakan Fidan ile Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Faysal bin Ferhan el-Suud, Türkiye-Suudi Arabistan Koordinasyon Konseyi'nin üçüncü toplantısına Ankara'da başkanlık etti. Toplantıda, iki ülke arasındaki ikili ilişkilerin yanı sıra Gazze başta olmak üzere bölgesel gelişmeler ele alındı.

7 Mayıs 2026

Türkiye ile Cezayir arasında Ankara'da düzenlenen Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Birinci Toplantısı kapsamında ulaştırma, telekomünikasyon, sanayi, ticaret, tarım, afet yönetimi, yatırım, medya ve dezenformasyonla mücadele gibi birçok alanda anlaşmalar imzalandı. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Cezayir Cumhurbaşkanı Abdülmecid Tebbun'un huzurunda imzalanan anlaşmalar, iki ülke ilişkilerinin stratejik düzeyde kurumsallaştırılması ve Kuzey Afrika'da Türkiye-Cezayir iş birliğinin çok boyutlu biçimde derinleştirilmesi açısından dikkat çekti.

7 Mayıs 2026

Mısır ile Somali, güvenlik ve stratejik iş birliğini geliştirmeye yönelik yeni diplomatik temaslar gerçekleştirdi. Görüşmelerde savunma, bölgesel güvenlik ve Afrika Boynuzu'ndaki gelişmeler ele alınırken, taraflar stratejik ortaklığı daha ileri bir seviyeye taşıma konusunda mutabakata vardı. Bu gelişme, Mısır'ın Etiyopya karşısında Somali ile geliştirdiği güvenlik eksenini güçlendirmesi bakımından dikkat çekti.

9 Mayıs 2026

Suriye Cumhurbaşkanı Ahmed Şara, hükümet kabinesi ve idari kadrolarda önemli bir revizyon açıkladı. Değişikle birlikte kardeşi Mahir Şara, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri görevinden alındı. Enformasyon Bakanı ve Tarım Bakanı da değişirken Deyrizor, Humus, Lazkiye ve Kuneytra vilayetlerine de yeni valiler atandı. Söz konusu revizyon, nepotizm eleştirilerine yanıt olarak değerlendirildi.

12 Mayıs 2026

Suriye ile Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) arasında ilk kez düzenlenen Suriye-BAE Yatırım Forumu, Şam'da iki gün boyunca gerçekleştirildi. Suriye Cumhurbaşkanı Ahmed Şara'nın katılımıyla düzenlenen foruma, BAE'den geniş bir ekonomi ve yatırım heyeti katıldı. Taraflar, forumun iki ülke arasında yeniden tesis edilen diplomatik temasların ötesine geçtiğini ifade etti. Ayrıca forumun, yatırım, ekonomik entegrasyon ve bölgesel iş birliği temelinde uzun vadeli stratejik ortaklığın inşası açısından önemli bir dönüm noktası olduğu vurgulandı.

14 Mayıs 2026

Irak Başbakanı aday Ali ez-Zeydi, Irak Parlamentosundan güvenoyu alarak hükümetini kurdu. Güvenoyu alamayan veya aday sunulmayan dokuz bakanlık için daha sonraki bir tarihte yeniden oylama yapılması beklenmektedir.

15 Mayıs 2026

Vaşington'da gerçekleştirilen görüşmelerin ardından İsrail ile Lübnan arasındaki ateşkesin 45 gün

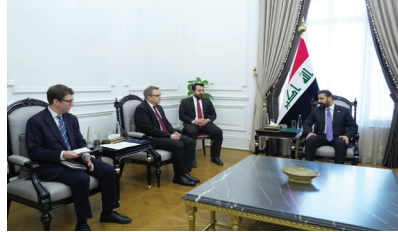
daha uzatıldığı açıklandı. Ancak İsrail, Lübnan'ın çeşitli bölgelerinde kara ve hava saldırılarını sürdürdü.

16 Mayıs 2026

İsrail hava saldırısında Hamas'ın Gazze'deki askeri kanadı İzzeddin el-Kassam Tugayları lideri İzzeddin el-Haddad öldürüldü. Haddad'ın yerine göreve gelen Muhammed Odeh ise on gün sonra düzenlenen başka bir saldırıda hayatını kaybetti.

20 Mayıs 2026

Irak Başbakanı Ali ez-Zeydi, Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi Anıl Bora İnanc ile bir araya geldi. Yapılan açıklamaya göre bölgesel gerilimlere karşı diplomasi rolü vurgulandı. Büyükelçi İnanc ise Türkiye'nin Irak'taki istikrara olan desteğinin süreceğini söyledi.

21 Mayıs 2026

Gazze Barış Kurulu Yüksek Temsilcisi Nickolay Mladenov, BM Güvenlik Konseyi'ne, ABD tarafından önerilen Gazze planının uygulanmasına ve bölgedeki silahlı unsurların devre dışı bırakılmasına yönelik 15 maddelik bir "yol haritası" sundu. Söz konusu plana ilişkin Hamas, silah-

sızlanma talebini reddederken, Gazze'nin sivil yönetimini ise bağımsız teknokratlardan oluşacak kurula devretmeye hazır olduğunu açıkladı.

24 Mayıs 2026

SDG ile varılan entegrasyon anlaşması çerçevesinde Haseke vilayeti ve Halep'e bağlı Ayn el-Arab'ta yasa meclisi seçimleri düzenlendi. Seçilen Kürt vekillerin önemli bir bölümü Kürt Ulusal Konseyi (ENKS) bağlantılı isimlerden oluştu. SDG/PYD ile ilişkili herhangi bir isim parlamentoya giremedi.

28 Mayıs 2026

Suudi Arabistan, Yemen'in çeşitli vilayetlerinde faaliyet gösteren elektrik santrallerinin dizel ve fuel oil ihtiyacının karşılanması amacıyla 150 milyon dolar değerinde acil yakıt desteği sağladı. Yardımın, Suudi Arabistan'ın Yemen halkına yönelik desteğinin devamı niteliğinde olduğu belirtildi. Bununla birlikte, desteğin Kral Selman bin Abdülaziz ile Veliaht Prens ve Başbakan Muhammed bin Selman'ın talimatları doğrultusunda, Savunma Bakanı Prens Halid bin Selman'ın koordinasyonunda hayata geçirildiği ifade edildi.

30 Mayıs 2026

Ketaib Hizbullah milis grubu, Irak'ta devlet otoritesi altına girmeyi kabul eden milis grupların silah ve ekipmanlarını satın alabileceğini açıkladı. Grup, "İslami direniş içinde olmayan milis grupların silah bırakma kararına saygı duyduğunu" vurguladı.

HAZİRAN

2 Haziran 2026

Saraya es-Salam, Ketaib İmam Ali ve Asaib Ehl el-Hak milis grupları, silahlarını devlete teslim etmeye hazır olduğunu açıkladı. Bunun üzerine oluşturulan komisyon sürecin işleyişini belirleyecek.

3 Haziran 2026

ABD arabuluculuğunda varılan çerçeve anlaşma doğrultusunda İsrail ve Lübnan, Lübnan'ın güneyinde "pilot bölgeler" oluşturulması ve kontrolün Lübnan ordusuna devredilmesi konusunda mutabakata vardı. Hizbullah, anlaşmayı "gayrimeşru" ilan ederek tamamen reddetti.

6 Haziran 2026

Türkiye, Mogadişu'da yaşanan çatışmaların ardından Somali Federal Hükümeti ile muhalefet arasında arabuluculuk girişimi başlattı. Ankara'nın, anayasal reformlar ve seçim süreci nedeniyle derinleşen siyasi krizin diyalog yoluyla çözülmesini amaçlayan diplomatik temaslar yürüttüğü belirtildi. Bu gelişme, Türkiye'nin Somali'deki rolünün güvenlik ve savunma iş birliğinin ötesine geçtiğini ve Ankara'nın siyasi uzlaşma süreçlerinde de öne çıkan bir arabulucu aktöre dönüştüğünü gösterdi.

9 Haziran 2026

Türkiye ile Suudi Arabistan, ulaştırma ve lojistik alanındaki ilişkilerinde önemli bir adım atarak ulaştırma ve demiryolu alanlarını kapsayan mutabakat zaptı imzaladı. Ulaştırma ve Altyapı Bakanı Abdulkadir Uraloğlu, NSosyal platformundan yaptığı açıklamada,

imzalanan anlaşmalarla iki ülke arasında yeni bir dönemin başladığını ifade etti. Uraloğlu, bu dönemin lojistik merkezlerinden modern ulaştırma uygulamalarına kadar geniş bir yelpazede teknik iş birliği ve bilgi paylaşımını güçlendireceğini belirtti.

10 Haziran 2026

Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) Bakanlar Konseyi'nin 167. toplantısında, İran'ın Bahreyn, Kuveyt ve Ürdün'e yönelik son saldırıları kınandı. Saldırıların, söz konusu ülkelerin egemenliği ile vatandaşlarının güvenliğine yönelik açık ihlaller oluşturduğu vurgulandı. Bildiride, Konsey'in tarihinde ilk kez Körfez ülkelerinin güvenliğinin "birbirinden ayrı düşünülemeyeceği" vurgulandı. Bununla birlikte, söz konusu eylemlerin anlayış ve yakınlaşmaya hizmet etmediği, halklar arasındaki güveni zedelediği, ayrışmayı derinleştirdiği ve KİK ülkelerinin her zaman desteklediği diyalog kanallarını olumsuz etkilediği ifade edildi.

13 Haziran 2026

Suriye'de eski rejim bağlantılı isimlerin yargılanması talebiyle yaygın protesto gösterileri düzenlendi. Ülkenin birçok şehrine yayılan gösteriler birkaç gün boyunca devam etti.

25 Haziran 2026

ABD, Libya'daki kurumsal bölünmüşlüğü sona erdirmek amacıyla ülkenin doğu ve batısındaki yönetimleri tek çatı altında birleştirecek yeni bir siyasi girişim başlattı. ABD Başkanı'nın Ortadoğu ve Afrika İşlerinden Sorumlu Danışmanı Massad Boulos öncülüğünde yürütülen girişim, birleşik bir ulusal hükümet kurulmasını, devlet kurumlarının bütünleştiril-

mesini ve ülkenin seçim sürecine hazırlanmasını hedefliyor. Plan, doğudaki Halife Haftar güçleri ve Temsilciler Meclisi'nden destek görürken, Trablus'un önde gelen siyasi isimlerinden Abdülhakim Belhac'ın da desteğini alarak Libya'nın batısında ilk kez önemli bir siyasi karşılık buldu.

28 Haziran 2026

Bağdat'ta yolsuzlukla mücadele kapsamında "Şafak Baskını" operasyonu başladı. İlk aşamada büyük miktarda nakit para ve altının ele geçirildiği basına yansıdı. Dosyada milletvekilleri, eski danışmanlar, üst düzey bürokratlar ve petrol sektörüyle bağlantılı aktörlerin yer aldığı belirtildi.

28 Haziran 2026

Sudan ile Çin arasında imzalanan borç hafifletme anlaşması kapsamında Pekin yönetimi, Hartum'un toplam 344,52 milyon yuan (yaklaşık 50 milyon dolar) tutarındaki faizsiz kredi borcunu silme kararı aldı. İç savaşın yol açtığı ağır ekonomik kriz ortamında gerçekleştirilen anlaşma, Sudan'ın mali yükünü hafifletme ve iki ülke arasındaki stratejik iş birliğini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Çin'in ayrıca enerji, su ve tarım altyapısının yeniden canlandırılması amacıyla 200 milyon yuan tutarındaki hibe desteğini sürdürdüğü belirtildi.

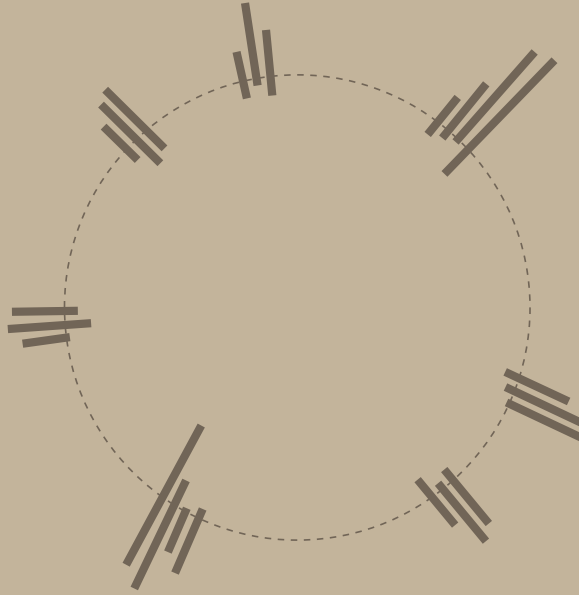
29 Haziran 2026

İsrail güçleri, Suriye'nin güneyindeki Dera iline bağlı Abidin köyüne yönelik kara harekâtı ve eş zamanlı hava saldırıları düzenledi. Bölgede yaşayan siviller güvenlik endişesi nedeniyle çevre köylere sığındı.

ORSAM PODCAST SERİSİ

SURİYE'DE GÜVENLİK, EKONOMİ VE ENTEGRASYON

PODCAST

www.orsam.org.tr

Yuvarlak Masa

Yine masamızın etrafında toplandık...Tabii ben yine spekülatif bir öngörüyle başlayayım. Bence şu an bölgedeki birçok gelişme doğrudan İran'a bağlı. Ancak bir türlü bu İran düğümü de çözülüyor. Yani ortada gerçek bir müzakere yok. Daha doğrusu sürekli bir süreç var ama sürekli geçici ateşkesler konuşuluyor. Peki, o meşhur 14 madde meselesi ne oldu? Ortada mı kaldı? Bana kalırsa Irak, Suriye ve İsrail konularının hepsi bir şekilde İran'a bağlanıyor. Dolayısıyla, İran'dan hemen sonra gündem sıcaklığının gerçekten de Suriye, Doğu Akdeniz ve Levant tarafına kayacağını düşünüyorum. Tabii bu kapsamda Irak'ı da ayrıca konuşabiliriz. Aslında Irak biraz da İran'la varılacak anlaşmaya bağlı gibi duruyor. Lübnan dosyası ise o 14 maddelik planda yer alsa da İsrail'in pek de o dosyaya dahil etmek istemediği bir konuydu. Ben süreci şöyle okuyorum: İran dosyası çözüldüğü ya da bir şekilde yoluna girdiği andan itibaren, Irak da onunla beraber çözülecektir. Eğer bizde işler yolunda giderse, terörden arındırılmış bir Türkiye'yi bu denkleme katacağız. Ama tam o sırada karşımıza yepyeni bir dosya çıkacak. İşte bu yüzden, Suriye konusunda pek iyimser olduğum söylenemez; orada daha negatif bir tablo görüyorum.

Bana öyle geliyor ki, tüm bu hikayelere ve parlamentolara rağmen, asıl süreç Suriye ile başlayacak. Suriye ve Güney Lübnan meselesi... Sanki Doğu Akdeniz'de, daha önce de şikâyet ettiğimiz yeni bir istikrarsızlık alanı oluşacak gibi duruyor. Bu benim ilk spekülasyonum olsun; yani İran merkezli bu yeni dünya düzeni meselesi. İkincisi ise tüm bu yaşananların Türkiye'ye güvenlik meselesi olarak geri dönmesi. Özellikle Türkiye'nin NATO'ya geri dönüşü... Trump'ın kafasında da Türkiye ikna edilebildiği müddetçe Türkiye merkezli bir düzen kurma fikri var gibi geliyor bana. Hatta Trump'ın 2017'deki o Körfez gezisinden bu yana inşa edilmeye çalışılan Sünni hat, sanki NATO'nun da desteğini alarak iyice güçlenecek gibi bir izlenimim var.

Tabii bunlar eleştiriye açık fikirler ama sanki bundan sonra Orta Doğu'yu şu iki denge üzerinden konuşacağız: Birincisi, bu süreç nasıl sonuçlanacak ve nasıl bir İran'la karşılaşacağız? İkincisi ise nasıl bir Türkiye ile yola devam edeceğiz? Tabii tüm bunlara ek olarak, yakın bölgemizde gözlemlediğim diğer gelişmeler de var...Biz Irak'tan başlayalım...İki husus var: Irak'ta kurulan yeni hükümet ve Süleymaniye meselesi...

Milisler var bir de...Aslında başka bir mesele daha var; o da şafak baskını...

Evet Türkiye'nin başlattığı bir Süleymaniye açılımı var, Erbil'de KDP'nin Herki aşireti ile kavgası devam ediyor. Bir de hükümet başlığı altında yine bir bütçe sorunu var sanırım...Herhalde Ali Zeydi ilk iki üç aylık bir ödeme yapmış ama bu ay yine sorun oluşmuş...

Son haberlerde paranın ulaştığı söyleniyordu. Ama bütçe meselesi zaten fazlasıyla kronik bir durum. Çünkü Irak bu sene yeni bir bütçe yasası yapmadı. Bu da şu anlama geliyor: Sudanî döneminde, üç yıl önce yapılan o üç senelik bütçe neyse, bugün de yine o rakamlar ve oranlar baz alınarak harcamalar yapılıyor.

Bunun da en büyük sınırlılığı şu: Yeni bir projeye yatırım yapmak için bütçe bulunamıyor. Mevcut bütçe ancak kamu ödemelerini ve maaşları karşıladığı için, ekstra bir boşluk oluşmadıkça yeni bir atama da yapılamıyor. Ki bu atama meselesi, Irak'ta toplumun her zaman en büyük beklentilerinden biri. Bugün yüzde 50'ler seviyesine yaklaşan bir kamu istihdamından bahsediyoruz. Ama bu noktada Zeydi'nin yapmaya başladığı farklı şeyler var. Kendisini tabiri caizse biraz daha bir "iş insanı" gibi konumlandırıyor. Göreve geldikten sonra, Irak'taki petrol sektörünün geliştirilmesi için Amerikan şirketleriyle yoğun bir ilişki içerisine girdi. Bu da aslında bize şunu gösteriyor: Kamu harcaması yapmadan, bir şekilde istihdamı artırmaya çalışıyor. Tabii bu istihdam sorununun yansımaları, bence aslında bu bahsettiğimiz her iki meselenin de temelindeki ana etkenlerden biri.

Şimdi aşiretler açısından baktığınız zaman; adamlar kendi bölgelerinde kurulan bir rafineride bile kendi insanlarını istihdam ettirmekte zorlanıyorlar.

Diğer yandan bakarsak, aslında Kürt bölgesinde nüfus olarak ilk üç beş aşiret arasına giren bir yapıdan, yani Herkilerden bahsediyoruz. Ama bununla beraber, yine aslında bölünmüş bir yapı da söz konusu. Musul kısmında kalanlarla, Erbil ve diğer bölgelerde kalanlar arasında belli liderlik ve yönetsel güç mücadeleleri ve gerilimler var. Kendi bölgesinde, kendi toplumuna bir alan açıp rahatlatmadığı takdirde de o çatışma dinamiği ister istemez beslenmiş oluyor. Meselenin birazcık daha geçmişine gittiğimiz zaman, zaten olayın patlamasındaki temel faktörler arasında Barzani ailesinin konumu da var. Aslında mesele doğrudan şehre dair bir şey değil; daha çok bir zirai sulama, zirai arsa üzerinden yaşanan bir gerilim. Ve Herkiler, yanlış hatırlamıyorsa Mesrur Barzani'nin o bölgedeki diğer bir aşiret lideriyle görüşmesi üzerinden tetikleniyor. Bu görüşme üzerine Herkiler, "Acaba bize karşı mı bir pozisyon alınıyor?" diye düşünerek meseleyi daha da büyütüyorlar. O noktada Barzaniler dediğimiz zaman, mesela Neçirvan Barzani'nin arabuluculuğu Herkiler açısından bir karşılık bulabiliyorken, Mesrur Barzani tarafına karşı ise ciddi bir güvensizlikten bahsedebiliriz. Yoksa genel olarak sisteme toptan bir başkaldırı değil...Mesela o aşiret liderlerinden Hurşit Herki bile konuşurken arkasında Molla Mustafa'nın, Mesut Barzani'nin fotoğrafları duruyor. Yani buradaki temel amaç, oradaki genel liderliği doğrudan "challenge etmek", yani ona meydan okumak değil. Ama bir aşiret bu şekilde öne çıktığı zaman, ikincil veya dışarıdan dahil olan aktörler de "Acaba bunu bir liderlik mücadelesine dönüştürebilir miyiz?" diyerek işin içine bir yönlendirme katmaya çalışıyor.

OA Ya buradan şeye geçmek istiyorum...Benim burada merak ettiğim şey, Türkiye'nin bu Süleymaniye açılımında Erbil dengesini nasıl kuracağız? Yani tamam ziyaretlerde muhakkak Erbil de ziyaret ediliyor ama burada o dengeyi bozabilecek ihtimallerden bahsedebilir miyiz biraz?

OA Yani bence önce şunu söyleyeyim hocam: Aslında o denge çok fazla Erbil lehine döndüğü için, belli bir ölçüde Süleymaniye angajmanı tabii ki hani bazı aktörleri rahatsız edebilir, ajite edebilir. Ama günün sonunda Türkiye'nin Erbil sahasıyla olan ortaklığı ve paylaşımı, Süleymaniye ile kıyaslanmayacak kadar büyük. Dolayısıyla Erbil sahasında da bu mesele belli bir ölçüde tolere edilir. Peki o eşik neresidir diye düşünürsek; bence temel olarak mesela Türk şirketlerinin Süleymaniye sahasına daha fazla kaymaya başlaması bir eşik olabilir. Aslında Türk şirketleri orada zaten varlık gösterebiliyordu ama Erbil sahasıyla kıyasladığımız zaman çok daha küçük bir varlıktan bahsediyoruz.

Diğer yandan bir de siyasi angajman meselesi var tabii. Şimdi Irak'taki bu ikili yönetime baktığımız zaman, Süleymaniye sahası kendi kurduğu iç ittifaklarla KDP'yi daha fazla dengeleyebilecek bir konuma ulaştı. Bağdat siyaseti açısından bakarsak da Süleymaniye, KDP'den çok daha avantajlı bir ittifak yapısına sahip şu an Bağdat'ta. Dolayısıyla Süleymaniye'nin Türkiye ile olan ilişkisini geliştirmesi, siyasi açıdan KDP sahasına daha fazla bir risk, bir tehdit sunuyor. Ama bu noktada bence dengeli bir şekilde, yani Erbil ve Süleymaniye'yi birbirinin alternatifi olarak görmemek üzerine kurulacak bir politika inşasıyla bu süreç tamamen yürütülebilir. Çünkü baktığımız zaman şöyle de bir şey var: Süleymaniye tarafı mesela bir an önce hükümetin kurulmasını istiyor. Erbil tarafı da aslında hükümetin kurulmasını istemesine rağmen, belli noktalarda geri adım atmadığı için hükümet bir türlü kurulamıyor.

İşte belli açılardan baktığımız zaman, mesela bir Türkiye arabuluculuğu veya Türkiye'nin bu iki aktörü de bir araya getirebilecek bir potansiyele ulaşması, aslında tüm bölgesel aktörler açısından da son derece önemli.

OA Bir de bu İran gerilimi ve savaşı sürecinde, Irak siyasetine veya güvenlik sahasına baktığımda şunu gördüm: Galiba Iraklılar olarak "Biz bu işe girmeyeceğiz, biz dağılmıyoruz" imajını dünyaya çok iyi verdiler, değil mi? Yani gerek kendi içlerinde gerekse dışarıya karşı bu duruşu korudular. Çünkü oradaki Haşdi Şabi bünyesindeki örgütler bile bu süreçte doğrudan dahil olmadılar, oldukça temkinli davrandılar gibi duruyor...

OA Olur mu 100'den fazla saldırı var!!!

OA Yoo bence de Irak ulusal kimliğini öne çıkardılar...

OA Şöyle söyleyeyim; resmi olarak Haşdi Şabi girmediyse, resmi olarak Irak da girmediyse ama perde arkasında Irak bu işin içine bayağı bir çekildi aslında.

OA Tabii ki, yani ortada bir Şii kimliği, bir Şii anlatısı varsa işin bu boyutu zaten kaçınılmaz olarak orada var, olmak da durumunda. Ama top yekün Irak'ı istikrarsızlaştıracak bir...

OA Evet...o aşamaya gelmedi.

OA Dolayısıyla hem Türkiye'ye hem de bölgeye "Irak bu işin dışında" mesajını vermiş oldular.

OA Burada Irak, istikrara zorlanmış da olabilir. Çünkü şöyle bir şey var: Savaşta denge eğer biraz daha kaymış olsaydı, o saldırılarda bulunan 20'den fazla milis grup yerine belki de 40'tan fazla milis gruptan bahsediyor olabilirdik. Yani savaşta İran'ın belli bir noktadan sonra imajını toparlayabilmesi, aslında bu bağlı aktörleri de ateş sahasına sürmenin gereksizliğini ortaya çıkardı.

Yoksa diğer yandan evet, belli ölçüde bir istikrar istendiğinin ben de farkındayım. Ama bu istikrar, ancak görece bir istikrar olabilir. Çünkü bu milis gruplar artık kendi ekosistemlerini, kendi ekonomilerini kurmuş durumdadır. Elde ettikleri kazanımları tam anlamıyla kaybetmek istemiyorlar. Öte yandan, bu milis ekosistemi içerisindeki herkes tek bir fikir etrafında da toplanmıyor. Ki bunu silah bırakma meselesinde de gördük; bu konu hükümet programına tekrardan konuldu.

Önceki dönemlerde bu konuda bir ilerleme sağlanamamıştı, o iki uç arasındaki kavgayı hâlâ net bir şekilde görüyoruz. İşte o ekstrem ucun sürece daha fazla müdahil olmasını engelleyen şey, belki de savaşta o görece denge oluşmuş olmasıydı. Benzer bir şekilde mesela Husiilerden de çok yoğun, toptan bir müdahale görmedik. Keza Lübnan Hizbullah'ı da aynı şekilde. Tabii bu durum, onların çok istikrar istediği anlamına gelmeyebilir. Daha çok sahadaki dengeyle alakalı bir durum.

OA Peki bu silah meselesine gelirse; şimdi olan bitende asıl hikaye silahların devlete teslim edilmesi mi, yoksa milislerin devleti teslim alması mı? Yani bu aktörler devletin içine sızıp devleti mi kendilerine endeksliyorlar?

OA Anlıyorum, yani "Devlet mi milisleşiyor, yoksa milisler mi devlete entegre oluyor?" diyorsunuz.

OA Aynen öyle, bence asıl tartışılması gereken şey bu.

OA Devlet zaten çoktan milisleşti aslında.

OA Ama bu süreç daha da büyüyor işte.

OA Mesele evet, bu şekilde devam da edebilir. Ama orada şöyle bir şey var: Özellikle entegrasyon sürecine giren aktörler açısından baktığımız zaman, mesela Seraya es-Selam'ın devlete entegre olması, milis ekosisteminden hiçbir şey kaybettirmedikleri gibi devlet kapasitesine de aslında hiçbir şey kazandırmıyor. Bunu niye söylüyorum? Çünkü sadece hafif silahlara sahip olan bir milis güçten bahsediyoruz burada. Örneğin Bedir Örgütü gibi gruplarla kıyasladığımızda; bunların bir dron kapasitesi yok, ne bileyim teknik isimlerini tam bilemesem de omuzdan atılan roket benzeri ağır silah kapasiteleri son derece sınırlı bir gruptan bahsediyoruz. Şimdi bu açıdan baktığımız zaman, bu yapıdan daha önce kopanlar var

mi? Evet, var. Mesela Haşdi Atabeler (Kutsal Türbe Güçleri). Bunlar doğrudan Necef’le, merciyetle çalışan yapılar. Zaten yıllar önce Haşdi Şabi’den çekildiklerini ve doğrudan devletle çalışmak istediklerini açıklamışlardı. Ama şu anki asıl mesele o siyasi dönüşüm. Çünkü bu gruplar devlete entegre olsalar da olmasalar da zaten devletin kılcal damarlarına kadar çoktan hakim olmuş yapılardan bahsediyoruz. Her zaman yinelediğim gibi, bu aktörlerin artık kendi ekonomik ekosistemleri var. Yani pazarlamasından tutun, kendi ürünlerini sattıkları dükkanlara, marka çıkarıp Hindistan’dan klima getirmeye kadar... Bu ekosistem çok oturduğu için ister istemez her zaman tartıştığımız o “hibritleşme” meselesi ortaya çıkıyor. Yani bu aktörler artık devletle milis yapısı arasında sıkışmış, arada kalan yapılar haline geldi. Kısa vadede bunu çok değiştirmek mümkün değil. Hükümetin burada yapmaya çalıştığı şey de bence iki kutup arasında bir denge kurmak ki o da biraz git-gel yaşayacak. Hükümet bir yandan Amerika’nın kabul edeceği düzeyde “Biz bu entegrasyon sürecini ilerletiyoruz” mesajı vermek istiyor; diğer yandan da sahadaki bu milis ekipleri ajite etmeyecek, onları ürkütmeyecek kadar yavaş bir şekilde süreci rölantiye alıp sürdürüyor.

OA Artık Suriye’ye geçelim... Çok kaldık Irak’ta sanki. Son dönemde Suriye’deki o yapısal dinamikleri, kurumsallaşmayı ve temsil meselelerini raporlarda hep “meşruiyet inşası” falan diye yazıyoruz zaten. Son dönemdeki hikâyede de bu yönde bazı ilerlemeler ve veriler var.

Tabii benim masaya oturduğumuz zaman ortaya attığım spekülasyon ile süreci negatif okumama neden olan şey, biraz bölgesel etkiler. Mesela bölgedeki bu İran, İsrail ve Türkiye’nin konumu ne olacak? Oradaki hükümetlerin rolü ne? Ama bence mesele sadece bölgesel etkilerle, Suriye’yi dışarıdan istikrarsızlaştırmakla sınırlı değil. Suriye’nin kendi içinde de ciddi bir dinamizm var.

Her şeyden önce, bu yeni meşruiyet arayışı tamam, kapsayıcı olmaya çalışıyor ama bu durum gitgide İdlib’deki veya sahadaki diğer radikal grupları rahatsız etmiyor mu? Yani bu adamlar demiyor mu: “Kardeşim, biz devrim yaptık ama günün sonunda parlamentoda seçtiğimiz adamlar seçilmiyor.” Ne olacak yani bu anlayış? Bu meşruiyet süreci bir yandan kapsayıcılığı geliştiriyor gibi görünse de diğer yandan o kapsayıcılık çabası hareketin özünü zayıflatmıyor mu? Kendi tabanını nasıl etkiliyor, sahada nasıl yansımaları ortaya çıkıyor?

OA Aslında kendi tabanını da tamamen görmezden gelmiyorlar. Mesela, meclise seküler/laik bir kadının oyuncu atandığı zaman Suriye sosyal medyasında büyük bir tartışma çıktı. Kadının daha önce oynadığı filmler, seküler yaşam tarzı falan bayağı konuşuldu. Ama yönetim bunu bir şekilde dengeliyor.

Mesela diğer atadığı başka bir isim vardı. Kimdi bu? 2016’daki Halep operasyonu sırasında –o zamanlar örgütün adı henüz Nusra iken– operasyonu yöneten Ebu Ömer el-Serakib diye bir isim vardı, sonra o dönemde Amerikan hava saldırısında öldürülmüştü. İşte o dönem ölen bu ismin eşini de meclise atadılar ve bu kadın şu anda Suriye’nin ilk peçeli milletvekili oldu mesela.

OA

Farklı dünyaları yan yana koydular yani.

OA

Aynen, yan yana fotoğraflarını koydular. Yani yönetim şunu yapıyor: Kendi tabanını da bir anlamda tatmin edecek, onların da meclisteki temsilini artıracak adımlar atıyor. Sadece öyle tek taraflı bir açılım değil yani... Meclis sadece görüntülerden ibaret değil, düşündüğümüz kadar da zayıf değil bence ama Suriye’de şöyle bir durum var: Özellikle bu 29-30 Ocak’ta SDG ile imzalanan anlaşmadan bu yana, iç siyasete dair olumsuz haberlerde ciddi bir artış var ve bu durum çeşitlenmeye başladı. Mesela son iki ayın en önemli gelişmesi, 11-17 Haziran arasında geçiş adaletine dönük protestoların düzenlenmesiydi. Birkaç şehre yayılan bu protestolar günlerce devam etti. Tamamen kendiliğinden gelişen, organize olmayan, bir anlamda patlama etkisiyle ortaya çıkan bir hareketti bu. Bu geçiş adaleti protestoları, devrimden sonraki süreçte yaşanan ilk kitlesel protesto hareketiydi aslında.

OA

Yani kitleler emir komuta altındaki mevcut hükümetin, geçiş adaleti sürecinde yetersiz kaldığını düşünüyor.

OA

Evet, özellikle eski rejimle bağlantılı isimlerin...

OA

Rejim bağlantılı isimlerin daha fazla yargılanmasını istiyorlar. Ama burada şöyle bir problem var: Müftü ve büyük komutanlar gibi sembolik üst düzey isimler yargılanıyor ama daha yerel düzeyde, insanların günlük hayatta karşılaştığı isimler var. Yani doğrudan rejimle kurumsal bir bağlantısı kurulamayan ama sahada can yakmış çok geniş bir kitle var ve bunlar yargılanamıyor. Bunlara yasal bir suçlama yöneltilmiyor.

OA

Tabii bir de istihbarat gerekiyor bunun için. Mesela kayıtlara geçen rakamlar çok az, herkesin ayrı yerlerde farklı acı tecrübeleri var. İnsanlar bu adamları sokakta önlerinde görünce, “Bunu niye yargılamıyorsunuz?” diyorlar. Dolayısıyla tabanda büyük bir hoşnutsuzluk var zaten.

OA

Kesinlikle ve bu başlık altında bugünden yarına bir çözüm bulmak da mümkün değil. Geçiş adaletinin sağlanması konusunda mevcut yönetimin meşruiyetini aşındırmaya başlayan yeni bir cephe açıldı diyebiliriz.

İkinci başlık ise bununla bağlantılı olarak artan yaşam maliyetleri ve ekonomik protestolar. Bunlar da yine özellikle kuzey bölgelerinde ve Şam’da son dönemde iyice arttı.

OA

Bu protestolara katılanlar daha çok kimler? Yaşlılar mı, gençler mi, esnaf mı?

OA

Şöyle bir örnek vereyim. Mesela şu anda taksiciler dertli. İnsanlar işsiz kaldığı zaman geliyor, 2000 dolara bir araba alıp taksicilik yapmaya başlıyor. Bu sefer mevcut taksiciler, “Bizim gelirimiz düştü, buna bir çözüm bulunsun, her gelen bu işe giresin” diye ses yükseltiyor... Yine diğer taraftan yakıt konusu da son günlerde çok gündemde; ciddi bir yakıt krizi var, yakıt bulamıyor. Yani artık tamamen ekonomik ve toplumsal meseleler konusuluyor.

Peki altyapıda bir değişim, bir iyileşme var mı?

Elektrik durumu nasıl mesela?

Elektrik fiyatları hâlâ yüksek, hatta temel gıda fiyatlarında da yükselme var. Ekmek fiyatlarında ciddi artışlar söz konusu.

Ben bunları niye söylüyorum biliyor musun? Çünkü 29 Ocak'taki o anlaşmadan sonra artık iki taraf için de yani Kürtler için de Araplar için de ayrılıkçı kartı masadan kalktı. Ama halk bunu en fazla 6 ay, bilemedin 1 sene tolere eder. Günün sonunda dönüp diyecekler ki: "Bak bakalım, eski dönem mi daha iyiydi yoksa bu yeni dönem mi?"

Yani artık şehre yatırım akmalı, kiralar, yaşam standardı düzelmeli... Eğer biz her saha ziyaretimizde o eski hoşnutsuzlukları yine göreceğiz olursak, insanların geçim sorunları halen devam edecek olursa, o zaman entegrasyon çabalarının anlamı sorgulanmaz mı?

Ben burada şöyle bir şey ekleyebilirim: Şam yönetiminin – yani yatırımların akması, ekonominin toparlanması noktasında – eksiklikleri olabilir, yatırımcıları ikna edemiyor olabilir. Ki sadece Körfez ülkelerini de düşünmeyelim, bireysel olarak çok zengin Suriyeli iş insanları da var dışarıda.

Fakat bir taraftan da toplumsal bir sağduyu var. "İnsanlar eski yönetimi arayabilir veya entegrasyon çabaları sorgulanabilir" denilebilir ama öte tarafta da kitleler muhtemelen şunun farkında: "Bir devrim süreci yaşandı, Suriye'nin kaynağı yok. Olan kaynaklar da modernize edilemedi" ... bu dediğim böyle çok formüle edilmiş, yapılandırılmış bir düşünce değil, tamamen bir halk sağduyusu...

Devrim süreci boyunca petrol kuyuları doğru dürüst çalışmadı vesaire. Körfez'den bir beklenti vardı; yani işte en son Kuveyt herhalde telekomünikasyon alanında büyük bir yatırım yapacaktı ama dün mesela İran Kuveyt'i vurdu... Bölgesel gelişmeler işi bulandırıyor...

Dolayısıyla senin söylediğin bu riski ciddiye almakla beraber, insanlarda tüm bunları gören, arka planı anlayan bir sağduyu olduğunu düşünüyorum ben.

Bak, ben seninle aslında aynı fikirdeyim. "Zaman lazım" diyorsun. Niye? Çünkü devrimi yeni yaptık. Neden? Çünkü İsrail hâlâ güneyde işgalci konumda. Neden? Çünkü İran gerilimi ve savaşı var. Neden? Çünkü DEAŞ tehdidi hâlâ bitmedi...

Evet, insanlardaki rasyonel fayda-maliyet hesabı tam olarak böyle işliyor işte. Diyelim ki adamın esas derdi daha iyi bir sağlık sistemine, çocukları için daha iyi bir geleceğe kavuşmak. Ama mevcut düzene isyan ettiğinde daha iyisine kavuşamayacağını da biliyor. Bence şu anda zihinler bu konuda daha temkinli.

Yani diyorsun ki olay hemen "Biz eski rejimi geri istiyoruz" noktasına dönmez. Doğru, buna daha zaman var; 5-6 sene var belki ama o kırılma da bir gün gelebilir.

Ancak şunun için o kadar vakit yok gibi: Halk yarın öbür gün diyecek ki: "SDG döneminde fiyatlar daha iyiydi, biz Dürzilerin (Süveyda) bölgesindeyken durum şöyleydi..." İşte bu kıyas başladığı an tabanı kaybedebilirsin.

Ya bunlar bence normal. 15 yıl süren bir devrim sürecinden bahsediyoruz. Sadece akıbeti bilinmeyen, kayıp insan sayısı 200 bin. Ne olduğu bilinmiyor; bu adamlar öldü mü, bir yerlerde tutuklu mu, belli değil. Çok büyük bir çalkantı sonucunda bir devrim oluyor. Dediğim gibi, Suriye'nin kaynakları çok kısıtlı; bölgede savaş var, Amerika'nın terör yaptırımları sopası daha yeni yeni esiyor.

Dünya Bankası'nın altyapı projeleri hâlâ sanıyorum tam olarak devreye sokulmadı. Bak, mesela bunun neden yapılmadığını ben anlamıyorum.

Mesele sadece Dünya Bankası'na veya IMF'ye bel bağlamak da değil; o Körfez ülkelerinin daha bölgesel fonları devreye sokması lazım. Hatırlayın, Mısır 2015-2016 döneminde ekonomik olarak tamamen çökmüştü. Adamlar artık bitme noktasına gelmişti ve Körfez'in finansal desteği eşliğinde bölgesel bir donörler mekanizması işletildi. Hatta Suudların o meşhur adalar meselesi, Tiran ve Sana'fir adalarının devri falan hep o dönemde, o ekonomik sıkışmışlık ve Körfez yardımları sürecinde ortaya çıkmıştı.

Oooo saate baktım da, biz dalmışız ve bize ayrılan sayfa sayısını epeyce aşmışız ... Bir yuvarlak masada daha Irak ve Suriye'den çıkamadık... Artık bölgenin diğer gelişmelerini ORSAM sayfasından takip edersiniz... İki ay sonra masaya tekrar bekleriz...

Yeni Suriye'nin İnşasında Türkiye: İstikrar, İş Birliği ve Diplomatik Destek

DOÇ. DR. MUHAMMED HÜSEYİN MERCAN
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Beşar Esed'in ülkeyi terk etmesi ve Suriye yönetiminin 8 Aralık 2024'te devrilmesinin ardından Ortadoğu'nun son birkaç on yılda tanık olduğu en önemli kırılmalarından biri yaşandı. İran ve on üç yılı aşan savaş boyunca Rusya'nın doğrudan, İsrail, ABD ve bazı Körfez ülkelerinin zımni desteğiyle iktidarda kalmayı başaran Esed, Aksa Tufanı Operasyonu sonrası bölgede hızlı değişen siyasal denklemin de etkisiyle muhaliflerin kararlı ve güçlü direnişi karşısında daha fazla varlık gösteremedi. Esed'in düşüşü ile Ahmed Şara liderliğinde bir geçiş dönemine kapı aralanırken, aynı za-

manda Suriye toplumunun acılarının sarılması ve travmalarının giderilmesi konusunda bir fırsat da doğdu.

Şara ve ekibi Şam'da geçiş yönetimini kurduktan sonra ülke içinde güvenliği ve istikrarı sağlama, uluslararası alanda ise tanınma ve meşruiyet kazanma hususunda öncelikli adımlar attı. Uzun yıllar süren iç savaşın ardından devlet kurumlarını yeniden inşa etmenin ne denli güç olduğu açıldı. Toplumsal yapı ve ekonominin kökten sarsıldığı, devrik rejimin saldırılarından ötürü altyapının ciddi zarar gördüğü ve siyasal kurumların zayıfladığı bir durumda,

Türkiye Suriye'nin geçiş sürecine katkı sağlamak ve ülkede istikrarlı bir yapının tesisine yönelik vizyoner bir perspektif sunma konusunda önemli bir inisiyatif olarak Ankara-Şam hattında yeni bir ilişki biçiminin oluşması için gerekli adımları gecikmeden attı.

Şara ve ekibinin sağlıklı ve sürdürülebilir bir geçiş stratejisi izlemek için tecrübe paylaşımı ve vizyon aktarımı sağlayacak güçlü ilişkilere ihtiyacı vardı. Tam da bu noktada, Türkiye Suriye'nin geçiş sürecine katkı sağlamak ve ülkede istikrarlı bir yapının tesisine yönelik vizyoner bir perspektif sunma konusunda önemli bir inisiyatif olarak Ankara-Şam hattında yeni bir ilişki biçiminin oluşması için gerekli adımları gecikmeden attı.

Suriye'de İstikrarlı Geçiş Stratejisi

2011 yılından itibaren sabık rejimin saldırılarına maruz kalan Suriye halkının süreç boyunca yanında yer alan Türkiye, devrim sonrasında bu tutumunu sürdüreceğinin mesajını tüm dünyaya net bir şekilde verdi. Esed'in düşüşünün ardından kısa süre sonra Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanı (MİT) İbrahim Kalın'ın Şam'a gerçekleştirdiği ziyaret, Ankara'nın yeni dönemde Suriye sahasında aktif bir politika izleyeceğinin habercisiydi. Devrimden yaklaşık iki hafta sonra Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'ın gerçekleştirdiği ziyaret ise Ankara-Şam hattında kurulan ilişki ağının kurumsallaştırılması ve Türkiye'nin uluslararası alanda Suriye'nin yeni yönetiminin kabul görmesi için ciddi bir inisiyatif alacağı anlamına gelmekteydi. Fidan bu ziyaretinde Suriyelilerin en acılı zamanlarında Türkiye'nin yanlarında yer aldığını, bu yeni süreçte de benzer şekilde pozisyon alacağını ve her türlü desteği sunacağını vurguladı. Bu ziyaretler, Suriye yönetiminin uluslararası alanda görünürlük kazanmasına ve yeni yönetimin politikalarını doğrudan muhataplarına anlatmasına imkân sağladı. Aynı zamanda Şam'ın istikrarı ve yeni kurucu kadronun öz güven kazanması bakımından oldukça stratejik bir hamleydi.

Türkiye'nin 8 Aralık 2024 sonrası Suriye'ye yönelik stratejisinin ilk ayağında göze çarpan temel husus, Şara yönetiminin ayakta kalabilmesi için uygun koşulların oluşmasıydı. Geçiş döneminde Suriye'nin en büyük sorunu, terör gruplarının varlığı ve eski yönetimin kalıntılarının ülke-i istikrarsızlaştırma potansiyeliydi. Bu çerçevede, Türkiye'den Suriye'ye yapılan ilk ziyaretlerde Ankara-Şam hattında uyum içinde bir stratejinin hayata geçirileceğinin mesajının verilmesi ve Suriye halkının güven

Türkiye'den Suriye'ye yapılan ilk ziyaretlerde Ankara-Şam hattında uyum içinde bir stratejinin hayata geçirileceğinin mesajının verilmesi ve Suriye halkının güven içinde yaşaması için gerekli tüm adımların ortak bir zeminde atılacağına vurgulanması, Şara yönetiminin otoritesini pekiştirmesine büyük imkân tanıdı.

içinde yaşaması için gerekli tüm adımların ortak bir zeminde atılacağına vurgulanması, Şara yönetiminin otoritesini pekiştirmesine büyük imkân tanıdı.

Devrimin hemen ardından Türkiye'den Şam'a yapılan üst düzey ziyaretlerin ardından Suriye tarafından da ilişkilere ivme kazandırmak adına benzer hamleler geldi. 15 Ocak 2025'te Suriye Dışişleri Bakanı Hasan Esad Şeybani, Ankara'ya gelerek Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Fidan ile görüştü. Bu ziyaret, Suriye yönetiminin dış politika önceliklerini ortaya koyması ve Ankara ile yakın diyalogu sürdüreceğini göstermesi açısından oldukça önemliydi. Nitekim bu ziyaretten kısa bir süre sonra 4 Şubat'ta Suriye Devlet Başkanı Şara'nın Ankara'ya gelişi ve Cumhurbaşkanı Erdoğan ile ilk yüz yüze görüşmesiyle, iki ülke arasında kurulan hat daha da güçlendi. Suriye'nin güvenliği ve istikrarının Türkiye'nin güvenliğiyle doğrudan ilişkili olduğunun sürekli vurgulanması, PKK/YPG yapılanmasının geçiş sürecine zarar verecek eylemlerine izin verilmeyeceğinin teyit edilmesi ve İsrail'in Suriye'nin egemenliğine saygı duyması ve saldırılarını sonlandırması için çağrılarının yapılması, Ankara'nın önceliğinin Şam'daki yönetimin devlet inşası sürecinde yüzleşebileceği risklerin minimum seviyede tutulması olduğunun somut göstergesiydi.

Suriye Yönetiminin Uluslararası Alana Açılmasına Katkı

Ankara'nın Şam ile geliştirdiği ilişkinin bir diğer sac ayağını da Şara ve ekibinin küresel alanda tanınırlığını artırma ve meşruiyet kazanmasına yönelik katkı sunma stratejisi oluşturdu. Şara yönetiminin güvenlik, ekonomi, altyapı, geri dönem Suriyeliler gibi çok fazla öncelikli gündem maddesi bulunmakla birlikte aslında süreci sağlıklı bir şekilde yürütebilmesi için gerek duyduğu en önemli husus uluslararası meşruiyetti. Tanınmayan ya da tehdit olarak görülen bir hükümetin istikrar üretecek bir devlet inşası sürecine girişmesinin başarılı bir netice doğurması pek de mümkün değildir. Bundan dolayı Şara ve ekibinin uluslararası siyasete yeni bir yüzle çıkması ve Suriye'deki devrimi doğru şekilde anlatarak ülkenin geleceğine yönelik temel bir kazanım elde etmesi olmazsa olmaz bir husustur. Heyet Tahrir eş-Şam (HTŞ) arka planı nedeniyle çok sayıda bölgesel ve küresel aktörün mesafeli yaklaştığı geçiş sürecinin profesyonel bir şekilde yönetilmesi elzemdi. Tam da bu noktada Ankara'nın Suriye politikası, içerdiği diplomatik incelikler itibarıyla Şara'nın küresel alanda

Suriye'nin güvenliği ve istikrarının Türkiye'nin güvenliğiyle doğrudan ilişkili olduğunun sürekli vurgulanması, PKK/YPG yapılanmasının geçiş sürecine zarar verecek eylemlerine izin verilmeyeceğinin teyit edilmesi ve İsrail'in Suriye'nin egemenliğine saygı duyması ve saldırılarını sonlandırması için çağrılar yapılması, Ankara'nın önceliğinin Şam'daki yönetimin devlet inşası sürecinde yüzleşebileceği risklerin minimum seviyede tutulması olduğunun somut göstergesiydi.

önemli bir karşılık bulmasına ciddi ölçüde yardımcı oldu.

Şara devrimden sonraki ilk yurt dışı seyahatini Arap dünyasının genel teamülleriyle uyumlu bir şekilde Riyad'a gerçekleştirmişti. Bu hamle Suriye'nin dış politika vizyonu ve pratiklerine dair önemli ipuçlarını bünyesinde barındırmaktaydı. İlk ziyaretin Türkiye'ye yapılması halinde Arap dünyasında ya da Batı'da, Ankara'nın Şam üzerinde vesayetinin olduğu şeklinde bir algının oluşması ihtimali kuvvetle muhtemeldi. Ayrıca Türkiye'nin Suudi Arabistan ile ortak bir zeminde Şam'daki yeni yönetimin güçlenmesine yönelik yaklaşımı da Şara ve ekibinin hızlı bir şekilde meşruiyet kazanmasında önemli rol oynadı. Şara'nın ilk temasları ve özellikle ABD Başkanı Donald Trump ile ilişki kurmasında aktif bir misyon üstlenen Ankara, bu yolla Suriye yönetiminin küresel alanda karşı karşıya kalacağı meydan okumaları büyük ölçüde azalttı. Siyonist yönetimin bölgedeki agresif yayılmacılığı ve Şam'daki siyasal dönüşümden rahatsızlığı dikkate alındığında, İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu ve kabinesini sınırlandırarak yegâne aktörün Trump olduğu bilinmekteydi. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Trump ve

Şara arasında kurduğu köprü, Beyaz Saray'ın Suriye politikasında yapısal değişimlere gitmesine yol açtığı gibi, aynı zamanda ülkenin geçiş sürecinin sürdürülebilirliğinin en önemli teminatı oldu.

Ortadoğu'da fay hatlarının ciddi şekilde tetiklendiği ve kırılmalıkların arttığı bir süreçte, Ankara için Şara ve ekibinin uluslararası görünürlüğü oldukça önemliydi. Türkiye'nin Suriye'deki iç savaş boyunca ödediği ağır bedeller göz önünde bulundurulduğunda, Şara ve ekibinin doğru araçlarla ve uluslararası meşruiyet kazınarak süreci yönetmesi, Ankara'nın temel beklentisiydi. Bu minvalde, 11-13 Nisan 2025 tarihleri arasında gerçekleştirilen Antalya Diplomasi Forumu'na Şara davet edilerek, ilk defa bu kadar geniş katılımlı ve kapsamlı bir organizasyonda boy göstermesi sağlandı. Her ne kadar Şara bu programda kamuya açık bir konuşma yapmasa dahi, programda bulunması bile küresel alandaki görünürlüğü bakımından hayli önemliydi. Türkiye'nin geçiş sürecinde Şara ve ekibine, diğer ülkelerin temsilcilerine kendilerini tanıtmaya ve anlatmaya için bir platform sunma stratejisi, Şam'daki geçiş hükümetinin sonraki aylarda izlediği aktif siyasete oldukça yapıcı bir motivasyon sağladı.

Yıkıcı bir iç savaşın ardından ülkeyi yeniden ayağa kaldırmak ve halkın yaralarını sarmak amacıyla göreve başlayan Şara ve ekibine, devrimin ilk günlerinden itibaren uluslararası meşruiyetini güçlendirmeye yönelik diplomatik destek sağlayan Türkiye, Suriye'nin istikrarı ve güvenliğinin tesis edilmesi için yoğun bir diplomatik çaba yürüttü. Ankara, Suudi Arabistan ve Katar ile Suriye'nin altyapısının iyileştirilmesine yönelik gözle görülür katkılar sunarken özellikle Şam-Washington hattında oynadığı kritik rolüyle Şara yönetiminin Beyaz Saray tarafından benimsenmesinin başlıca mimarı oldu. Diplomatik kanalların tamamını kullanarak Suriye'nin yüzleştiği riskleri en aza indirmeye çalışan Türkiye, PKK/YPG sorununun çözülmesinde kritik bir rol üstlendi. Ayrıca Trump ile yapılan görüşmelerde, Suriye'nin geleceği için terör örgütlerine ve İsrail'in saldırganlığına karşı net bir duruş sergilenmesi gerektiği ifade edildi. Uluslararası alanda Şam yönetimine meşruiyet ve güven kazandırıcı girişimlerin yanında Ankara'nın Şam'a yönelik geleneksel diplomasinin dışında kalan araçları da etkin şekilde kullandığı bir süreç de artık görülmektedir. Kalkınma yardımları, eğitim anlaşmaları ve

Şara'nın ilk temasları ve özellikle ABD Başkanı Donald Trump ile ilişki kurmasında aktif bir misyon üstlenen Ankara, bu yolla Suriye yönetiminin küresel alanda karşı karşıya kalacağı meydan okumaları büyük ölçüde azalttı.

birçok alanda atılan adımlarla güçlü ve istikrarlı bir Suriye'nin inşasına Ankara her türlü yöntemle katkı sunmaya çalışmaktadır. **XXI**

Bir Milli Güvenlik Meselesi Olarak Suriye’de Kapasite İnşası

PROF. DR. HÜSEYİN ALPTEKİN
Milli Savunma Üniversitesi

8 Aralık 2024 tarihi, Suriye için sadece bir rejim değişikliği değil, elli yılı aşkın süredir ülkeyi tahakkümü altında tutan Baas diktatörlüğünün ardından yeni bir devlet inşası sürecinin miladını temsil etmektedir. Bu süreç, basit bir iktidar değişikliği olarak değerlendirilmemelidir, zira Suriye’deki iç savaşın mirası devletin temel fonksiyonlarını yerine getirebilme yetisinin, yani devlet kapasitesinin topyekûn çöküşü olmuştur. Yarım asırlık “muhaberat devleti” geleneğinin toplumsal meşruiyet üretmedeki başarısızlığı ve ardından gelen 14 yıllık iç savaşın yol açtığı yıkım, bugün Şam’da kurulacak yeni yönetimin önüne devasa bir ödev koymaktadır: Neredeyse sıfırdan bir devlet inşa etmek.

Devlet kapasitesi, yalnızca kamu hizmetlerinin etkin sunumuyla sınırlı değildir. En geniş anlamıyla bir devletin kendi sınırlarını kontrol edebilme, toprakları üzerinde mutlak egemenlik tesis edebilme, vatandaşlarına güvenlik sağlayabilme, mütecaviz dış müdahalelere karşı direnç gösterme ve Max Weber’in klasik ifadesiyle “meşru şiddet kullanma tekeli”ni elinde tutma yeteneğidir. Devlet kapasitesinin zayıfladığı veya ortadan kalktığı “aciz devlet” (failed state) örnekleri, yalnızca kendi vatandaşları için bir felaket senaryosu üretmekle kalmaz, aynı zamanda komşuları için de güvenlik tehlikesi üreten aktörlere dönüşürler. Baas rejimi döneminde Türkiye’ye yönelik kronik biçimde güvenlik tehdidi üre-

ten Suriye, bu rejimin son dönemindeki iç savaş yıllarında ise aciz devlet konumundan dolayı Türkiye ve diğer komşu devletler açısından güvenlik tehditleri barındıran istikrarsızlık merkezine dönüşmüştür.

Türkiye’nin Suriye’ye yönelik politikalarının merkezinde tam olarak bu stratejik gerçeklik yatmaktadır. Ankara için öncelik, toprak bütünlüğünü koruyabilen, terör örgütlerine operasyonel boşluk bırakmayan ve egemenliğini ülkenin her köşesinde hissettiren güçlü bir Suriye devletinin varlığıdır. Güçlü ve istikrarlı bir Suriye, artık sadece Suriyelilerin huzuru için değil, Türkiye’nin milli güvenliği için de vazgeçilmez bir koşuldur.

Modern Suriye Tarihinde İki Sorunlu Model

Cumhuriyet tarihi boyunca Türkiye-Suriye ilişkileri, kronik güvenlik sorunlarının gölgesinde şekillenmiştir. Hatay meselesi uzun yıllar Şam yönetiminin Türkiye karşıtı resmi söyleminin önemli bir parçası olmuş, Fırat ve Dicle suları konusunda ciddi anlaşmazlıklar yaşanmış, Soğuk Savaş boyunca iki ülke farklı jeopolitik kamplarda yer almış, yer yer sıcak bir savaşın eşiğinden dönmüşlerdir. Ancak bütün bu sorunların ötesinde ilişkileri belirleyen en önemli unsur, Suriye'deki Esed rejiminin PKK'ya verdiği destek olmuştur. Türkiye açısından son kırk yılın Suriye deneyimi, birbirine zıt görünen ancak benzer maliyetler üreten iki farklı model sunmuştur:

1. Hasım Devlet: 1980'li ve 90'lı yıllarda, devlet kapasitesi asgari düzeyde işleyen ancak bu kapasiteyi Türkiye'yi istikrarsızlaştırmak için kullanan bir Suriye vardı. Abdullah Öcalan'ın Şam'da barındırılması ve Bekaa Vadisi'ndeki PKK kampları, bu modelin en somut tezahürleriydi. Bu dönem, 1998 Adana Mutabakatı'nda tecessüm eden Türkiye'nin kararlı bir caydırıcılık politikasıyla aşılabiliştir.

2. Otorite Boşluğu: 2011 sonrasında Suriye'de devlet otoritesinin büyük ölçüde çökmesiyle ortaya çıkan "aciz devlet" modelidir. Bu süreçte Suriye, küresel güçlerin vekil unsurlarının savaş alanına dönüşmüş, rejimin kendisi dahi vekil bir güç konumuna indirgenmiş, DEAŞ, PKK/PYD, İran destekli milisler ve çok sayıda silahlı grup ülkenin farklı bölgelerinde hâkimiyet kurmuştur. Milyonlarca insan yerinden edilmiş, gerek rejim gerekse terör örgütleri tarafından yüz binlerce insan katledilmiş, kitlesel göç hareketleri yaşanmış, sınır güvenliğini tehdit eden terör, kaçakçılık ve organize suç faaliyetleri hızla artmıştır.

Dolayısıyla Türkiye açısından son yarım asrın iki farklı Suriye deneyimi aynı sonuca işaret etmektedir. Birinci deneyim, iyi kötü bir devlet kapasitesine sahip ama terör örgütlerini araçsallaştıran ve Türkiye'ye hasım bir devletti. İkinci deneyim ise devlet kapasitesini kaybetmiş, otorite boşluğuna sürüklenmiş parçalı bir ülkeydi. Her iki model de Türkiye açısından ciddi güvenlik maliyetleri üretmiş, kitlesel düzensiz göç, terör ve organize suç gibi sorunlar doğurmuştur. Bu tarihsel tec-

Ankara için öncelik, toprak bütünlüğünü koruyabilen, terör örgütlerine operasyonel boşluk bırakmayan ve egemenliğini ülkenin her köşesinde hissettiren güçlü bir Suriye devletinin varlığıdır. Güçlü ve istikrarlı bir Suriye, artık sadece Suriyelilerin huzuru için değil, Türkiye'nin milli güvenliği için de vazgeçilmez bir koşuldur.

rübeden çıkarılan ders nettir: Devlet otoritesini terör örgütleriyle paylaşan veya bu otoriteyi tesis edemeyen bir Suriye, Türkiye için doğrudan bir tehdit kaynağıdır.

Üçüncü Yol: Toplumsal Meşruiyet ve Kurumsal İnşa

Bugün Suriye için üçüncü bir ihtimal doğmuştur: Ülke topraklarında tam egemenlik tesis eden, devlet kurumlarını yeniden kapsayıcı bir biçimde inşa eden, komşularıyla çatışma yerine iş birliğini önceleyen yeni bir Suriye. Türkiye'nin stratejik vizyonu, Suriye'nin yeniden inşa sürecine destek verilmesini gerektirmektedir. Son yıllarda bu stratejik yaklaşımı daha da önemli kılan gelişme, tüm bölgede artan İsrail saldırganlığı olmuştur. İsrail'in, Golan'daki işgal bölgesini büyütme için süreklilik arz eden tacizlerine karşı Suriye'nin güçlü bir devlet kapasitesine erişmesi İsrail'in bölgeyi kaosa sürüklemeye çabalarına da set çekecektir.

Bu noktada devlet kapasitesi ile siyasal meşruiyet arasındaki ilişki de önemlidir. Güçlü devlet kavramı, geçmişte olduğu gibi yalnızca sert güvenlik aygıtlarının güçlü olduğu muhaberat rejimleri anlamına gelmez. Modern devlet kapasitesi güvenlik kurumlarının yanı sıra hukuk düzeni, ekonomik kapasite, kamu yönetimi ve farklı toplumsal grupları ortak bir siyasal çerçevede birleştirebilme yeteneğini de kapsar. Dolayısıyla Suriye'nin gelecekteki istikrarı kapsayıcı, meşru, toplumuyla barışık bir siyasal düzenin kurulmasıyla mümkün olacaktır.

Türkiye'nin Suriye politikası bu bağlamda yalnızca askeri veya diplomatik bir politika değildir. Türkiye, iç savaş yıllarında Astana Süreci'ndeki diplomatik desteği, Suriye içindeki askeri varlığı ve hareketleri ile askeri desteği, güvenli bölgeler ve İdlib'deki Suriyelilere yönelik insani yardımla-

rıyla Suriye'ye yönelik yapıcı bir rol oynamıştır. 8 Aralık devrimi sonrası bu yapıcı rol artık Suriye'nin bütünü için de bir model olacaktır. Eğitim kurumlarından istihbarat kurumlarına, kolluk kuvvetlerinden altyapı yatırımlarına kadar hemen her alanda Türkiye, Suriye'de devlet kapasitesinin artırılması için destek sunmaktadır. Ancak unutulmamalı ki Suriye halen bir geçiş sürecindedir. Geçiş sürecinin hangi siyasal yapıya evrileceği, bu geçiş sürecinin nasıl bir siyasi tasarımla ilerleyeceği konuları oldukça önem arz etmektedir.

Lübnan ve Irak gibi siyasi mühendislik örnekleri iç çatışma, ayrılma çabaları, sonu gelmeyen siyasi pazarlıklar gibi problemler sergilemektedir. Suriye için de kimi çevrelerin önerdiği birbirinden kopuk gettolara hapsolmuş çok parçalı bir siyasi-toplumsal yapı Suriye'yi bu tarz kronik sorunlara hapsedme tehlikesi barındırmaktadır. Bugün güçlü ve bütünleşmiş bir Irak ya da bir Lübnan ulusundan söz etmek güçtür. Ancak güçlü bir Suriye ulusunun ortaya çıkması için çalışılmalıdır. Zira güçlü bir Suriye devleti

Suriye'nin geleceği açısından temel mesele yalnızca farklı grupların temsil edilmesi değil, aynı zamanda ortak bir siyasal aidiyet ve bu toplumsal temel üzerinde işleyen bir devlet kapasitesinin oluşturulmasıdır.

hedefine zayıf bir toplumsal aidiyet ve çok parçalı, birbirine hasım etnik ve mezhepsel topluluklarla ulaşılamaz.

Bu nedenle Suriye'nin geleceği açısından temel mesele yalnızca farklı grupların temsil edilmesi değil, aynı zamanda ortak bir siyasal aidiyet ve bu toplumsal temel üzerinde işleyen bir devlet kapasitesinin

oluşturulmasıdır. Güçlü bir Suriye devleti, birbirinden kopuk ve karşı-lıklı güvensizlik içindeki toplulukla-rın oluşturduğu gevşek kantonlara hapsolmuş bir yapı üzerinden inşa edilemez. Böyle çok parçalı bir dev-let ve ulus inşası Suriye'yi kronik iç çatışmalara ve sonsuz pazarlıklara mahkûm edecektir. Bu tür parça-lı yapıların devlet kapasitesini felç etmesi, günümüz Ortadoğu'sunun gerçeklerinden biridir. Aksine, farklı toplumsal kesimleri kapsayan ancak ortak bir Suriye ulusal kimliği etra-fında birleşen bir devlet düzeni ile-ride ateşlenebilecek bir iç savaş ihtimaline karşı da Suriye'nin en büyük sigortası olacaktır.

Bölgesel Jeopolitik ve Türkiye'nin Rolü

Suriye'nin devlet kapasitesine erişmesi, yalnızca sınır güvenliği değil, aynı zamanda bölgesel denge-ler açısından da bir zorunluluktur. Özellikle son dönemde artan İsrail saldırganlığı ve Golan Tepeleri etra-fında yürütülen işgali genişletme ça-baları, Suriye'nin bir rekabet sahası

olmaktan çıkarılıp istikrar aktörü haline gelmesini zorunlu kılmaktadı-r. Devlet otoritesinin zayıf kaldığı her gün, Suriye'yi dış müdahalelere ve İsrail'in bölgeyi kaosa sürükleme girişimlerine karşı savunmasız bıraktırmaktadır.

Türkiye, bu süreçte sadece iz-leyici değil, aktif bir yapıcı rol üst-lenmektedir. Astana Süreci'nden sahadaki askeri varlığına, insani yardımlardan altyapı yatırımlarına kadar Türkiye'nin tüm çabaları, as-lında Suriye'de devlet kapasitesinin artırılmasına yönelik dolaylı ve doğ-rudan desteklerdir. Eğitimden istih-barata, kolluk kuvvetlerinden kamu hizmetlerine kadar her alanda sunu-lacak yeni bir model, yeni Suriye'nin kendi ayakları üzerinde durabilmesi için hayati bir zemin sunmaktadır.

Türkiye açısından Suriye politi-kası, dış politikanın sıradan bir gün-dem maddesi değil, doğrudan milli güvenlik meselesidir. Geçmişin acı tecrübeleri göstermiştir ki Türki-ye'nin karşı karşıya kaldığı güvenlik sorunlarının önemli bir bölümü ya Türkiye'ye karşı kullanılan bir Suriye devletinden ya da devlet kapasitesini kaybetmiş bir Suriye'den kaynaklanmıştır. Bu nedenle Türkiye'nin stratejik hedefi nettir: Egemenliğini tesis etmiş, terörden arınmış, toplu-mu nezdinde meşru bir siyasal düzen inşa etmiş ve komşularıyla iş birliği zemininde buluşan güçlü bir Suriye. Bu hedefe giden yol, Suriye'nin dev-let kapasitesini ve kurumsal meka-nizmalarını meşru ve sürdürülebilir bir temelde yeniden inşa etmesinden geçmektedir.

Suriye'nin devlet kapasitesine erişmesi, yalnızca sınır güvenliği değil, aynı zamanda bölgesel dengeler açısından da bir zorunluluktur. Özellikle son dönemde artan İsrail saldırganlığı ve Golan Tepeleri etrafında yürütülen işgali genişletme çabaları, Suriye'nin bir rekabet sahası olmaktan çıkarılıp istikrar aktörü haline gelmesini zorunlu kılmaktadır. Devlet otoritesinin zayıf kaldığı her gün, Suriye'yi dış müdahalelere ve İsrail'in bölgeyi kaosa sürükleme girişimlerine karşı savunmasız bırakmaktadır.

Rejim Sonrası Suriye-Türkiye İlişkileri: Entegrasyon Fırsatları ve Bölgesel Pazarın Yeniden İnşası Üzerine Ekonomik Bir Okuma

DR. MARUF EL-HALEF

Şam Üniversitesi Stratejik Araştırmalar
Merkezi Müdürü

Rejim sonrası Suriye, altyapısının kapsamlı bir şekilde yeniden inşasını, üretim sektörlerinin yeniden işler hale getirilmesini, bölgesel ve uluslararası değer zincirlerindeki konumunun geri kazanılmasını gerektiren hassas bir ekonomik döneme girmiş bulunmaktadır. Bu bağlamda Türkiye, yalnızca ortak siyasi tarih ve bölgesel dönüşümler nedeniyle değil, iki ülke arasındaki ekonomik coğrafyanın sağladığı avantajlar sayesinde de Suriye ekonomisinin yeniden inşasında vazgeçilmez bir ortak olarak öne çıkmaktadır.

riye ekonomisinin yeniden inşasında vazgeçilmez bir ortak olarak öne çıkmaktadır. Suriye-Türkiye ilişkilerine ekonomik bir perspektiften bakmak, iki ülke arasındaki iş birliğini yüksek fayda sağlayan bir seçenek haline getiren bir dizi nesnel gerçeği ortaya koymaktadır; ancak bu durum, aynı zamanda çıkarların dengelenmesini sağlamak ve istenmeyen ekonomik sonuçların ortaya çıkmasını önlemek için titiz bir yönetim gerektirmektedir.

Türkiye, yalnızca ortak siyasi tarih ve bölgesel dönüşümler nedeniyle değil, iki ülke arasındaki ekonomik coğrafyanın sağladığı avantajlar sayesinde de Suriye ekonomisinin yeniden inşasında vazgeçilmez bir ortak olarak öne çıkmaktadır.

Uluslararası ekonomik ilişkiler perspektifinden bakıldığında, coğrafya yalnızca devletleri birbirinden ayıran sınır hatlarından ibaret değildir. Aksine taşıma maliyetlerini, ticaret akışlarının yönünü, tedarik zincirlerinin verimliliğini ve pazarların bölgesel ve küresel ekonomiye entegrasyon kapasitesini belirleyen yapısal bir unsurdur. Bu çerçevede Türkiye; sahip olduğu gelişmiş lojistik ağı, yüksek kapasiteli limanları ve Suriye üretimini alternatif güzergâhlara kıyasla daha düşük maliyetle küresel pazarlara ulaştırabilecek ulaşım ağı sayesinde Suriye için Avrupa'ya açılan doğal bir kapı niteliğindedir. Buna karşılık Suriye de Türkiye için geniş bir pazar, önemli bir ekonomik hinterland ve Ortadoğu'ya açılan coğrafi bir koridor oluşturmaktadır. Bu durum, iki ülke arasındaki ilişkilerin, salt iktisadi açıdan değerlendirildiğinde, karşılıklı tamamlayıcılık esasına dayanan bir nitelik taşıdığını göstermektedir.

Bu nedenle, rejim sonrası ekonomik iş birliği siyasi bir tercih olarak değil, Suriye ekonomisinin yeniden inşası ve bölgesel ve küresel pazara entegrasyon kapasitesinin geri kazandırılması için pratik bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim Suriye-Türkiye sınırı üzerinden gerçekleştirilen ticaret, taşıma maliyetleri bakımından en düşük maliyetli, en verimli ve Avrupa pazarlarına erişim bakımından en hızlı güzergâhı oluşturmaktadır. Bu da bu ilişkiye, Suriye'nin geleceğine yönelik herhangi bir ekonomik vizyonda göz ardı edilmesi mümkün olmayan stratejik bir önem kazandırmaktadır.

Bu coğrafi-ekonomik gerçeklerin doğru şekilde kavranması, rejim sonrası dönemde Suriye-Türkiye ilişkilerine dair her türlü gerçekçi ekonomik vizyonun temelini oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu yaklaşım, coğrafi komşuluğun siyasi bir yük veya gerilim kaynağı olmaktan çıkarılarak ekonomik bir fırsata dönüştürülmesi gerektiğini göstermektedir. Bu çerçevede, yeniden imar süreci ile Suriye sanayisinin canlandırılmasının nasıl bir kalkınma aracına dönüştürülebileceği konusunda nesnel bir düşünme zemini sunmaktadır. Bu bakımdan iki ülke arasındaki ekonomik entegrasyon teorik bir tercih olmanın ötesinde, biri gelişmiş sını ve lojistik altyapıya, diğeri ise yeniden faaliyete geçirilmeye

Türkiye; sahip olduğu gelişmiş lojistik ağı, yüksek kapasiteli limanları ve Suriye üretimini alternatif güzergâhlara kıyasla daha düşük maliyetle küresel pazarlara ulaştırabilecek ulaşım ağı sayesinde Suriye için Avrupa'ya açılan doğal bir kapı niteliğindedir. Buna karşılık Suriye de Türkiye için geniş bir pazar, önemli bir ekonomik hinterland ve Ortadoğu'ya açılan coğrafi bir koridor oluşturmaktadır. Bu durum, iki ülke arasındaki ilişkilerin, salt iktisadi açıdan değerlendirildiğinde, karşılıklı tamamlayıcılık esasına dayanan bir nitelik taşıdığını göstermektedir.

ihtiyaç duyan üretim kapasitesine sahip iki komşu ekonomi arasındaki entegrasyonun doğal sonucudur. Yeniden yapılanma aşamasında Suriye; kara yolları, köprüler, sanayi bölgeleri, elektrik şebekeleri ve limanları kapsayan geniş ölçekli bir imar hamlesine ihtiyaç duymaktadır. Türkiye, büyük bir inşaat sektörü ile altyapı projelerini kısa sürede ve verimli bir şekilde hayata geçirebilecek kapasiteye sahip şirketleri sayesinde, bu süreçte stratejik bir ortak olarak öne çıkmaktadır.

Bu alanda Türkiye ile yapılacak ekonomik iş birliği maliyetleri azaltır, zamandan tasarruf sağlar ve Suriye ekonomisini daha hızlı bir şekilde yeniden canlandırır. Ancak bu iş birliği, teknoloji transferini, Suriyeli iş gücünün istihdamını ve yerli şirketlerin yeniden imar sürecinin bütün aşamalarına etkin biçimde katılımını güvence altına alan açık ve şeffaf ekonomik sözleşmeler çerçevesinde gerçekleştirilmelidir; böylece imar projeleri hazır bir altyapı ithalatına değil, aksine Suriye'nin üretim kapasitesinin yeniden inşası sürecine dönüşecektir.

Suriye ile Türkiye arasındaki sanayi entegrasyonu, devrim sonrası en önemli olası ekonomik rotalardan biridir.

2011 yılından önce Suriye sanayisi önemli ölçüde Türkiye'den temin edilen ham maddelere, Türk sanayisi de ürünlerinin pazarlanmasında Suriye pazarından faydalanmaktaydı. Bu durum, iki ülke arasında kurumsal

bir çerçeveye dayanmayan bir fiili nitelikte bir sanayi entegrasyonu meydana getirmişti. Ancak bu karşılıklı bağımlılık kırılıyordu; çünkü bu ilişki, katma değerın adil bir biçimde paylaşılmasını güvence altına alan kurumsal mekanizmalar veya açık anlaşmalarla desteklenmeyen yalnızca ham maddeler ile nihai ürünlerin karşılıklı değişimine dayanıyordu.

Rejim sonrasında, yalnızca ham maddelerin değişimiyle yetinmek yerine katma değerin paylaşılmasına dayanan farklı bir yöntemle bu entegrasyonu yeniden inşa etme fırsatı doğmuştur. Nitekim Suriye'nin ham maddeleri, katma değerin bir kısmının Suriye'ye dönmesini güvence altına alan açık anlaşmalar çerçevesinde Türkiye'de işlenebilir; bu da Suriye ekonomisinin kendi doğal kaynaklarından gelir üretme kabiliyetini artırır. Buna karşılık Türk ham maddeleri de atıl durumdaki fabrikaları yeniden faaliyete geçirmek, geniş çaplı istihdam yaratmak ve bölgesel pazarlarda rekabet edebilecek bir sanayi tabanını yeniden inşa etmek üzere Suriye içinde işlenebilir.

Bunun yanı sıra, sınır hattında Türkiye'nin gelişmiş altyapı imkanları ile Suriye'nin sanayi tecrübesini bir araya getiren, maliyet açısından daha yüksek verimlilik sağlayan ortak üretimi mümkün kılan, bölgesel ve küresel pazarlarda Suriye ürünlerinin rekabet gücünü artıran iç içe geçmiş bir üretim alanı niteliğinde ortak sanayi bölgeleri kurulabilir. Söz konusu ortak sanayi bölgeleri, Suriye'nin tarihsel bir birikime sahip olduğu, ancak bölgesel rolünü yeniden kazanabilmesi için teknik ve idari modernizasyona ihtiyaç duyan gıda, tekstil ve ilaç sanayilerinin geliştirilmesi için birer platforma dönüşebilir.

Bu entegrasyon modeli, iki ekonomiyi birleştirmeyi veya karşılıklı bir bağımlılık yaratmayı amaçlamamakta; aksine Suriye sanayisini çöküşten koruyacak, bölgesel pazardaki rolünü geri kazandıracak ve ona küresel ekonomiye entegre olma kabiliyeti verecek ortak üretim zincirleri inşa etmeyi hedeflemektedir. Nitekim ortak katma değere dayalı sanayi entegrasyonu, Suriye'nin Türkiye'nin altyapısından faydalanmasını, Türkiye'nin ise Suriye pazarından faydalanmasını mümkün kılarak dengeli ve sürdürülebilir bir ekonomik ilişki yaratmaktadır.

Coğrafi-ekonomik gerçeklerin doğru şekilde kavranması, rejim sonrası dönemde Suriye-Türkiye ilişkilerine dair her türlü gerçekçi ekonomik vizyonun temelini oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu yaklaşım, coğrafi komşuluğun siyasi bir yük veya gerilim kaynağı olmaktan çıkarılarak ekonomik bir fırsata dönüştürülmesi gerektiğini göstermektedir.

Uluslararası ekonomik ilişkiler perspektifinden bakıldığında, rejim sonrasında ikili ticaretin yeniden düzenlenmesi yalnızca güvenlik boyutuyla ele alınabilecek bir mesele değil, aynı zamanda yerli üretimin korunması, piyasa dengesinin yeniden tesis edilmesi ve mal dumpinginin önlenmesi açısından bir zorunluluktur. Suriye piyasası; sınır ticaretinin denetim altına alınmadan, ithalat mekanizmaları yeniden yapılandırılmadan, ürün kalitesine ilişkin açık standartlar belirlenmeden ve adil rekabeti sağlayacak gümrük politikaları uygulanmadan verimli bir şekilde çalışma kapasitesini yeniden kazanamaz. İlk tahminler, sınırların kontrol altına alınmasının kaçakçılık kayıplarını ilk üç yıl içinde yüzde 60 oranında azaltılabileceğini ve gümrük gelirlerini yıllık en az 200 milyon dolar artırabileceğini göstermektedir.

Suriye-Türkiye resmi yönetimi altında ortak lojistik merkezlerin kurulması, bu yönde atılmış çok önemli bir adımdır. Çünkü bu durum, mal hareketinin hassas bir şekilde düzenlenmesine olanak tanımakta, ka-

çakıcılığı önlemekte, malların kalite standartlarına uygun olarak girişini garanti altına almakta ve devletin ticari alışverişi ekonomik çıkarlarına hizmet edecek şekilde yönetme kapasitesini geri kazandırmaktadır. Ayrıca bu merkezler, bölgesel tedarik zincirlerinin geliştirilmesi ve Suriye üretiminin Türkiye ve Avrupa pazarlarına daha verimli bir şekilde bağlanması için platformlara dönüşebilir; bu da Suriye ekonomisinin bölgesel ve küresel pazarlara entegrasyon kapasitesini artırır. Başka ülkelerdeki benzer modeller, ortak lojistik merkezlerin kurulmasının nakliye maliyetlerini yüzde 15 ila yüzde 20 oranında azaltabileceğini ve malların devir hızını yüzde 25 oranında artırdığını göstermektedir.

İkili ticaretin yeniden düzenlenmesi sadece teknolojik bir reform değil, aynı zamanda Suriye piyasasının yeniden inşası sürecidir. Çünkü fiyatları yeniden ayarlamakta, kayıt dışı ekonominin neden olduğu çarpıklıkları sınırlamakta ve yerli sanayiye rekabet gücünü yeniden kazanma fırsatı vermektedir. Bu du-

rum, aynı zamanda Türkiye ile net kurallara, ortak çıkarlara ve sürdürülebilir ekonomik entegrasyona dayanan dengeli bir ticari ilişkinin kapısını aralayarak, Suriye piyasasının düzenli ve şeffaf bir ticari ortamda çalışma kapasitesini geri kazandırmaktadır.

Enerji: Yüksek Getiri Potansiyeline Sahip Bir Ekonomik İş Birliği Alanı

Enerji sektörü, rejim sonrasında Suriye ile Türkiye arasında ekonomik açıdan en yüksek getiriyi sağlayabilecek iş birliği alanlarının başında gelmektedir. Bunun temel nedeni, Suriye'nin enerji ihtiyacı ile mevcut üretim kapasitesi arasında oluşan büyük dengesizliktir. Nitekim 2011 yılından önce Suriye yaklaşık 9.000 megavat elektrik ürettiyordu ve bu miktar, ülkenin iç talebini karşılamaya ve sınırlı ölçüde bir üretim fazlası oluşturmaya yeterliydi. Ancak çatışma yılları boyunca üretim 2.500 megavatın altına gerilerken, talep yaklaşık 6.000 megavata yükseldi; bu da günlük 3.500 megavatı aşan bir elektrik açığına ve bazı illerde günde 18 saate varan kesintilere yol açtı.

Buna karşılık Türkiye; 100.000 megavatı aşan üretimi, toplam üretimin yüzde 10 ila yüzde 12'si arasında değişen fazla kapasitesi ve Avrupa ile Kafkaslara bölgesel bağlantı sağlayan gelişmiş altyapısıyla güçlü bir elektrik şebekesine sahiptir. Bu durum Türkiye'yi; Suriye piyasasının ihtiyaçlarına göre enerji alışverişine olanak tanıyacak ve sadece üretim santrallerinin

Uluslararası ekonomik ilişkiler perspektifinden bakıldığında, rejim sonrasında ikili ticaretin yeniden düzenlenmesi yalnızca güvenlik boyutuyla ele alınabilecek bir mesele değil, aynı zamanda yerli üretimin korunması, piyasa dengesinin yeniden tesis edilmesi ve mal dampinginin önlenmesi açısından bir zorunluluktur.

rehabilitasyonu için 5 milyar doları aşabilecek ilk yatırım maliyetlerini düşürecek şekilde, Suriye şebekesinin rehabilite edilmesi ve Türkiye şebekesine bağlanmasında doğal bir ortak haline getirmektedir.

Ekonomik açıdan Suriye-Türkiye elektrik şebekelerinin entegrasyonu, sıfırdan yeni üretim santralleri inşa etmeye kıyasla Suriye'deki elektrik üretim maliyetini yüzde 20 ila yüzde 25 oranında düşürebilir. Ayrıca bağlantı ve rehabilitasyon projelerinin modern standartlara uygun olarak hayata geçirilmesi halinde, şebekelerin hasar görmesi nedeniyle şu anda yüzde 35

civarında olan elektrik kayıplarını üç yıl içinde yüzde 15'in altına indirebilir.

Bununla birlikte potansiyel iş birliği yalnızca konvansiyonel elektrik üretimiyle sınırlı kalmayıp, Türkiye'nin 12.000 megavatı aşan rüzgâr enerjisi ve 10.000 megavatı aşan güneş enerjisi üretimiyle geniş bir tecrübeye sahip olduğu yenilenebilir enerji alanına da uzanmaktadır. Bu tecrübe, günlük ortalama 5,5 kilovat-saat ile bölgedeki en yüksek güneş ışınımı oranlarından birine sahip olan Suriye'de benzer projelerin geliştirilmesine katkıda bulunabilir.

Suriye içinde yenilenebilir enerjiye yatırım yapılması; Türk şirketleriyle teknoloji transferini, Suriyeli personelin eğitilmesini ve enerji sektörü üzerindeki egemenliğin korunmasını garanti eden net sözleşmeler doğrultusunda ortak projelerin hayata geçirilmesi halinde beş yıl içinde 1.000 ila 1.500 megavat arasında bir kapasite ekleyebilir. Ayrıca fosil

yakıtlara olan bağımlılığı yüzde 30 oranında azaltabilir ve şu anda yıllık 1,2 milyar doları aşan ithalat faturasını düşürebilir.

Sınır Bölgeleri: Temas Hatlarını Ekonomik Bir Alana Dönüştürmek

Suriye ve Türkiye arasındaki sınır bölgeleri, önceki temas hatlarını aktif üretim alanlarına dönüştürme potansiyelleri göz önüne alındığında, devrim sonrası aşamadaki en umut verici ekonomik fırsatlardan birini temsil etmektedir. 2011 yılından önce sınır bölgeleri -özellikle Halep ile Gaziantep arası- geniş çaplı bir ticari ve sanayi hareketliliğe sahne olmaktadır; öyle ki resmi ve gayri resmi sınır kapılarından yapılan ticaret hacmi yıllık yaklaşık 1,8 milyar dolara ulaşmış ve Suriye fabrikalarına giren ham maddelerin yüzde 35'inden fazlası bu kapılardan geçmiştir. Savaş sırasında sınırda devlet otoritesinin çökmesiyle

Enerji sektörü, rejim sonrasında Suriye ile Türkiye arasında ekonomik açıdan en yüksek getiriyi sağlayabilecek iş birliği alanlarının başında gelmektedir. Bunun temel nedeni, Suriye'nin enerji ihtiyacı ile mevcut üretim kapasitesi arasında oluşan büyük dengesizliktir.

birlikte düzenli ticaret yüzde 80 oranında gerilerken, bağımsız tahminlere göre kayıt dışı ticaret yıllık 1,2 milyar doları aşan seviyelere yükselmiş ve bu durum Suriye piyasa yapısında tam bir çarpıklığa yol açmıştır.

Devrim sonrasında bu bölgeler; serbest ticaret bölgeleri, gıda ve tekstil sanayileri ile ortak ihracat merkezlerinin kurulması yoluyla gelişmiş ekonomik platformlara dönüşebilir. Benzer uluslararası deneyimler, sınır sanayi bölgelerinin kurulmasının beş yıl içinde yerel üretim hacmini yüzde 20 ile yüzde 30 arasında artırabileceğini ve taşımacılık ile lojistik hizmetlerdeki on binlerce dolaylı istihdamın yanı sıra 50.000 ile 70.000 arasında doğrudan istihdam yaratabileceğini göstermektedir.

Ayrıca sınırda ortak sanayi bölgelerinin kurulması, taşımacılık maliyetlerini yüzde 15-20 oranında düşürebilir, mal devir hızını yüzde 25 oranında artırabilir ve savaş sırasında ağır hasar gören Suriye sanayisinin rekabet gücünü yükseltebilir. Bu bölgeler, özellikle 190'dan fazla ülkeye ulaşan Türk ihracat ağlarına ve yıllık 11 milyon konteyneri aşan elleçleme kapasitesine sahip limanlara bağlanması halinde, Suriye ekonomisinin küresel pazara yeniden entegre edilmesi için bir geçit haline gelebilir.

Ancak bu bölgelerin başarısı; şeffaf bir ortak yönetim, istikrarlı bir hukuki çerçeve ve iki ülke arasındaki ekonomik güç dengesinin bozulmasını önleyecek güvenceler gerektirmektedir. Zira bölgesel deneyimler, sınır bölgelerinin ancak katma değerlerin adil bir şekilde dağıtılmasını sağlayan, ekonomik kararlar üzerinde tek bir tarafın tahakkümünü önleyen ve yerel sanayiye eşitsiz rekabete karşı koruyan yasal bir çerçeveye tabi olması durumunda başarılı olabileceğini göstermektedir. Ayrıca, istikrarlı ve şeffaf bir üretim ortamı sağlamak amacıyla bu bölgeler; teknik ve ekonomik komiteleri, birleşik gümrük sistemlerini ve ortak kalite standartlarını içeren ortak kurumsal yapılar aracılığıyla yönetilmelidir.

Suriye-Türkiye sınırını aktif bir ekonomik alana dönüştürmek yalnızca bir kalkınma projesi değil; aynı zamanda Suriye pazarını yeniden inşa etmek, geniş çaplı istihdam yaratmak, üretim kapasitesini geri kazanmak ve

Suriye ve Türkiye arasındaki sınır bölgeleri, önceki temas hatlarını aktif üretim alanlarına dönüştürme potansiyelleri göz önüne alındığında, devrim sonrası aşamadaki en umut verici ekonomik fırsatlardan birini temsil etmektedir

Suriye ekonomisini bölgesel ile uluslararası tedarik zincirlerine dengeli ve sürdürülebilir bir şekilde bağlamak için atılan stratejik bir adımdır.

Ekonomik Zorluklar: Gerçekçi Bir Şekilde Yönetilmesinin Gerekliği

Rejim sonrası dönemde ekonomik sorunlar, Suriye'nin Türkiye ile dengeli bir ekonomik ilişki kurabilme ve ticaret, sanayi, enerji ile sınır bölgelerinde ortaya çıkan iş birliği fırsatlarından etkin biçimde yararlanabilme kapasitesini belirleyen en hassas başlıklardan birini oluşturmaktadır. İktisadi açıdan değerlendirildiğinde, bu sorunlar teorik olmaktan ziyade Suriye ekonomisinin yeniden etkin biçimde işler hale getirilebilmesi için giderilmesi gereken yapısal boşluğun büyüklüğünü açıkça ortaya koyan somut verilerle desteklenmektedir. Bunlar şu şekilde öne çıkarılabilir:

İ Ekonomik ve İdari Kurumların Zayıflığı:

Uluslararası kuruluşların tahminlerine göre; yetişmiş kadro ka-

Rejim sonrası dönemde ekonomik sorunlar, Suriye'nin Türkiye ile dengeli bir ekonomik ilişki kurabilme ve ticaret, sanayi, enerji ile sınır bölgelerinde ortaya çıkan iş birliği fırsatlarından etkin biçimde yararlanabilme kapasitesini belirleyen en hassas başlıklardan birini oluşturmaktadır. İktisadî açıdan değerlendirildiğinde, bu sorunlar teorik olmaktan ziyade Suriye ekonomisinin yeniden etkin biçimde işler hale getirilebilmesi için giderilmesi gereken yapısal boşluğun büyüklüğünü açıkça ortaya koyan somut verilerle desteklenmektedir.

yıpları, idari yapının zarar görmesi, denetim ve düzenleme kapasitesinin gerilemesi sonucunda, çatışma yılları boyunca Suriye ekonomik kurumlarının verimliliği yaklaşık yüzde 60 oranında azalmıştır. Bu zayıflık; devletin ticareti yönetme, piyasaları kontrol etme ve Türkiye ya da diğer ülkelerle dengeli ekonomik anlaşmalar yapma kabiliyetine doğrudan yansımaktadır.

Gölge Ekonomi (Kayıt Dışı Ekonomi) ve Sınır Kapılarının Yeniden Yapılandırılması

Sınır kapılarının açık ve net kuralara göre yeniden düzenlenmesi gereklidir; zira gölge ekonominin sür-

mesi şu sonuçlara yol açmaktadır:

- Suriye piyasasında fiyatların, düzenli piyasaya kıyasla yüzde 30'a varan oranlarda bozulması.
- Devletin ithal malların kalite ve sağlık standartlarını denetleme kapasitesinin zayıflaması.
- Yerli ve yabancı yatırımcıların ekonomik ortama olan güveninin azalması.
- Resmi kanalların yokluğu nedeniyle Suriye ile Türkiye arasındaki ekonomik güç dengesizliğinin sürmesi.

Bu sorunun ele alınması; denetleyici kurumların yeniden inşasını, yeknesak gümrük sistemlerinin uygulanmasını ve mal hareketleri-

ni kontrol edebilecek ortak lojistik merkezlerin kurulmasını gerektirir. Bu da Suriye piyasasının dengesini yeniden sağlayacak ve yerli sanayinin rekabet gücünü yeniden kazanmasına imkân tanıyacaktır.

Ülkeler Arasındaki Ekonomik Güç Farkı

Türkiye 1 trilyon doları aşan bir ekonomiye sahipken, Suriye'nin GSYİH'si 2023 yılında 11 milyar doların altına gerilemiştir. Bu durum, Türk ekonomisinin Suriye ekonomisinden yaklaşık 50 kat daha büyük olduğu anlamına gelmekte olup, net kurallara bağlı olmayan herhangi bir ekonomik ilişkiyi çıkar dengesinde

büyük dengesizliklere açık hale getirmektedir.

■ Altyapının Bozulması

Suriye'nin altyapısını (yollar, elektrik, su, iletişim) rehabilite etmenin maliyetinin, önümüzdeki on yıl içinde 80 ila 120 milyar dolar arasında olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca, Türkiye sınırına bağlanan ana yolların yüzde 40'ından fazlası tamamen yeniden inşa edilmeye ihtiyaç duymakta olup, bu durum nakliye maliyetlerini 2011 öncesine kıyasla yüzde 25 oranında artırmaktadır.

■ Suriye Sanayisinin Rekabet Gücünün Zayıflığı

Suriye'nin sanayi üretimi çatışma süresince yüzde 70 oranında gerilemiştir. Tekstil ve gıda gibi bazı sektörler ise mal dumpingi ve kaçakçılık nedeniyle yerel pazardaki paylarının yüzde 50'sinden fazlasını kaybetmiştir. Ayrıca, Suriye fabrikalarındaki ortalama üretim maliyeti; enerji fiyatlarındaki artış, hammaddeye erişim zorluğu ve makinelerin yıpranması nedeniyle yüzde 35 oranında yükselmiştir.

Sonuç

Sonuç olarak; rejim sonrasında Suriye-Türkiye ilişkilerine dair yapılan salt ekonomik okuma, coğrafya,

tedarik zincirleri, nakliye maliyetleri, pazar hacmi ve bölgesel altyapının; siyasi nezakete değil, karşılıklı çıkar mantığına dayanan dengeli bir ekonomik ilişki kurmaya iten faktörler olduğunu göstermektedir. Yeniden imar, sanayi entegrasyonu, ikili ticaretin düzenlenmesi, enerji sektörünün geliştirilmesi ve sınır bölgelerinin üretim alanlarına dönüştürülmesi; hepsi Suriye ekonomisini yeniden işler hale getirebilecek ve ona bölgesel ve uluslararası pazara entegre olma kapasitesi kazandırabilecek süreçlerdir.

Ancak bu süreçlerin başarısı, Suriye'nin ekonomik zorlukları gerçekçi bir şekilde yönetme becerisine bağlıdır: Kurumların yeniden inşası, kayıt dışı ekonominin tasfiye edilmesi, sınırların kontrol altına alınması, dengeli anlaşmaların oluşturulması ve müzakere kapasitesinin geliştirilmesi. Zira Türkiye ile ilişki, risksiz bir fırsat olmadığı gibi çözümsüz bir tehdit de değildir; açık bir yasal çerçeve, güçlü kurumlar ve bağımsız bir ulusal ekonomik vizyon dahilinde yönetildiği takdirde güçlü bir ekonomik itici güce dönüşebilecek bir ilişkidir.

Suriye ekonomisinin geleceği ne içine kapanarak ne de koşulsuz dışa açılarak inşa edilebilir; bilakis, ulusal üretimi korumak ile bölgesel fırsatlardan istifade etmek arasın-

Suriye ekonomisinin geleceği ne içine kapanarak ne de koşulsuz dışa açılarak inşa edilebilir; bilakis, ulusal üretimi korumak ile bölgesel fırsatlardan istifade etmek arasında denge gözeten rasyonel politikalarla inşa edilebilir.

da denge gözeten rasyonel politikalarla inşa edilebilir. Bu bağlamda Suriye-Türkiye ilişkisi; devrik rejimin, ulusal çıkara zarar veren dar çıkarlarına hizmet eden düşmanca ekonomik politikalarla kaynakları israf etmesi ve ülkeyi bölgesel çevresinden izole etmesi sonrasında, Suriye'nin küresel ekonomideki konumunu yeniden kazanmasını sağlayacak üretken bir ekonomik iş birliği alanına, bölgesel entegrasyon platformuna ve bir kalkınma kaldıracına dönüşebilir. **■**

Türkiye-Suriye Ekonomik İlişkilerinin Dönüşümü: Tarihsel Süreç, Yeniden İnşa ve Gelecek Perspektifi

ESMA SAEB AFANDİ

DEİK Suriye-Türkiye İş Konseyi Yürütme Kurulu Üyesi

Giriş

8 Aralık 2024'te Beşar Esed rejiminin sona ermesiyle birlikte Suriye, siyasi ve ekonomik bir dönüşüm sürecine girmiştir. On dört yılı aşkın iç savaşın ardından ülkenin altyapısı büyük ölçüde tahrip olmuş, üretim kapasitesi zayıflamış ve uluslararası ekonomik sistemden önemli ölçüde izole edilmiştir. Suriye'nin yeniden inşası, yalnızca ülke açısından değil, bölgesel istikrar ve ekonomik entegrasyon bakımından da stratejik bir önem taşımaktadır.

Bu süreçte Türkiye, sahip olduğu coğrafi yakınlık, gelişmiş sanayi altyapısı, lojistik kapasitesi ve tarihsel ekonomik bağları nedeniyle Suriye'nin en önemli ekonomik

Türkiye, sahip olduğu coğrafi yakınlık, gelişmiş sanayi altyapısı, lojistik kapasitesi ve tarihsel ekonomik bağları nedeniyle Suriye'nin en önemli ekonomik ortaklarından biri olarak öne çıkmaktadır.

ortaklarından biri olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, savaş sonrası dönemde gelişen ekonomik ilişkiler yalnızca ticaret hacmindeki artış üzerinden değerlendirilmemelidir. Bunun yerine her iki ülkenin üretim kapasitesini güçlendiren, yerel sanayiye destekleyen ve karşılıklı faydaya dayanan sürdürülebilir bir ekonomik entegrasyon modeli geliştirilmelidir. Bu makale, Türkiye-Suriye ekonomik ilişkilerinin tarihsel gelişimini ve Esed sonrası dönemde ortaya çıkan yeni ekonomik dinamikleri inceleyerek, yeniden inşa sürecinde izlenebilecek sürdürülebilir iş birliği modellerini ele almaktadır.

Suriye-Türkiye İlişkilerinin Ekonomik Tarihçesi

Suriye'nin Türkiye ile olan ilişkisi, Suriye'nin bağımsızlığını kazandığı 1946 yılından itibaren uzun yıllar siyasi, güvenlik ve jeopolitik anlaşmazlıklar ekseninde şekillenmiştir. Soğuk Savaş döneminde Hafız Esed'in yönettiği Suriye, uluslararası sistemde Türkiye'nin karşı bloğunda konumlanmıştır. Bu durum ikili ve dolayısıyla ekonomik ilişkileri doğrudan etkilemiştir. Bu dönemde Suriye, Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler geliştirerek devletçi ve sosyalist politikaları benimserken, Türkiye ise NATO üyeliği çerçevesinde Batı ittifakının içinde yer almıştır. İdeolojik farklılıklar, sınır anlaşmazlıkları, su kaynaklarının paylaşımı, Hatay meselesi, güvenlik kaygıları ve bölgesel güç dengeleri bağlamında farklı konumlanmalar, Türkiye-Suriye ilişkilerinin uzun yıllar boyunca karşılıklı güvensizliğe ve zaman zaman krizlere evrilecek noktaya getirmiştir.

Hafız Esed döneminin sonlarına denk gelen 1999 yılında Suriye ile Türkiye arasındaki ticaret hacmi yaklaşık 600 milyon dolar seviyesindeydi.¹ 2000 yılında Hafız Esed yerine geçen Beşar Esed, görece istikrarlı bir ekonomiyi miras almıştı. Ancak 2024'te Beşar Esed, ülkesinden kaçınca ardından her anlamda bir enkaz bırakmıştır. Dünya Bankası, Suriye'nin 2021'deki GSYİH'sini 1978'deki ekonominin büyüklüğüne (9,3 milyar dolar) eşit olan 9 milyar dolar olarak tahmin etmektedir.² Bu, Beşar Esed rejiminin sona ermesiyle Suriye ekonomisinin 46 yıl önceki haline döndüğü anlamına gelmektedir. Bunun en önemli sebebi Amerikan ve Avrupa yaptırımları ve iç politika sorunlarına eklenen iç savaş gibi çeşitli faktörlerdir.

2010 yılı itibarıyla Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiler siyasi ve ekonomik açıdan en yüksek seviyesine ulaşmıştır.³ Bu dönemde iki ülke vatandaşları kimlik kartlarıyla vizesiz seyahat edebilmekteydi. 2011'de başlayan kriz öncesinde Türkiye ile Suriye arasında imzalanan serbest

Türkiye'nin transit ticaret yolunda Mısır, Ürdün ve Körfez ülkeleri öncelikli olmak üzere bölgenin tamamına açılan kapısı Suriye'dir. Bu yönüyle Suriye, Ortadoğu'yu Avrupa'ya bağlayan Akdeniz ticaret yollarına ve enerji koridorlarına erişimi olan jeostratejik bir konumdadır. Bu sonuçlara bakarak Suriye krizinin ekonomik anlamda en ağır ekonomik yükünü Türkiye'nin sırtladığını ifade etmek yanlış olmaz.

ticaret anlaşmalarıyla 2 milyar doları geçen ticaret hacminin 2012'de 5 milyar doların üzerine çıkması hedeflenmiş, ayrıca ticaret, toplu konut, sivil havacılık, turizm ve sağlık gibi pek çok alanda iş birliğinin geliştirilmesi planlanmıştır. Ancak iç savaşla birlikte ekonomik yapının hızla çöktüğü Suriye'den Türkiye'ye daralan talep ve Türkiye'nin de istikrar ettiği uluslararası yaptırımlar, ikili ticarete darbe vurmuş ve Suriye'nin ticaret hacmini 2012'de 565 milyon dolara kadar geriletmiştir. Aynı zamanda Türkiye'nin Suriye üzerinden on bir Ortadoğu ülkesine yapılan ihracatı da durumdan olumsuz etkilenmiştir.⁴

Suriye ve Türkiye coğrafi olarak uzun bir sınırı paylaşan iki ülke ol-

masının ötesinde iki ülke arasındaki ilişkiler jeopolitik ve ekonomik anlamda stratejik bir değer ve öneme sahiptir. Türkiye'nin transit ticaret yolunda Mısır, Ürdün ve Körfez ülkeleri öncelikli olmak üzere bölgenin tamamına açılan kapısı Suriye'dir. Bu yönüyle Suriye, Ortadoğu'yu Avrupa'ya bağlayan Akdeniz ticaret yollarına ve enerji koridorlarına erişimi olan jeostratejik bir konumdadır. Bu sonuçlara bakarak Suriye krizinin ekonomik anlamda en ağır ekonomik yükünü Türkiye'nin sırtladığını ifade etmek yanlış olmaz.

Esed Sonrası Dönemde Ekonomik Gelişmeler

Esed rejiminin düşmesinin ardından ülke her anlamda bir yeniden inşa sürecine girmiştir. Türkiye, Ahmed Şara'nın yönetime geçmesinin ilk gününden itibaren Suriye ile ilişkilerini yeniden kurmak konusunda kararlı bir politika ve siyasi irade sergilemiştir.

Suriye Cumhurbaşkanı Şara ve ekibi, ülkenin yeniden inşası için ekonomide dışa açılma stratejisi benimsediği gözlenmektedir. Öte yandan yabancı yatırımları çekmek ve Esed döneminden miras kalan içe kapalı Sovyet tandanslı bürokrasiyi kırma amacıyla 2025 yılına ait 114 sayılı Kararname'yi yayınlamıştır.⁵ Bu kararname ile yabancı yatırımların teşviki amaçlanmıştır.

2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı ile birlikte ikili ilişkiler önemli ölçüde gerilemiştir. Türkiye'nin Suriye'ye ihracatı savaş öncesinde en yüksek seviyede 1,7 milyar dolardı. İç Savaşla birlikte önemli biçimde gerileyen iki ülke arasındaki ticari hacim, devrimle beraber ciddi bir ivme kazanmıştır. Zira, Türkiye'nin Suriye'ye ihracat hacminde yüzde 47'yi aşan büyük bir artış kaydedilmiştir. İhracatta öne çıkan ürünler arasında, gıda ve temel ihtiyaç maddeleri yer almaktadır.⁶

Suriye'nin yeniden imar sürecinde Türk inşaat ve müteahhitlik firmalarının üstlendiği projelerin değeri 794 milyon doları aşmıştır. Ayrıca,

1 Dali, Khorshid. "El-İntikâd-el-Ahdu's-Sekâf", 16 June 2000. archive.alahednews.news/alahed.org/educ/doc5.htm

2 Akiki, Vivian. "13 'Âmen min tedmîri'l-iktisâdi's-Sûri", Aralık 2024, alsifr.org/syria-after-assaad

3 "Hikbeh Vâ'ide li-şerekâti'l-iktisâdiyyeti beyne Turkiya ve Sûriya" 27 Eylül 2025, shorturl.at/V3sXq

4 "Suriye'deki Gelişmeler ve Beklentiler", DEİK, 18 Aralık 2024, www.deik.org.tr/uploads/suriye-deki-gelistmeler-ve-beklentiler-aralik-2024.pdf

5 "2025 yılı 114 Sayılı Kararname", Haziran 2025. shorturl.at/qLE10

6 "Hikbeh Vâ'ide...", shorturl.at/V3sXq

Türk-Katarlı ve Amerikalı şirketlerin oluşturduğu ittifaklar enerji sektöründe önemli anlaşmalara imza atmıştır.⁷

Suriye'nin dış yatırımlara uygun bir atmosfer yaratması ve uluslararası bankacılık sistemine entegrasyonu ve sermaye akışının sağlanması için bir dizi adımlar atılmıştır. Suriye'de Türk bankalarının şube açması ve gümrük kapılarının modernizasyonu için yasal mevzuatın altyapısının hazırlanması amacıyla Ortak Ekonomik ve Ticaret Komitesi kurulmuştur.

Bugün, Suriye-Türkiye ekonomik ilişkileri, ticaret hacminin 3,7 milyar dolar sınırını aşmasıyla hızlı bir canlanma ve ciddi bir entegrasyon sürecine girmiştir. Kurulan ortak komiteler, ikili ticaret hacmini önce 5 milyar dolara, ardından 2030 yılına kadar 10 milyar dolara ulaştırmak için kapsamlı planlar yürütmektedir.⁸

Bu kapsamda, Suriye'nin Türkiye, Körfez ve Avrupa finansmanı ile desteklenen bu ekonomik entegrasyon süreci, Suriye'nin yeniden inşasını hızlandırmak ve mültecilerin dönüşüne uygun koşullar oluşturmayı amaçlamaktadır.

Suriye'nin yeniden imar sürecinde Türk inşaat ve müteahhitlik firmalarının üstlendiği projelerin değeri 794 milyon doları aşmıştır. Ayrıca, Türk-Katarlı ve Amerikalı şirketlerin oluşturduğu ittifaklar enerji sektöründe önemli anlaşmalara imza atmıştır

Rakamlarla Ekonomik Gelişmeler:

2024 yılında Türkiye-Suriye ticaret hacmi 2,6 milyar ABD dolarına ulaşırken, 2025 yılının ilk yedi ayında da artış eğilimini sürdürmüştür. Bu artışın temel nedenlerinden biri, Türk ürünlerinin Suriye'de üretilen benzer mallara göre yaklaşık yüzde 30-40 daha düşük fiyatlarla pazarla-

nabilmesidir. Buna karşın, hammadde ithalatının döviz üzerinden gerçekleştirilmesi Suriyeli üreticilerin maliyetlerini artırmış, özellikle küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin rekabet gücünü zayıflatmıştır.⁹

Bu çerçevede, Şara hükümetinin ekonomi politikalarının dış ticareti önceleyen liberal bir yaklaşım benimsediği söylenebilir. Ancak ekonomi araştırmacısı Dr. Muaz el-Kasım, savaş sonrası ekonomilerin yukarıdan aşağıya (trickle-down economics) değil, aşağıdan yukarıya (bottom-up economics) inşa edilmesi gerektiğini savunmaktadır. El-Kasım'a göre mevcut yaklaşım, yerli KOBİ'ler ile küçük ve orta ölçekli sanayicileri olumsuz etkilemektedir. Ayrıca büyük yatırımların Körfez sermayesine aşırı bağımlı hale getirilmesi eleştirilmektedir. İran'da yaşanan savaş ve Hürmüz Boğazı'ndaki kriz sonrasında Körfez ülkeleri yatırım planlarını gözden geçirmiş, bu nedenle açıklanan büyük yatırımların önemli bir kısmı protokol aşamasında kalmıştır.

Öte yandan son bölgesel gelişmeler Suriye'nin stratejik önemini artırmıştır. Hürmüz Boğazı'nda yaşanan aksaklıklar nedeniyle Irak, ham

⁷ "Suriye'deki Gelişmeler ve Beklentiler", DEİK.

⁸ Razzaq, Saeed Abdul, "Kıtaru't-ticareti't-turkiyyu - es-suriyyu yentaliku nahve mustehdefi'l-aşarati milyaratı dolar", 9 Haziran 2026, shorturl.at/zPg1m

⁹ "Hikbeh Vâ'ide...", shorturl.at/V3sXq

petrol sevkiyatının bir bölümünü Banyas Limanı'na yönlendirmiştir.¹⁰ Birleşik Arap Emirlikleri de ihracatının bir kısmını Lazkiye Limanı üzerinden gerçekleştirme kararı almıştır.¹¹ Bu gelişmeler, Suriye limanlarının bölgesel lojistik açısından önemini artırmıştır. Bu kapsamda Türkiye, Suriye, Ürdün, Suudi Arabistan ve Umman arasında Hicaz Demiryolu'nun yeniden inşasına yönelik bir iş birliği süreci başlatılmıştır.

Türkiye ve bölgesel Arap ortakları, Suriye'de altyapının geliştirilmesi için öncelik enerji ve ulaşım sektörlerinde olmak üzere 14 milyar doları aırmayı taahhüt etti.¹²

Türkiye ayrıca Kilis-Halep hattı üzerinden Azerbaycan gazını Suriye'ye ulaştırmaktadır. Bunun yanında, 2026'ya kadar Suriye'ye 900 megavat elektrik sağlamayı taahhüt etmiştir. Ayrıca, 27 Kasım 2025'te Katar öncülüğünde, Türk şirketlerinin de yer aldığı bir konsorsiyumda, Şam Uluslararası Havalimanı'nın yeniden inşası için 4 milyar dolarlık anlaşma imzalanmıştır. Bunun yanı sıra Kalayon, Cengiz ve TAV Havalimanları gibi Türk şirketleri, değeri 400 milyon dolar olarak tahmin edilen yeniden inşası pazarından pay almak istemektedir.¹³

Sonuç:

Sonuç olarak, 14 yılı aşkın iç savaşın yol açtığı yıkım, Suriye ekonomisini derinden etkilemiştir. Suriye'nin yeniden inşası maliyetinin en az 216 milyar ABD doları olacağı öngörülmektedir.¹⁴ Her ne kadar savaş sonrası ülkelerin yabancı yatırım çekmesi genellikle güç olsa da son dönemde yaşanan bölgesel gelişmeler Suriye'nin stratejik önemini yeniden artırmıştır. Bu bağlamda, Suriye uluslararası yatırım açısından bir çekim merkezi haline gelmiştir. Bu süreçte Suriye'nin, en uzun kara sınırını paylaştığı ve tarihsel, kültürel ve ekonomik bağlara sahip olduğu Türkiye'nin sanayi ve ekonomik dönüşüm deneyiminden yararlanması önem taşımaktadır.

Türk ürünlerinin Suriye pazarında tek taraflı bir hâkimiyet kurarak ülke- nin KOBİ'leri ve sanayi altyapısı üze-

rinde baskı oluşturduğu bir ekonomik model yerine, iki ülke sınırında ortak bir serbest ticaret ve sanayi bölgesinin kurulması daha sürdürülebilir bir alternatif olarak değerlendirilebilir. Türkiye'nin sahip olduğu teknoloji, teknik bilgi birikimi ve üretim tecrübesinin, Suriye'nin iş gücü potansiyeliyle birleştirilmesiyle birlikte bölgesel ölçekte rekabet gücü yüksek bir üretim ve ihracat merkezinin oluşturulmasına zemin hazırlayabilir.

Buna ek olarak, Suriye, verimli ve mineral bakımından zengin tarım arazileri sayesinde tarım ve hayvancılık alanında önemli bir potansiyele sahiptir. Özellikle meyve ve sebze ürünleri Arap pazarlarında yüksek talep görmektedir ve ülkenin önemli ihracat kalemleri arasında yer almaktadır. Gıda güvenliğinin stratejik önem kazandığı günümüzde, Türkiye'nin tarım teknolojileri ve üretim tecrübesi ile Suriye'nin doğal kaynaklarının birleştirilmesi amacıyla ortak tarım ve hayvancılık projelerinin geliştirilmesi, hem iki ülkenin ekonomik iş birliğini güçlendirecek hem de bölgesel gıda arzına katkı sağlayacaktır.

Bu doğrultuda geliştirilecek iş birliği modeli, yalnızca Suriye'nin üretim kapasitesinin yeniden inşasına katkı sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda Türkiye ile Suriye arasında karşılıklı

Bugün, Suriye-Türkiye ekonomik ilişkileri, ticaret hacminin 3,7 milyar dolar sınırını aşmasıyla hızlı bir canlanma ve ciddi bir entegrasyon sürecine girmiştir. Kurulan ortak komiteler, ikili ticaret hacmini önce 5 milyar dolara, ardından 2030 yılına kadar 10 milyar dolara ulaştırmak için kapsamlı planlar yürütmektedir.

faida ilkesine dayanan, uzun vadeli ve sürdürülebilir bir ekonomik ortaklığın tesis edilmesine de imkân verecektir. Böylece, kısa vadeli ticari kazanımların ötesine geçen, her iki ülkenin ekonomik kalkınmasını destekleyen ve kalıcı temellere dayanan bir ekonomik entegrasyonu esas alan bir ticari diplomasi süreci başlatılabilir.

10 Al-Musawî, Furat. "“Ezmetü madîkî hurmuz: Hel telce'u masâfi âşyâ ile'n-nıftî'l-Amrîkî?”, Haziran 2026, shorturl.at/Li5nJ

11 “El-İmârâtü tusaddiru seyyârâtın abra Süriyâ li-evveli merretin munzeû senevât”, Nisan 2026, shorturl.at/IFGHc

12 International News Syria – Global Affairs & World Updates | Sana, 24 June 2026, sana.sy/en/international/

13 “Hikbeh Vâ'ide...”, shorturl.at/V3sXq

14 Oktay, Dilara Zengin. “Dünya Bankası: Suriye'nin Yeniden İnşası Maliyetinin 216 Milyar Dolar Olduğu Tahmin Ediliyor”, 22 Oct. 2025, www.aa.com.tr/tr/dunya/dunya-bankasi-suriyenin-yeniden-insa-maliyetinin-216-milyar-dolar-oldugu-tahmin-ediliyor/3723216

Yeni Suriye-Türkiye İlişkilerinde Eğitimin Stratejik Rolü: Jeopolitik Krizden Kurumsal Geleceğe

DOÇ. DR. MUHAMMET MUSA BUDAK
Şam Eğitim Müşaviri

Suriye'de Yeni Akıl ve Eğitim Diplomasisi

Suriye'de 8 Aralık 2024 tarihi itibarıyla 61 yıllık Baas rejiminin devrilmesi, sadece bir iktidar değişimi değil, I. Dünya Savaşı sonrasında Sykes-Picot düzeninin yapay sınırlarla ayırdığı, Soğuk Savaş'ın ise ideolojik duvarlarla tahkim ettiği Ortadoğu jeopolitiğinde köklü bir kırılma noktasıdır. Aralık 2024'ü takip eden süreçte Cumhurbaşkanı Ahmed Şara liderliğindeki geçiş hükümeti ve ardından gelen kurumsallaşma çabaları, An-

kara-Şam hattındaki ilişkileri kökten değiştirmiştir. On yılı aşkın bir süre boyunca "kriz yönetimi", "sınır güvenliği", "terörle mücadele" ve "proksi kontrolü" gibi sert güç (hard power) parametrelerine sıkışan Türkiye-Suriye ilişkileri, bugün yerini çok boyutlu, kurumsal ve vizyoner bir stratejik ortaklığa bırakmaktadır. Şam'da kurulan geçiş hükümeti ve ardından gelen kurumsallaşma çabaları, Türkiye-Suriye ilişkilerini güvenlik eksenli kriz yönetiminden, çok boyutlu ve vizyoner bir stratejik ortaklığa taşımıştır.

On yılı aşkın bir süre boyunca "kriz yönetimi", "sınır güvenliği", "terörle mücadele" ve "proksi kontrolü" gibi sert güç (hard power) parametrelerine sıkışan Türkiye-Suriye ilişkileri, bugün yerini çok boyutlu, kurumsal ve vizyoner bir stratejik ortaklığa bırakmaktadır.

İki ülke arasında dış politika, sınır güvenliği, Akdeniz ve Fırat havzası enerji hatları, lojistik koridorlar ve ekonomik entegrasyon gibi makro başlıklar konuşulurken; bu ilişkilerin kalıcılığını, toplumsal kabulünü ve yapısal omurgasını sağlayacak en temel dinamik **egitim diplomasisi** olarak öne çıkmaktadır.

Eğitim; fiziksel olarak tamamen yıkılmış ve nitelikli insan kaynağını küresel ölçekte göçe kurban vermiş bir devletin yeniden inşasında, lüks bir sosyal politika unsuru değil; asli bir ulusal güvenlik enstrümanıdır. Bu doğrultuda eğitim, milyonlarca göçmenin gönüllü geri dönüş sürecinde ve sınır hattındaki sosyo-politik istikrarın korunmasında bir “yumuşak güç” unsurundan çok daha fazlasını ifade etmektedir. Bu çerçevede 8 Aralık 2024 sonrası şekillenen “Yeni Suriye” ile Türkiye arasındaki eğitim ilişkilerinin, ikili münasebetlerin geleceğine sunduğu stratejik ve yapısal katkıları analiz edeceğiz.

Gönüllü, Güvenli ve Onurlu Geri Dönüşün Yapısal Omurgası: Eğitim Altyapısı

8 Aralık 2024’te Şam’da gerçekleşen iktidar değişimi, modern tarihin en büyük tersine göç dalgalarından birini tetiklemiştir. Rejimin düşmesinden kısa bir süre sonra yüzbinlerce Suriyelinin ülkelerine dönmesiyle birlikte, göçün tersine çevrilmesinin sürdürülebilirliği en önemli tartışma konusu haline gelmiştir. İçişleri Bakanlığı verilerine göre kısa sürede yarım milyonu aşan bu geri dönüş dalgasının kalıcı olabilmesi, ailelerin çocukları için Suriye’de nitelikli bir eğitim geleceği görmelelerine bağlıdır. Göç sosyolojisinin en temel kurallarından biri, ailelerin kalıcı yerleşim kararı alırken birinci önceliği çocuklarının geleceğine, yani eğitim güvencesine vermesidir. Bu yapısal ihtiyacı analiz eden Ankara, kurumsal diplomasiyi hızla devreye sokmuştur.

Türkiye Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) ile Suriye Eğitim ve Öğretim Bakanlığı arasında Temmuz 2025’te Şam’da imzalanan iş birliği protokolü, iki ülke eğitim sistemleri arasında bir köprü kurmuştur. Protokol, müfredat geliştirme, mesleki ve teknik eğitim, öğretmen eğitimi, özel eğitim ile ölçme ve değerlendirme alanlarında iş birliği yapılması, eğitim alanında bilgi ve deneyim paylaşımının artırılması, eğitim fiziki altyapısının

Eğitim; fiziksel olarak tamamen yıkılmış ve nitelikli insan kaynağını küresel ölçekte göçe kurban vermiş bir devletin yeniden inşasında, lüks bir sosyal politika unsuru değil; asli bir ulusal güvenlik enstrümanıdır. Bu doğrultuda eğitim, milyonlarca göçmenin gönüllü geri dönüş sürecinde ve sınır hattındaki sosyo-politik istikrarın korunmasında bir “yumuşak güç” unsurundan çok daha fazlasını ifade etmektedir.

güçlendirilmesi ve Suriye’de Türk Okullarının açılması gibi iki ülke açısından da öncelenen hayati konuları kapsamaktadır. Protokol kapsamında hızla harekete geçen MEB, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) iş birliğiyle bazı yıkılan okulların tadilatlarını gerçekleştirerek eğitim altyapısının ayağa kaldırılmasına katkı

sağlamaktadır. Savaş yıllarında namuluların hedefi olan, yağmalanan ya da sığınak olarak kullanılan okullar tek tek tespit edilmiştir. Şam, Halep, İdlib ve Lazkiye gibi stratejik ağırlık merkezlerinde başlatılan okul onarım seferberliği sayesinde eğitim yuvaları kapsamlı bir yaklaşımla onarılacak yeniden Suriyeli çocukların hizmetine sunulmaktadır. Bu durum, çatışma bölgelerinde temel eğitime erişimi bir hak olmaktan çıkaran enkaz tablosunu hızla silmekte, ülke genelinde eğitime erişimi kolaylaştırmaktadır.

İki ülke ilgili kurumlarının yürüttükleri diploma denklik süreçleri de Türkiye’den Suriye’ye dönen öğrencilerin ara sınıflarda eğitim kaybı yaşamasını önlemektedir. Bu durum, geri dönüş kararı almakta tereddüt eden aileler için büyük güvence oluşturmaktadır.

Aynı zamanda MEB, operasyonel kabiliyetini sınır ötesine taşıyarak **Açık Ortaokul ve Açık Lise** programlarının sınav merkezleri ağına Şam ve Halep’i de dahil etmiştir. Böylece, Türkiye’de başladığı ortaöğretim sürecini yarıda bırakmak istemeyen, ancak anavatanına dönmek isteyen Suriyeli gençler için önemli bir esneklik ve alternatif başarı kapısı aralanmıştır. Yükseköğretim düzeyinde ise **Anadolu Üniversitesi**, yıllardır edindiği küresel açıköğretim tecrübesini Şam’a taşıyarak burada akademik sınav merkezleri kurmuştur. Bu hamle, Suriye’nin neresinde olursa olsun gençlerin Türk yükseköğretim sistemine uzaktan erişebilmesini ve diplomalandırılmasını sağlamaktadır.

Türkiye-Suriye Ortak Üniversitesi projesi, ülkenin entelektüel sermayesini ayağa kaldırmayı hedeflemektedir. Bu ortak üniversite, Suriye'nin yıkılan entelektüel sermayesini, bilimsel laboratuvar altyapısını ve akademi kültürünü ayağa kaldırmayı hedefleyen kurumsal bir "kuluçka merkezi" niteliğindedir. Bu çatı altında, Suriye'nin gelecekteki kalkınma hamlelerini yönetecek olan mühendisler, doktorlar, şehir plancıları ve idareciler, Türkiye'nin köklü akademik birikimi ve metodolojisiyle yetişmesine zemin hazırlamaktadır.

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Başkanı Erol Özvar'ın Mayıs 2025'te kalabalık bir rektör ve akademisyen heyetiyle gerçekleştirdiği Şam ve Halep ziyaretleri iki ülke akademik ilişkilerinde yeni bir dönemin işaret fişegi olmuştur. Eğitimin makro düzeydeki mimarisi şüphesiz yükseköğretim politikalarıyla şekillenir. Bu ziyaretlerin en stratejik çıktısı, temelleri atılan **Türkiye-Suriye Ortak Üniversitesi** projesi, ülkenin entelektüel sermayesini ayağa kaldırmayı hedeflemektedir. Bu ortak üniversite, Suriye'nin yıkılan entelektüel sermayesini, bilimsel laboratuvar altyapısını ve akademi kültürünü ayağa kaldırmayı hedefleyen kurumsal bir "kuluçka merkezi" niteliğindedir. Bu

çatı altında, Suriye'nin gelecekteki kalkınma hamlelerini yönetecek olan mühendisler, doktorlar, şehir plancıları ve idareciler, Türkiye'nin köklü akademik birikimi ve metodolojisiyle yetişmesine zemin hazırlamaktadır.

Türkçenin Suriye'deki Yeni Sosyolojisi

İç savaş sonrası Suriye'de yaşanan en çarpıcı değişimlerden biri de Türkçe eğitimi alanında yaşanmaktadır. Suriye nüfusunun kayda değer bir kesiminin (gerek kuzeydeki güvenli bölgelerde kalanlar gerekse Türkiye'den geri dönüş yapanlar) Türkçe biliyor oluşu, diğer toplumsal kesimlerdeki Türkçeye olan ilgisi önemli bir ortak çalışma alanını ortaya çıkarmıştır.

Yeni Suriye yönetimi; Şam Üniversitesi'nde ilk kez, Halep Üniversitesi'nde yeniden açılan Türk Dili Bölümleri akademik alanda ilişkileri ileri bir boyuta taşımıştır. Şam yönetiminin okullarda zorunlu/seçmeli yabancı dil alternatifleri arasına Türkçeyi de eklemesi tesadüf değildir.

Önümüzdeki süreçte Suriye genelinde Türkçe bilen nüfus oranının yüzde 25'e ulaşabileceği öngörülmektedir. Bu oran, sınırın hemen güneyinde çeyrek nüfusu Türkçe konuşan bir Suriye demektir. MEB'in Şam Üniversitesi başta olmak üzere ilgili kurumlara sağladığı akademik materyal, dijital eğitim setleri ve gönderdiği yetkin okutmanlar, bu süreci hızlandırmaktadır. Dil bariyerinin ortadan kalkması, Hatay, Gaziantep veya Şanlıurfa'daki bir Türk iş insanının Şam veya Halep'teki bir yerel tüccarla aracısız, doğrudan ve güvene dayalı iş yapabilmesinin önünü açmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin Suriye'deki kültürel ve ekonomik bağları kalıcı kılarken, iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin dil bariyerine takılmadan büyümesini sağlamaktadır.

Suriye'nin Yeniden İnşası ve Türkiye'nin Beşerî Sermaye Yatırımı: Türkiye Mezunları

Bir devletin savaştan, anarşiden ve kurumsal çöküşten kurtularak yeniden uluslararası sistemin meşru bir aktörü haline gelebilmesinin ilk ve en kritik şartı; devlet çarklarını döndürecek, rasyonel kararlar alabilecek yetkinlikte bir teknokrat sınıfı

İç savaş sonrası Suriye'de yaşanan en çarpıcı değişimlerden biri de Türkçe eğitimi alanında yaşanmaktadır. Suriye nüfusunun kayda değer bir kesiminin (gerek kuzeydeki güvenli bölgelerde kalanlar gerekse Türkiye'den geri dönüş yapanlar) Türkçe biliyor oluşu, diğer toplumsal kesimlerdeki Türkçeye olan ilgisi önemli bir ortak çalışma alanını ortaya çıkarmıştır.

na sahip olmasıdır. Şam'da kurulan yeni yönetim, yaklaşık 2,4 milyon çocuğun eğitimden mahrum kaldığı, okulların yüzde 40'ından fazlasının yıkıldığı veya ağır hasar gördüğü yapısal bir enkaz devralmıştır. Bu süreçte Suriye'nin kuzeyindeki güvenli bölgelerde yıllardır insani, idari ve lojistik tecrübe biriktiren Türkiye, yeni dönemde Şam yönetimi ile kurumsal, yasal ve doğrudan diploma-

tik bir eğitim ortaklığı zeminine geçiş yapmıştır. Bir ülkenin savaştan çıkıp uluslararası sisteme entegre olabilmesinin ilk şartı, kurumsal alt yapısını yürütebilecek nitelikli insan kaynağına sahip olmasıdır. Yeni Suriye yönetimi; kamu yönetimi, sağlık, mühendislik ve hukuk başta olmak üzere tüm alanlarda ciddi bir yetişmiş kadro açığıyla karşı karşıyadır.

Bu noktada Türkiye'nin Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) koordinasyonunda uzun yıllardır yürüttüğü küresel marka projesi "Türkiye Bursları" meyvelerini vermeye başlamıştır. Bu projenin en önemli çıktılarından biri olarak, Suriye'nin yeniden inşasında en büyük jeopolitik geri dönüşünü nakit dışı ama paha biçilemez bir beşerî sermaye olarak vermiştir. İç savaşın karanlık yıllarında Suriye'den ayrılmak zorunda kalan, ancak Türkiye'nin sunduğu akademik burslarla Ankara, İstanbul, İzmir veya Anadolu'nun farklı üniversitelerinde lisans, yüksek lisans ve doktora yapan Suriyeli gençler, bugün ülkelerinin kurucu elitleri haline gelmiştir. Yeni yönetimde bakanlık, müsteşarlık ve genel müdürlük düzeyinde kritik görevler üstlenen pek çok teknokrat, iç savaş yıllarında eğitimlerini Türkiye'deki üniversitelerde tamamlamış veya Türkiye'de akademik ve sosyal çalışmalar yürütmüş isimlerden oluşmaktadır. Aralık 2024 sonrasındaki yeni kabinede İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi mezunu Esad Hasan Eş-Şeybânî'nin

Dışişleri Bakanı olarak, Bingöl Üniversitesi mezunu Azzam Garib'in ise Halep Valisi olarak atanması bunun en somut göstergesidir.

Türkiye'de eğitim almış, Türk idari kültürünü ve dilini bilen aktörlerin Suriye bürokrasisinde kilit rollere gelmesi, iki ülke arasındaki karar alma mekanizmalarını hızlandırmakta ve yapısal uyumu kolaylaştırmaktadır. Beşerî sermayeye yapılan bu uzun vadeli yatırım, yeni Suriye devletinin kurumsal kodlarında Türkiye ile uyumlu bir vizyonun yerleşmesine olanak sağlamaktadır. Bu karşılıklı etkileşim, iki ülkeyi sadece sınırdaş iki komşu olmaktan çıkarıp, bölgesel krizlerde ortak refleksler geliştirebilen stratejik ortaklara dönüştürecektir. Bu hamle, küresel aktörlerin Suriye üzerinden Türkiye'yi istikrarsızlaştırma stratejilerini kökten işlevsiz kılma potansiyeline sahiptir.

Bölgesel İstikrar ve Gelecek Projeksiyonu

Eğitim alanında atılan bu kurumsal adımlar ve kurulan ortaklık, uzun vadede Türkiye ve Suriye arasında ortak bir entelektüel havza ve stratejik aklın oluşmasını sağlamaktadır. Suriye'de Türkçeye, Türkiye'de ise aka-

Önümüzdeki süreçte Suriye genelinde Türkçe bilen nüfus oranının yüzde 25'e ulaşabileceği öngörülmektedir. Bu oran, sınırın hemen güneyinde çeyrek nüfusu Türkçe konuşan bir Suriye demektir. MEB'in Şam Üniversitesi başta olmak üzere ilgili kurumlara sağladığı akademik materyal, dijital eğitim setleri ve gönderdiği yetkin okutmanlar, bu süreci hızlandırmaktadır.

demik düzeyde Arapçaya ve Suriye kültürüne yönelik ilginin kurumsallaşması, iki ülkeyi bölgesel krizlerde ortak hareket edebilen birer mütefike dönüştürecektir. Suriye'nin entelektüel elitlerinin Türkiye aka-

demisiyle entegre şekilde yetişmesi, Türkiye'nin Ortadoğu'daki kültürel duruşunu ve yumuşak gücünü perçinlemektedir.

8 Aralık 2024 sonrası ortaya çıkan "Yeni Suriye" tablosu, Türkiye için stratejik fırsatları barındıran yeni bir jeopolitik gerçekliktir. Bu gerçekliğin en etkili aracı ise şüphesiz eğitim diplomasisidir. Eğitim diplomasisi; Suriye bürokrasisinde Türkiye ile ortak dil konuşan bir lider kadronun yerleşmesini sağlamakta, mülteci krizini yapısal bir geri dönüş modeliyle çözmekte, kuzeydeki de-facto bölgeleri barışçıl yollarla meşru sisteme entegre etmekte ve sınır güvenliğini sosyolojik olarak tahkim etmektedir.

Tarihsel tecrübeler göstermiştir ki askeri başarılar sınırları çizer, ekonomik anlaşmalar çıkarları dengeler; ancak **eğitim ilişkileri toplumların akıllarını, vizyonlarını ve kalplerini birleştirir.** Dolayısıyla, Türkiye ile Yeni Suriye arasında eğitim alanında atılan her imza, iki ülkenin ortak geleceğine, bölgesel istikrara ve Ortadoğu'da kalıcı barışın tesisine yapılmış en büyük stratejik yatırımdır. **OX**

SAVAŞIN LÜBNAN CEPHESİ: İŞGAL, DİRENİŞ VE SÜRGÜN

Bu dosya, İsrail-Hizbullah çatışması ekseninde Lübnan'da derinleşen güvenlik krizini; bölgesel güç dengeleri, mezhepsel dinamikler ve küresel siyasetin tutumu çerçevesinde çok boyutlu olarak ele alıyor. Ateşkesin çöküşünden İran ve Suriye'ye uzanan etkiler, Lübnan devletinin siyasi çıkmazı, İsrail'in askeri stratejileri ve savaşın İsrail iç siyasetine yansımaları; alanında uzman isimlerin analizleriyle kapsamlı biçimde değerlendiriliyor.

ORSAM
Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

DOSYA 13
NİSAN 2026

SAVAŞIN LÜBNAN CEPHESİ:
İŞGAL, DİRENİŞ VE SÜRGÜN

Suriye ve Yeni Bölgesel Bağlantısallık Mimarisi

DR. KENAN ASLANLI

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Ortadoğu bölgesi, ekonomiden güvenlik mimarisine kadar uzanan geniş bir yelpazede büyük bir yapısal dönüşüm sürecinden geçiyor. Bu değişim ve dönüşüm sürecinde, enerji ve ulaşım alanlarında bölgesel bağlantısallık ağları yeniden kurgulanıyor. 8 Aralık 2024'ten sonra yeni bağlantısallık mimarisinde Suriye'nin stratejik önemi artmıştır. Kızıldeniz ve Basra Körfezi bölgesinin Suriye üzerinden Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) ile dirençli ve alternatif rotalarla bağlanabilmesi için bu ülkenin iç savaş sırasında tahrip olan altyapı ve üstyapı

unsurlarının rehabilite edilmesi gerekmektedir. Bunun ardından bu ülkenin demiryolu, karayolu, enerji (petrol, doğal gaz ve elektrik) altyapısı ve Akdeniz limanları Suriye ekonomisine ve yeniden kurgulanan bölgesel bağlantısallığa stratejik katkılar sağlayabilir. Enerji alanında ülkenin doğusunda ve merkezi bölgelerinde bulunan petrol ve doğal gaz üretim alanları ile ülkenin batısındaki limanları bağlayan boru hatlarının ağır hasar görmesi çok önemli bir sorundur. Demiryolu ve karayolu altyapısı hem onarılmalı hem de komşu ülkelerle aynı standartlara yükseltilmelidir.

Kızıldeniz ve Basra Körfezi bölgesinin Suriye üzerinden Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) ile dirençli ve alternatif rotalarla bağlanabilmesi için bu ülkenin iç savaş sırasında tahrip olan altyapı ve üstyapı unsurlarının rehabilite edilmesi gerekmektedir.

Suriye Bağlantısallık Altyapısının Yeniden Yapılanma Maliyeti

Dünya Bankası'nın Ağustos 2025'te yayımladığı "Suriye Çatışması: Fiziksel Hasar ve Yeniden Yapılandırma Değerlendirmesi (2011-2024)" raporuna göre Suriye'de yaşanan çatışmalar, ülkenin sermaye stokunun veya sabit varlıklarının üçte birine zarar vermiş; altyapı ve binalarda toplam 108 milyar ABD doları tutarında fiziksel hasara yol açmıştır. Ülkenin altyapısı, toplam hasarın yaklaşık yüzde 50'sini oluşturan ve savaştan en çok etkilenen maddi varlık kategorisidir. Suriye ekonomisinde yeniden yapılanma maliyetleri yaklaşık 216 milyar ABD doları olarak hesaplanmıştır. Hasar gören altyapının yeniden yapılanma maliyeti ise toplam 82 milyar ABD dolarıdır.¹ Bu altyapıya otoyollar, demiryolları, elektrik şebekeleri, limanlar ve diğer denizcilik tesisleri, su şebekeleri, telekomünikasyon, bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) sektörleri ile bölgelere hizmet eden temel tesisler ve sistemler dahildir. Özellikle, demiryolu, karayolu, boru hattı ve liman altyapısının yapımı ve onarımı kritik öneme sahiptir. Türkiye, bazı AB ve Basra Körfezi ülkeleriyle birlikte, Suriye'nin ulaştırma ve enerji altyapısının rehabilitasyonuna "çoklu krizler çağı"nda stratejik önem vermektedir.

Suriye üzerinden tarihi Hicaz Demiryolu'nun ve otoyol bağlantısının canlandırılması

Türkiye'nin Basra Körfezi, Umman Denizi, Kızıldeniz, Akdeniz, Karadeniz ve Hazar Denizi gibi 6 farklı su havzası arasında yeni bağlantısallık mimarisi tasarlama stratejisi, Haziran 2025'te İsrail ve İran arasında yaşanan "12 Gün Savaşı"nın ardından yeni bir aşamaya geçmiştir. Bu strateji doğrultusunda 11 Eylül 2025'te Amman'da düzenlenen Türkiye-Suriye-Ürdün Ulaştırma Bakanlıkları Teknik Toplantısı'nda üç ülkenin demiryolu ve otoyol altyapısının entegrasyonu kararlaştırıldı. Suriye ve Ürdün'ün Akabe Limanı üzerinden Türkiye'nin Kızıldeniz'e ulaşması,

stratejik bir amaç olarak öne çıktı. Nisan 2026'da Türkiye, Suriye ve Ürdün ulaştırma bakanları arasında imzalanan Mutabakat Zaptı ile bu ülkelerin karayolu, demiryolu ve denizyolu imkânlarının entegrasyonu kapsamında, Akabe Limanı (Kızıldeniz) bağlantısı ile Modern Hicaz Demiryolu'nun yapılması hedefleri tescillendi.

Suriye'de Şam'dan güneye doğru Ürdün'e kadar uzanan Hicaz Demiryolları'nın 30 kilometrelik üstyapısının yapımını Türkiye destekleyecek.² Türkiye, Suriye'nin güneyinde eksik ray hattının inşasını önerirken, Ürdün ise lokomotif bakım ve onarımında yardımcı olabilir. Aynı zamanda Ürdün, kendi Hicaz Demiryolu lokomotiflerinin Ürdün-Şam hattında işletilmesini sağlayabilir. Suriye Hicaz Demiryolu'nun ray açıklığı (1050 mm) ile Şam-Halep-Türkiye sınırı rotasındaki standart demiryolu ağının ray açıklığı (1435 mm) farklıdır.³ Suriye'nin demiryolu ağı, ülkenin Lazkiye ve Tartus limanlarıyla Şam ve Halep gibi ekonomik merkezlerin bağlantısı üzerine kurulmuştur. Şam, Halep ve limanlar arasındaki demiryolu ağı sınırlı hizmet sunmaktadır. Suriye genelinde demiryolu altyapısının işlevsel hale getirilmesi, bu ülkenin bölgesel bağlantı projelerine tam kapasiteyle katılabilmesi için kritik bir önceliktir. Aynı zamanda Şam'dan

Suriye ekonomisinde yeniden yapılanma maliyetleri yaklaşık 216 milyar ABD doları olarak hesaplanmıştır. Hasar gören altyapının yeniden yapılanma maliyeti ise toplam 82 milyar ABD dolarıdır. Bu altyapıya otoyollar, demiryolları, elektrik şebekeleri, limanlar ve diğer denizcilik tesisleri, su şebekeleri, telekomünikasyon, bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) sektörleri ile bölgelere hizmet eden temel tesisler ve sistemler dahildir.

güney ve kuzey yönlerinde uzanan demiryolu ağlarında ray açıklığının standartlaştırılması da sağlanmalıdır.

1 World Bank. 2025. The Syrian Conflict: Physical Damage and Reconstruction Assessment (2011 - 2024). <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099102025095540101>

2 T.C. UAB Strateji Geliştirme Başkanlığı. 2025. Tarihi Hicaz Demiryolu Yeniden Canlanıyor. <https://sgb.uab.gov.tr/haberler/tarihi-hicaz-demiryolu-yeniden-canlaniyor>

3 Kenan Aslanlı. 2026. Türkiye-Suudi Arabistan stratejik bağlantısallık hamlesi Orta Doğu'yu nasıl dönüştürebilir?. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-suudi-arabistan-stratejik-baglantisallik-hamlesi-orta-doguyu-nasil-donusturebilir/3964918>

Suriye tarafı, Lazkiye Limanı'ndan Halep, Humus ve Şam'daki kuru limanlara (dry ports) demiryolu ile konteyner taşımacılığının güçlendirilmesi yönünde Dünya Bankası ve diğer uluslararası kuruluşlarla iş birliğini derinleştirmek istemektedir. Yeniden yapılandırılmış ve verimli ulaştırma sistemleri, tedarik zincirleri ve lojistik hizmetlerin sağlanmasıyla Suriye'nin hem kendi dış ticaretinin canlandırılması hem de bölgesel taşımacılıkta transit kapasitesinin önemli ölçüde artırılması hedeflenmektedir. 2026-2030 yılları arasında Suriye demiryolu altyapısının yeniden kurulması çalışmaları bölgesel bağlantısallığın öncelikli meselelerinden biri olacaktır.

Demiryolu bağlantısının yanında karayolu bağlantısı da, özellikle bölgesel tedarik ağlarında yaşanan kriz dönemlerinde, önem taşıyor. 2025 yılından itibaren Suriye üzerinden Türkiye'nin Ürdün ve Suudi Arabistan ile karayolu taşımacılığı yeniden başlatılmıştır. Türkiye-Suriye-Ürdün-Suudi Arabistan güzergâhında 2026 yılı ve sonrasında sağlıklı ve

Nisan 2026'da Türkiye, Suriye ve Ürdün ulaştırma bakanları arasında imzalanan Mutabakat Zaptı ile bu ülkelerin karayolu, demiryolu ve denizyolu imkânlarının entegrasyonu kapsamında, Akabe Limanı (Kızıldeniz) bağlantısı ile Modern Hicaz Demiryolu'nun yapılması hedefleri tescillendi.

kesintisiz karayolu taşımacılığını sağlamak için Suriye'nin otoyol altyapısının iyileştirilmesine yönelik

çalışmalar hızlandırılmalıdır. Bunun yanı sıra karayolu geçişlerinin kolaylaştırılmasına ve sınırlardaki bekleme sürelerinin kısaltılmasına yönelik yeni çözümler uygulanmalıdır.

Bu teknik altyapı ve üstyapı meselelerinin yanı sıra, Suriye üzerinden Türkiye'nin Ürdün ve Suudi Arabistan ile kurmaya çalıştığı ulaştırma koridorunun önemli bir siyasi ve güvenlik sorunu daha vardır. Bu da bölgesel bağlantısallık projeleri için kritik bir bölge olan Suriye'nin güneyinde yaşayan Dürziler üzerindeki İsrail etkisi ve bu bölgenin istikrarsızlaştırılma riskidir. Aynı zamanda Suriye'nin güneyi de dahil olmak üzere ülkenin çeşitli bölgelerinde silah, uyuşturucu ve petrol ürünleri kaçakçılığı riskinin yüksek olduğu yönünde bazı iddialar da bulunmaktadır.⁴ Suriye'nin kuzeydoğu ve doğu bölgelerinde PYD/YPG kontrolündeki alanların varlığı ile ülkenin doğu ve çöl bölgelerinde faaliyet göstermeye devam eden DEAŞ hücreleri, Irak-Suriye enerji koridorunun ve petrol taşımacılığının güvenliği açısından çeşitli riskler oluşturmaktadır.

4 Dennis van der Laan. 2026. Temper your expectations for the Hejaz Railway. <https://www.railfreight.com/railfreight/2026/06/10/temper-your-expectations-for-the-hejaz-railway>

Suriye Üzerinden Ham Petrol ve Petrol Ürünlerinin Karayolu Taşımacılığı

ABD/İsrail-İran Savaşı, Suriye topraklarını ve limanlarını, kapasite kısıtlamalarına rağmen, Irak'ın petrol ihracı için işlevsel bir alternatif güzergâh haline getirdi. Irak, savaş öncesinde çoğunluğu Körfez bağlantılı Hor ez-Zübeyr Limanı üzerinden olmak üzere günlük 3 milyon varilden fazla petrol ihracatı yapıyordu. Savaşla birlikte Hürmüz Boğazı'nın kapanmasının ardından, Nisan 2026'dan itibaren Suriye Petrol Şirketi (SPC) ve Irak Devlet Petrol Pazarlama Kurumu (SOMO) iş birliğinde Irak petrolleri tanker kamyonlarla Suriye'nin Akdeniz'deki Baniyas Limanı'na taşınmıştır. Suriye'nin petrol ihracatı için uygun terminale sahip Baniyas Limanı, Irak ham petrolünün, akaryakıtın (fuel oil) ve naftasının bir kısmının ihracatı için kritik bir lojistik altyapı merkezine dönüşmektedir.

Nisan 2026'da SOMO, Suriye ile ham petrolün kamyon taşımacılığı yoluyla bu ülke üzerinden ihracatına yönelik bir anlaşma imzaladı. Burada öngörülen miktar, aylık 650.000 ton (155.000-160.000 varil/gün) akaryakıt ihracatı yönündeydi. Kü-

resel petrol taşımacılığını takip eden Vortexa şirketinin ve Irak tarafının verilerine göre Suriye sınırını karayoluyla günlük geçen tanker kamyonu sayısı Haziran 2026'da 500-700'e ulaşmıştır (100.000-150.000 varil/gün).⁵ Azami kapasite bakımından Baniyas Limanı, günlük ortalama 900 tanker kamyonun boşaltılabileceği bir kapasiteye ulaşmıştır.⁶ Baniyas Limanı bölgesinde bir petrol rafinerisi bulunmaktadır. Ancak Irak'tan taşınan petrol şimdilik bu rafineride işlenmiyor. Tanker kamyonları rafinerinin kuzeyindeki depolama tanklarına bağlı deniz platformunda boşaltılıyor ve buradan yakıt doğrudan bekleyen ihracat tankerlerine pompalanıyor.

Irak tarafı Hürmüz Boğazı tam açıldığında da Suriye rotasını kullanmakta kararlı olduğunu açıklamaktadır. Suriye tarafı da bu rotanın uzun süreli kullanılması senaryosuna hazırlanmak ve Irak ham petrolünün ve bazı petrol ürünlerinin kabulünü kolaylaştırmak amacıyla Baniyas Limanı'nda ilave boşaltma sahaları ile yardımcı tesisler inşa edip hizmete açmak istemektedir. Limanda kapasite artışı çalışmaları çerçevesinde boşaltma tesisleri hazır olduğunda, Hürmüz Boğazı açık olsa da Irak'tan Suriye'ye günlük yaklaşık 50.000 va-

Irak, Suriye üzerinden özellikle Afrika ve Avrupa ülkelerine petrol sevkiyatını artırmak için karayolu taşımacılığından boru hattı ihracatına yönelmek istemektedir. Bu amaçla, 1952 yılında yapımı tamamlanan ve tarihsel süreçte Irak-İran Savaşı ile Irak'ın ABD tarafından işgali süreçlerinden ciddi şekilde etkilenen Kerkük-Baniyas Petrol Boru Hattı'nın yeniden onarılması gündemdedir.

ril ham petrol ve buna ek olarak nafta sevkiyatı başlayabilir. Bununla birlikte bu kapasite Irak'ın savaş öncesi döneminde günlük toplam petrol ihracatının yüzde 1-1,5'ine tekabül etmektedir. Akaryakıtta ise aylık 0,5 milyon ton sevkiyat yapılabilir.⁷

Savaşın etkisiyle Irak'tan Suriye'ye tanker kamyon seferlerinin pik yaptığı dönemde ulaşılan maksimum kapasite (günlük 700 tanker kamyon veya azami 150.000 varil ham petrol ya da petrol ürünleri), savaş öncesinde Irak'ın Basra bölgesindeki limanlarından ihraç ettiği toplam petrol hacminin en fazla yüzde 5'ine tekabül ediyor. Kapasitenin kısıtlı olmasının yanı sıra, tankerli kamyonları Baniyas Limanı'na ulaştıran karayollarının Suriye iç savaşını nedeniyle iyi koşullarda olmadığı belirtilmelidir. Otoyolların durumu, liman yolunda tanker kuyrukları, yollarda sıklıkla yaşanan trafik kazaları, protesto amaçlı yolların

5 George Morris. 2026. Iraq's export crisis: Hormuz and pipeline uncertainty. Vortexa. <https://www.vortexa.com/insights/iraqs-export-crisis-hormuz-and-pipeline>

6 Feras Dalatay, Ahmed Rasheed. 2026. Iraq to export crude, naphtha through Syria after Hormuz shock. Reuters. <https://www.reuters.com/business/energy/iraq-export-crude-naphtha-through-syria-after-hormuz-shock-2026-06-19/>

7 Laith Al-Jnaidi, Muhammed Karabacak. 2026. Syrian Petroleum says 500,000 tons of Iraqi fuel to transit monthly to Baniyas. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/syrian-petroleum-says-500-000-tons-of-iraqi-fuel-to-transit-monthly-to-baniyas/3892076>

kapatılması ve en nihayetinde kapasite sorunu, Suriye karayolları ve limanları üzerinden petrol taşımacılığında öne çıkan başlıca sorun alanlarıdır.

Suriye Üzerinden Ham Petrol ve Petrol Ürünlerinin Boru Hattı Taşımacılığı

Irak, Suriye üzerinden özellikle Afrika ve Avrupa ülkelerine petrol sevkiyatını artırmak için karayolu taşımacılığından boru hattı ihracatına yönelmek istemektedir. Bu amaçla, 1952 yılında yapımı tamamlanan ve tarihsel süreçte Irak-İran Savaşı ile Irak'ın ABD tarafından işgali süreçlerinden ciddi şekilde etkilenen Kerkük-Baniyas Petrol Boru Hattı'nın

yeniden onarılması gündemdedir. Savaşlarda hasar görmüş petrol boru hattı, tam kapasiteyle yeniden canlandırılabilirse, Irak-Suriye yönünde ilk aşamada günlük 300.000 varile kadar ham petrol taşınabilir.⁸ Yaklaşık 800 kilometre uzunluğundaki Kerkük-Baniyas Petrol Boru Hattı'nın azami kapasitesi ise günlük 1,5 milyon varile kadar artırılabilir.⁹ ABD tarafı da "hayati öneme sahip bir petrol ihracat rotası" olarak nitelendirdiği Kerkük-Baniyas Boru Hattı'nın rehabilitasyonuna destek veriyor.¹⁰ Bunun için Los Angeles merkezli TI Capital şirketi, yeni oluşan Irak hükümeti ile bir mutabakat zaptı imzalanması yönünde çalışmalar yürütmektedir.

Aynı zamanda, önerilen Arap Doğalgaz Boru Hattı (AGP), Akkas (Irak) Doğalgaz Boru Hattı ve Katar-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı ile Mısır, Ürdün, Irak, Katar ve hatta Lübnan gibi bölge ülkeleri Suriye üzerinden Türkiye ve AB doğal gaz piyasasına bağlanabilir. Petrol ve doğal gaz boru hattı sistemlerinin yeniden yapılması ve canlandırılması Suriye'nin bölgesel transit kapasitesini güçlendirmekle birlikte, ileri aşamada kendi ürettiği petrol ve doğal gazın ihracatı için uygun altyapı oluşturabilir. Bu altyapının önemli bileşenleri ise Suriye'nin Akdeniz'e açılan limanlarıdır.

8 Lauren Holtmeier. 2025. Iraq, Syria discuss reviving Kirkuk-Baniyas crude pipeline shuttered for two decades. S&P Global. <https://www.spglobal.com/energy/en/news-research/latest-news/electric-power/081225-iraq-syria-discuss-reviving-kirkuk-baniyas-crude-pipeline-shuttered-for-two-decades>

9 Tehran Times. 2010. Syria, Iraq to build pipeline. <https://www.tehrantimes.com/news/227022/Syria-Iraq-to-build-pipeline>

10 U.S. Embassy & Consulate in Iraq. 2026. Joint Statement: Prime Minister Ali Al-Zaidi and Special Presidential Envoy Tom Barrack. <https://iq.usembassy.gov/joint-statement-prime-minister-ali-al-zaidi-and-special-presidential-envoy-tom-barrack/>

Suriye Limanlarının Güncel Durumu, Performans Göstergeleri ve Güç Mücadelesi

Suriye'nin Akdeniz kıyılarındaki limanlar arasında Lazkiye Limanı ve Tartus Limanı öne çıkmaktadır. Petrol rafinerisine ve petrol terminaline sahip Baniyas Limanı ise üçüncü önemli liman olarak değerlendirilebilir. 1 Mayıs 2025 tarihinde yeni Suriye yönetimi, Fransa ve Lübnan bağlantısı olan Suriye kökenli milyarder Rodolphe Saad ve ailesi tarafından kontrol edilen Fransız denizcilik, nakliye ve lojistik grubu CMA CGM ile 30 yıllık bir anlaş-

ma imzaladı. CMA CGM şirketi bu anlaşma ile ülkenin en büyük limanı olan Lazkiye Limanı'nda yeni bir rıhtım inşa edilmesini ve ortaklık süresi boyunca limana 260 milyon dolar yatırım yapılmasını taahhüt etmiştir.¹¹ CMA CGM şirketi Lazkiye Limanı'nın konteyner terminalini 2009 yılında yönetmeye başlamıştı. Ekim 2024'te, yani Beşar Esed'in son döneminde, sözleşme 30 yıl daha uzatılmıştı. Yeni yönetim ise artık kendi imzasıyla, sorumluluğu ve talepleriyle bu anlaşmayı Mayıs 2025'te yenilemiş oldu. Ocak-Mayıs 2026 döneminde Lazkiye Limanı'nda 2 milyon ton yük ve 120 bin konteyner elleçlendi. Limana yaklaşan gemi sayısı bu dönemde 273'e ulaştı.¹²

Suriye limanları sadece bir lojistik altyapı değildir, aynı zamanda bağlantısallık jeopolitiğinde bölgesel güç mücadelesinin de odak noktasıdır. Suriye'nin yeni yönetimi, Aralık 2024'te iktidara geldikten hemen sonra, Ocak 2025'te Tartus Limanı'nın yönetimini ve işletmesini üstlenen Rusya'nın STG Stroytransgaz şirketiyle daha önce yapılan sözleşmeyi iptal etti. Ardından Tartus Limanı'nın geliştirilmesi ve işletilmesiyle ilgili olarak Suriye Kara ve Deniz Limanları Genel Müdürlüğü, BAE merkezli DP World şirketiyle Temmuz 2025'te 30 yıllık bir imtiyaz anlaşması imzaladı. Anlaşma kapsamında DP World, Tartus Limanı'nda altyapıyı iyileştirmek, kapasiteyi genişletmek ve gelişmiş kargo elleçleme ile dijital sistemler kurmak için 800 milyon dolar yatırım yapmayı taahhüt etmiştir.¹³ Yap-İşlet-Devret (Build-Operate-Transfer) modeliyle tamamen DP World'e ait olacak bu liman projesi, Tartus Limanı'nın genel kargo, konteyner ve dökme yük elleçlemesini ve Ro-Ro taşımacılığının düzenlenmesini sağlayabilir.

Tartus Limanı'ndan 14 yıllık aranın ardından Eylül 2025'ten itibaren ağır ham petrol ihracatına başlanmıştır. Ocak-Nisan 2026 döneminde ise Tartus Limanı 298 gemiye hizmet sağlamış ve toplam 2,75 milyon ton yük elleçlenmiştir.¹⁴ Bu dönemde fosfat ihracatı ve ülkenin artan ithalat talebi, Suriye'nin Akdeniz limanları-

Suriye limanlarının geliştirilmesi ile demiryolu ve karayolu altyapısının yapımı ve onarımı, Türkiye'nin bölgesel ekonomik entegrasyon çabaları ve iyi komşuluk ilkesi doğrultusunda desteklediği gelişmeler arasında yer almaktadır. Aynı zamanda, iki ülkenin limanları ve diğer kritik taşımacılık altyapısının entegrasyonu ve senkronizasyonu bölgesel bağlantısallık stratejisinin “kazan-kazan” prensibiyle uygulanmasını mümkün kılacaktır.

nın işlem hacmini artırmıştır. Suriye limanlarına bağlantılı olarak serbest sanayi ve ticaret bölgelerinin ve lojistik merkezlerin geliştirilmesi projeleri de mevcuttur. Bu projeler istikrarlı bir şekilde uygulanırsa Suriye'nin üretim ve ticaret potansiyeli, ekonomik çeşitlendirme fırsatları ve ulaştırma koridorlarında iştirak imkânları artabilir. Suriye limanlarının geliştirilmesi ile demiryolu ve karayolu altyapısının yapımı ve onarımı, Türkiye'nin bölgesel ekonomik entegrasyon çabaları ve iyi komşuluk ilkesi doğrultusunda desteklediği gelişmeler arasında yer almaktadır. Aynı zamanda, iki ülkenin limanları ve diğer kritik taşımacılık altyapısının entegrasyonu ve senkronizasyonu bölgesel bağlantısallık stratejisinin “kazan-kazan” prensibiyle uygulanmasını mümkün kılacaktır.

11 Maya Gebeily, Jonathan Saul, Gus Trompiz. 2025. Syria signs new 30-year deal with French shipping giant CMA CGM. Reuters. https://www.reuters.com/business/syria-signs-new-30-year-deal-with-french-shipping-giant-cma-cgm-2025-05-01/?utm_source

12 Abdulsalam Khoja. 2026. Latakia port handles over 2 million tons of cargo in five months. North Press. <https://npasyria.com/en/138183/>

13 DP World. 2026. DP World to Develop Syria's Tartus Port Under Landmark 30-Year Deal. <https://www.dpworld.com/en/news/dp-world-to-develop-syrias-tartus-port-under-landmark-30-year-deal>

14 SPToday. 2026. Syria's Tartus Port Handles 2.75 Million Tons in First Four Months of 2026. <https://sp-today.com/en/news/tartus-port-handles-2-75m-tons-jan-april-2026>

“Ben Artık Mülteci Değilim”: Savaş Sonrası Dönemde Kimliklerin Yeniden İnşası ve Mültecilikten Diasporaya Geçiş

ZEYNEB GÖZEN

Ben artık Suriyeli bir mülteci değilim, sadece Suriyeliyim.” 8 Aralık 2024 tarihinde Suriye’deki Baas rejiminin sona ermesinin ardından X platformunda bir kullanıcının paylaştığı bu gönderi yüz bin üzerinde beğeni aldı. Bu sözler bir yandan Suriye halkının sevincini yansıtırken diğer yandan da aslında kimliklerin yeniden inşası ile savaş sonrası dönemde kimliklerin akışkanlığına ilişkin önemli bir sosyolojik gerçekliğe işaret etmesi bakımından ilgi çekiciydi.

Nitekim göçmen, mülteci, yerli ve vatandaş gibi kategoriler yalnızca devletlerin bireyleri ya da bireylerin kendilerini tanımlama biçimlerini yansıtan hukuki ve toplumsal sınıflandırmalar değildir. Aynı zamanda kimlikleri şekillendiren, aidiyet duygularını güçlendiren ya da zayıfla-

tan, dışlanma ve ait olma süreçlerini üreten söylemlerdir. Bu nedenle söz konusu kategorilerin özellikle savaşlar, rejim değişiklikleri ve çatışma sonrası yeniden yapılanma süreçleri gibi siyasi kırılma dönemlerinde nasıl dönüşüme uğradığı ve yeniden müzakere edildiği sorusu göç ve diaspora çalışmalarının temel meselelerinden birini oluşturmaktadır.

2011 yılında Suriye’nin Dera kentinde başlayan barışçıl protestoların kısa süre içerisinde silahlı çatışmalara dönüşmesiyle ortaya çıkan Suriye İç Savaşı, modern dönemin en büyük insani krizlerinden birine yol açmıştır. Türkiye, bu insani ve siyasi krizde evlerini geride bırakmak zorunda kalan 3,2 milyon Suriyeli mülteciye on üç yıl boyunca ev sahipliği yapmış, krizin ilk dönemlerinde “açık kapı” po-

Göçmen, mülteci, yerli ve vatandaş gibi kategoriler yalnızca devletlerin bireyleri ya da bireylerin kendilerini tanımlama biçimlerini yansıtan hukuki ve toplumsal sınıflandırmalar değildir. Aynı zamanda kimlikleri şekillendiren, aidiyet duygularını güçlendiren ya da zayıflatan, dışlanma ve ait olma süreçlerini üreten söylemlerdir.

litikası izlemiştir. 2015 yılı ile beraber misafir edilen Suriyelilerin daha uzun kalacağı anlaşıncı Türkiye hükümeti entegrasyon politikalarını ön plana çıkarmış, göç yönetimini hukuki ve kurumsal bir çerçeveye kavuşturmuştur. Bu çerçevede, okullarda ve iş hayatında Suriyelilerin sosyal ve ekonomik uyumunu hedefleyen stratejiler ve kalkınma planları geliştirilmiştir. Özellikle 2018 yılı sonrasında Türkiye, Suriye’de güvenli bölgelerin oluşturulmasına, gönüllü geri dönüşlerin teşvik edilmesine ve Suriye’nin yeniden istikrara kavuşturulmasına yönelik hedefleri gündeme getirmiştir. Aralık 2024 itibarıyla da geri dönüşler resmîyet kazanmıştır. Bugün 1 milyon 407 bin 568 Suriyelinin gönüllü ve düzenli şekilde Suriye’ye döndüğü bilinmektedir.¹

Türkiye, Suriye’nin savaş sonrası yeniden inşa sürecinde ve mültecilerin geri dönüşlerinin şekillendirilmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Ancak geri dönüş dinamikleri ve savaş sonrası kalkınma önemli araştırma konuları arasında yer alsa da hem akademik literatürde hem de siyasi tartışmalarda büyük ölçüde göz ardı edilen kritik bir soru varlığını sür-

dürmektedir: Türkiye’de kalmaya devam edecek Suriyelilerin geleceği ne olacaktır? Daha da önemlisi, neden bazı Suriyeliler Suriye’ye geri dönmeyi tercih ederken bazıları Türkiye’de kalmayı tercih etmektedir?

Bu soru on üç yılın aşkın süredir Türkiye’de yaşayan milyonlarca Suriyelinin artık yalnızca savaş nedeniyle geçici olarak yerinden edilmiş bir nüfus olarak değerlendirilemeyeceğini göstermesi bakımından önemlidir. 2023 verilerine göre Türkiye’de yaşayan 3 milyon 234 bin Suriyeli, bu süre zarfında ekonomik, sosyal ve demografik açıdan Türkiye’ye önemli ölçüde yerleşmiştir. Suriyeliler ticari işletmeler ve ortaklıklar kurmuş, çocuklarını Türk eğitim sistemine dâhil etmiş ve Türkiye’de yeni yaşam stratejileri geliştirmiştir. Nitekim geçici koruma statüsünden Türk vatandaşlığına geçen Suriyeli sayısı yaklaşık 240 bine ulaşmış, 2011-2023 yılları arasında yaklaşık 850 bin Suriyeli çocuk Türkiye’de dünyaya gelmiştir.² Eğitim alanındaki veriler de bu yerleşiklik sürecini açık biçimde ortaya koymaktadır. Yaklaşık 810 bin Suriyeli öğrenci devlet okullarında eğitim görürken, 58 bin Suriyeli öğrenci yükseköğrenim

2023 verilerine göre Türkiye’de yaşayan 3 milyon 234 bin Suriyeli, bu süre zarfında ekonomik, sosyal ve demografik açıdan Türkiye’ye önemli ölçüde yerleşmiştir. Suriyeliler ticari işletmeler ve ortaklıklar kurmuş, çocuklarını Türk eğitim sistemine dâhil etmiş ve Türkiye’de yeni yaşam stratejileri geliştirmiştir. Nitekim geçici koruma statüsünden Türk vatandaşlığına geçen Suriyeli sayısı yaklaşık 240 bine ulaşmış, 2011-2023 yılları arasında yaklaşık 850 bin Suriyeli çocuk Türkiye’de dünyaya gelmiştir.

kurumlarına devam etmektedir.³ Ekonomik göstergeler de benzer bir tabloya işaret etmektedir. Türkiye’de Suriyeliler tarafından 10 binden fazla şirket kurulmuş, bu işletmelerde ortalama yedi kişi istihdam edilmekte ve çalışanların yaklaşık yüzde 60’ını Suriyeliler oluşturmaktadır.⁴ Suriyeli girişimcilerin önemli bir bölümü ticaret, hizmet, tekstil ve sınır ötesi ekonomik faaliyetlerde etkin rol üstlenmekte, kurdukları işletmeler aracılığıyla yüz binlerce Suriyelinin geçimine katkı sağlamaktadır. Araştırmalara göre, Suriyeli girişimcilerin yüzde 72’si savaş sona erse dahi

1 Anadolu Ajansı, “İçişleri Bakanlığı’ndan ‘Suriyelilerin Geri Dönüşüne’ İlişkin İddialarla İlgili Açıklama,” 4 Mayıs 2026, erişim tarihi 22 Haziran 2026, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/icisleri-bakanligindan-suriyelilerin-geri-donusune-iliskin-iddialarla-ilgili-aciklama/3926727>.

2 M. Murat Erdoğan, *Syrians Barometer 2023: A Framework for Achieving Social Cohesion with Syrians in Turkey – Executive Summary* (Ankara: MÜGAM and UNHCR Türkiye, 2024), 4.

3 A.g.e. 4.

4 Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), “Syrian Entrepreneurship and Refugee Start-ups in Turkey,” 25 Ağustos 2019, erişim 22 Haziran 2026, <https://www.tepav.org.tr/en/haberler/s/10023>.

Suriye'ye dönmeyi düşünmemektedir.⁵ Bu çerçevede, Türkiye'de kalmayı tercih eden Suriyeliler için mülteci kimliği giderek anlamını yitirirken Türkiye'de kalıcı sosyal, ekonomik ve kültürel bağlar kuran Suriyeliler için yeni aidiyet biçimleri ortaya çıkmaktadır. Bu durum, Türkiye'deki Suriyelilerin mülteci kimliğinden bir diaspora topluluğuna doğru evrilip evrilmediği sorusunu gündeme getirmektedir.

Diaspora ve Anavatan Tahayyülleri

Başlangıçta Yahudi, Yunan ve Ermeni gibi tarihsel olarak dağılmış toplulukları tanımlamak için kullanılan diaspora kavramı, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında göçmenleri, mültecileri, sürgün topluluklarını ve deniz aşırı etnik grupları kapsayacak şekilde genişlemiştir.⁶ Sözlük anlamıyla "herhangi bir ulusun veya inanç mensuplarının ana yurtları dışında azınlık olarak yaşadıkları yer; herhangi bir ulusun yur-

dundan ayrılmış kolu"⁷ anlamına gelen diaspora kavramı, giderek genişleyen anlam alanına rağmen, üç temel unsurla öne çıkmaktadır: coğrafi dağılma, anavatana yönelik aidiyet ve yönelim, ve grup sınırlarının korunması.⁸ Coğrafi dağılma zorunlu ya da travmatik yerinden edilmeyi ifade edebileceği gibi daha geniş anlamda devlet sınırlarını aşan her türlü mekânsal dağılmayı da kapsayabilir. Diasporanın ikinci kurucu unsuru, gerçek ya da hayali bir "anavatana", değerlerin, kimliğin ve sadakatın kaynağı olarak yönelmektir ve bu anavatana nihayetinde geri dönülmesi gereken yer olarak tahayyül etmektir. Diasporanın üçüncü kurucu unsuru ise ev sahibi toplum(lar) karşısında ayırt edici bir kimliğin korunmasını ifade eden sınırların sürdürülmesidir. Burada melez bir aidiyet biçimi ortaya çıkmakta, diaspora toplulukları kimi zaman ev sahibi topluma tamamen entegre olurken kimi zaman da bilinçli bir direniş biçimi sergilemektedir.

Türkiye'de Suriyeliler tarafından 10 binden fazla şirket kurulmuş, bu işletmelerde ortalama yedi kişi istihdam edilmekte ve çalışanların yaklaşık yüzde 60'ını Suriyeliler oluşturmaktadır. Suriyeli girişimcilerin önemli bir bölümü ticaret, hizmet, tekstil ve sınır ötesi ekonomik faaliyetlerde etkin rol üstlenmekte, kurdukları işletmeler aracılığıyla yüz binlerce Suriyelinin geçimine katkı sağlamaktadır.

5 Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), "Syrian Entrepreneurship and Refugee Start-ups in Turkey," 25 Ağustos 2019, erişim 22 Haziran 2026, <https://www.tepav.org.tr/en/haberler/s/10023>.

6 Rogers Brubaker, "The 'Diaspora' Diaspora," *Ethnic and Racial Studies* 28, no. 1 (2005): 1–19, <https://doi.org/10.1080/0141987042000289997>.

7 Türk Dil Kurumu, "Diaspora," *Güncel Türkçe Sözlük*, erişim 22 Haziran 2026, [Türk Dil Kurumu Sözlükleri](https://www.tdk.gov.tr/szlukler)

8 Rogers Brubaker, "The 'Diaspora' Diaspora," *Ethnic and Racial Studies* 28, no. 1 (2005): 1–19, <https://doi.org/10.1080/0141987042000289997>.

Suriye’de savaşın sona ermesiyle ortaya çıkan mevcut durum, bir mülteci nüfusunun hangi koşullar altında bir diasporaya dönüştüğünü ve bu dönüşümün hangi toplumsal, siyasal, kültürel ve ulusötesi dinamikler tarafından şekillendirildiğini incelemek için eşsiz bir örnek sunmaktadır. Türkiye’de kalmayı tercih eden Suriyelilerin kendilerini nasıl tanımlayacakları, Suriye ile ilişkilerini nasıl sürdürecekleri ve yeni aidiyetlerini hangi temeller üzerinde inşa edecekleri, savaş sonrası dönemin en önemli sorularından biri haline gelmektedir.

Bu kavramsal çerçeve içerisinde değerlendirildiğinde, Türkiye’deki Suriyelilerin bu üç kurucu unsurun kimi özelliklerini taşıdıkları görülmektedir. Suriyeliler, toplumsal bir travma ile devlet sınırlarından çıkmış, farklı ülkelere dağılmışlardır. Bununla birlikte, birçok Suriyeli anavatan özlemini taşımakta, anavatanın korunması, yeniden inşası, güvenliği ve refahına yönelik kolektif bir bağlılık geliştirmekte ve kendi kimliklerini ve dayanışma duygularını önemli ölçüde şekillendirecek biçimde anavatanla kişisel ya da dolaylı ilişkilerini sürdürmektedir. Son olarak, on üç senelik dönemde Türkiye’de oluşturulan Suriyeli işletmeler, dernekler, hemşehrilik ağları ve kültürel pratikler, ev sahibi toplum karşı-

sında belirli grup sınırlarının korunmaya devam ettiğini göstermektedir. Bu durum, Türkiye’deki Suriyelilerin melez bir aidiyet geliştirdiklerini göstermektedir. Eğitim, çalışma hayatı ve gündelik ilişkilerde yüksek düzeyde entegrasyon gözlemlenirken, siyasi aidiyetler, kültürel pratikler ve anavatanına yönelik bağlar büyük ölçüde korunmaya devam etmektedir.

Bununla birlikte, Suriyeliler arasında ortaya çıkan yeni aidiyet ve kimlik biçimlerinin yalnızca bireysel tercihlerle açıklanması mümkün değildir. Devlet politikaları ve kalkınma programları da bu süreçte belirleyici bir rol oynamaktadır. Türkiye’nin son on üç yılda uyguladığı geçici koruma yönetmeliği, sosyal uyum programları

ve gönüllü geri dönüş politikaları da Suriyelilerin kendilerini nasıl tanımladıklarını ve nereye ait hissettiklerini doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda, savaş sonrası ortaya çıkması beklenen bu yeni aidiyet biçimleri devlet politikalarından, entegrasyon ve kalkınma programlarından etkilenmekte, onlarla birlikte tekrar üretilmekte ve şekillenmektedir.

Mültecilikten Diasporaya

Literatürde 2011’deki İç Savaş öncesinde Batı veya sair ülkelere göç eden Suriyeli topluluklar büyük ölçüde diaspora olarak değerlendirilirken,⁹ 2011 sonrasında savaş nedeniyle yerinden edilen milyonlarca Suriyelinin bir diaspora mı yoksa geçici bir mülteci

9 Baeza, Cecilia ve Paulo Gabriel Hilu Pinto (ed.). *Syria beyond the Arab Spring: The Political Aesthetics of Authoritarianism and Resistance*. Bloomington: Indiana University Press, 2016. Kodmani, Bassma. “The New Syrian Diaspora: Dynamics and Challenges”. İçinde *The Syrian Crisis: Effects on the Region and Beyond*, editörler Raymond Hinnebusch ve Adham Saouli, 195-214. Londra: Routledge, 2018.

nüfusu mu oluşturduğu konusunda bir uzlaşa bulunmamaktadır. Bunun temel nedeni, bir diasporanın ortaya çıkabilmesi için yalnızca coğrafi dağılıma ve anavatana yönelik aidiyetin yeterli olmamasıdır. Diasporanın oluşabilmesi için aynı zamanda ulusötesi toplumsal ağların, ortak uygulamaların ve örgütsel yapıların da gelişmesi gerekmektedir. Başka bir ifadeyle, Türkiye’de yaşayan bir Suriyeli ile Amerika’da yaşayan bir Suriyelinin yalnızca aynı ulusal kökene sahip olması yeterli değildir. Bu bireylerin Suriye’ye ilişkin ortak aidiyetler geliştirmeleri, ulusötesi sosyal, ekonomik ve siyasal ilişkiler kurmaları ve kendilerini daha geniş bir Suriyeli topluluğun parçası olarak tahayyül etmeleri gerekmektedir.

On üç yıllık süreçte Türkiye’deki Suriyelilerin önemli bir bölümü tam da bu tür ekonomik, toplumsal ve kurumsal bağlar geliştirmiştir. Bu bakımdan Suriye’de savaşın sona ermesiyle ortaya çıkan mevcut durum, bir mülteci nüfusunun hangi koşullar altında bir diasporaya dönüştüğünü ve bu dönüşümün hangi toplumsal, siyasal, kültürel ve ulusötesi dinamikler tarafından şekillendirildiğini incelemek için eşsiz bir örnek sunmaktadır. Anavatan ülkedeki savaşın resmen sona ermesi, mülteci toplulukların diaspora tahayyüllerini, aidiyet biçimlerini ve ulusötesi pratiklerini yeniden müzakere etme-

lerine yol açmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’de kalmayı tercih eden Suriyelilerin kendilerini nasıl tanımlayacakları, Suriye ile ilişkilerini nasıl sürdürecekleri ve yeni aidiyetlerini hangi temeller üzerinde inşa edecekleri, savaş sonrası dönemin en önemli sorularından biri haline gelmektedir.

Yeni Suriye’nin İnşasında Suriye Diasporası

Diaspora topluluklarının anavatanları ile yaşadıkları ülke arasında siyasi ve ekonomik köprüler kurabildiği, ülkeler arasındaki barış süreçlerine katkı sağlayabildiği ve savaş sonrası kalkınma programlarının önemli aktörleri haline gelebildiği görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin yeni Suriye’deki inşa ve kalkınma süreçlerine nasıl bir katkı sağlayacağı, diğer Ortadoğu ve Batı ülkelerinde yaşayan Suriyeliler ile ortak bir tahayyül ve ulusötesi ağlar geliştirip geliştirmeyeceği ve anavatanda yaşayan Suriyelilerle ilişkilerinin nasıl bir biçime evrileceği önümüzdeki dönemin önemli sosyolojik ve siyasi sorularından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim altyapısının yaklaşık yarısı yıkılan ve kullanılamaz duruma gelen, nüfusunun yüzde 75’i de insani yardıma bağımlı hale gelen¹⁰ Suriye’nin yeniden inşası uzun bir süreci gerektirmektedir. Bu süreçte Türkiye’de eğitim al-

mış, iş kurmuş, sermaye biriktirmiş ve her iki topluma da aşına olan Suriyelilerin yeni Suriye’nin geleceği ve kalkınmasında nasıl bir rol oynayacağı önemli bir araştırma sorusu olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak, Suriye’de savaşın sona ermesiyle birlikte Türkiye açısından temel mesele yalnızca kaç Suriyelinin geri döneceği değildir. Türkiye’de kalan Suriyelilerin mülteci kimliğinden çıkıp hangi aidiyet biçimlerini geliştirecekleri, devletin kalanlara yönelik yeni entegrasyon ve sosyal uyum politikalarının bu aidiyetleri nasıl etkileyeceği merak konusudur. On üç yıl aşkın süredir Türkiye’de yaşayan Suriyeliler şu anda ne tamamen geçici bir mülteci nüfusunu ne de yerleşik bir diaspora topluluğunu temsil etmektedir. Aksine, onlar bu iki kategorinin ortasında kalan, Türkiye ve Suriye arasında çok katmanlı aidiyetler geliştiren, her iki toplumla da ekonomik, sosyal ve siyasi yönden çeşitli bağlar kuran yeni bir ulus ötesi oluşumun aktörleri haline gelmektedir. Önümüzdeki yıllarda Türkiye’nin karşı karşıya olduğu temel mesele, yalnızca geri dönüşleri yönetmek değil, aynı zamanda kendilerini yeniden tanımlayan ve Türkiye ile Suriye arasında çok katmanlı aidiyetler geliştiren bu topluluğun her iki ülkenin geleceğinde oynayacağı rolü anlamak ve buna uygun uzun vadeli politikalar geliştirmektir.

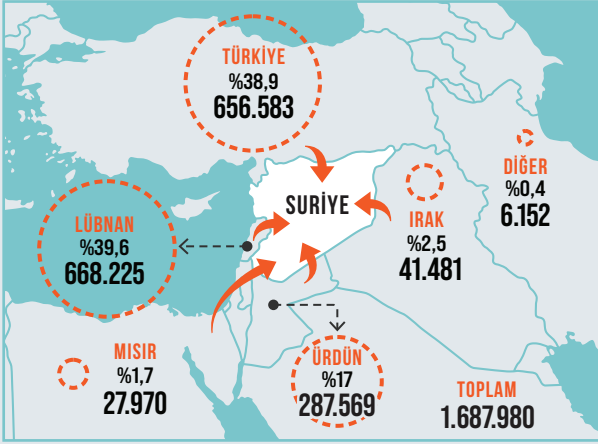
10 Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), *The Impact of the Conflict in Syria* (Şam/New York: United Nations Development Programme, Şubat 2025), 4-5, https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-02/undp-sy-seia-final-24022025_compressed.pdf.

SURİYELİ MÜLTECİLERİN GERİ DÖNÜŞÜ

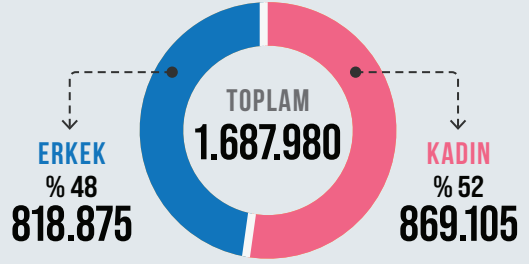
8 ARALIK 2024 -
18 HAZİRAN 2026

8 Aralık 2024'te Esed rejiminin devrilmesinden devrilmesinden bu yana geçen 18 aylık dönemde, ülkesine geri dönen Suriyelilerin sayısı **1.687.980**'e ulaşmıştır.

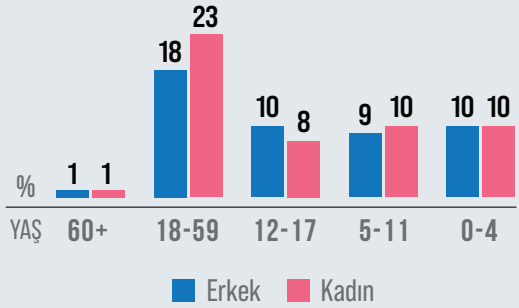
ÜLKEYE GÖRE DAĞILIM

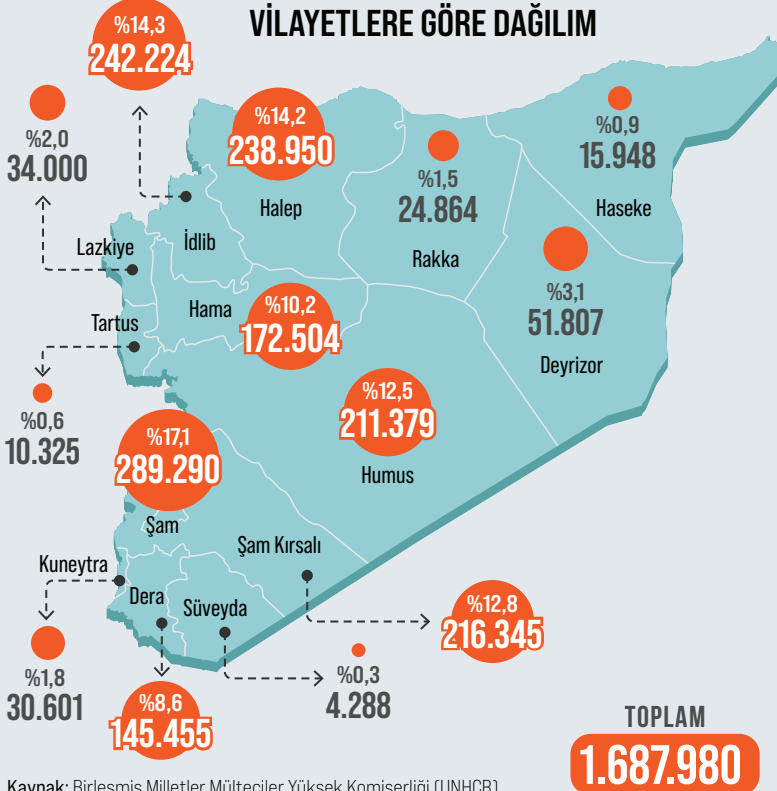
CİNSİYET DAĞILIMI

YAŞ GRUPLARINA GÖRE DAĞILIM (%)

VİLAYETLERE GÖRE DAĞILIM

AYLARA GÖRE GERİ DÖNÜŞ TRENDİ

Tarih	Geri Dönen Sayısı
2024 19 Aralık 2024	53.000
30 Ocak 2025	183.000
27 Şubat 2025	61.000
27 Mart 2025	75.000
24 Nisan 2025	71.000
29 Mayıs 2025	70.000
26 Haziran 2025	115.000
31 Temmuz 2025	118.000
28 Ağustos 2025	98.000
25 Eylül 2025	184.000
30 Ekim 2025	136.000
27 Kasım 2025	96.000
31 Aralık 2025	46.000
2025 27 Ocak 2026	66.000
26 Şubat 2026	99.000
26 Mart 2026	93.000
30 Nisan 2026	67.000
28 Mayıs 2026	36.000
18 Haziran 2026	20.980

Kaynak: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)

Lübnan'da Şartlı Egemenlik: Masada Ateşkes, Sahada Kriz

DOÇ. DR. MURAT TINAS
Polis Akademisi

Lübnan krizi yeni bir aşamaya girmiş ve klasik İsrail-Hizbullah çatışmasıyla açıklanamayacak kadar karmaşık bir hal almıştır. Bu yeni aşamayı anlamak için sahadaki askeri gelişmeler, Vaşington merkezli diplomasi, ABD-İran görüşmeleri ve Lübnan devletinin kurumsal kırılabilirliği aynı anda dikkate alınmalıdır. Bu süreçte, ülke, tekrar bölgesel pazarlıkların ve güvenlik hesaplarının merkezine yerleşmiştir. Lübnan dosyasının ABD-İran pazarlıklarından bağımsız değerlendirilemeyeceği anlaşılmaktadır. İran, Lübnan'daki çatışmanın sona ermesini daha geniş bir bölgesel uzlaşının parçası olarak görmek istemektedir. İsrail ise Lübnan cephesini İran dosyasından ayırmaya ve bunu ayrı bir sınır güvenliği meselesi olarak sunmaya çalışmaktadır.

Mevcut durum, Lübnan açısından ciddi bir egemenlik sorunu doğurmaktadır. Beyrut'tan egemen bir devlet gibi davranması beklenmekte; ancak egemenliğini sahada kullanabileceği araçlardan büyük ölçüde mahrum bırakılmaktadır. İsrail güneyde askeri baskısını sürdürmektedir. Hizbullah silahlı özerkliğini korumaktadır. ABD ise Lübnan dosyasını İran'la yürütülen daha geniş diplomatik pazarlığın parçası haline getirmektedir.

Lübnan'ın kronik zayıf devlet problemine bugün daha derin bir egemenlik krizi eklenmiştir. Lübnan egemenliği sahada, diplomasi masasında ve iç siyasette aynı anda aşınmaktadır. Ortaya çıkan tablo "şartlı egemenlik" olarak adlandırılabilir. Bu modelde devlet egemenliği ilkesel olarak tanınmakla birlikte uygulanması dış güvenlik şartlarına, İsrail'in çekilme hesaplarına, ABD'nin arabuluculuğuna ve Hizbullah'ın tutumuna bağlanmaktadır.

Bu analiz, ateşkes görüşmeleri, pilot bölgeler, güney cephesi, Hizbullah'ın konumu ve Türkiye açısından doğabilecek sonuçlar üzerinden üç soruya cevap aramaktadır: Lübnan'da ne oluyor? Bu gelişmeler ne anlama geliyor? Bundan sonra hangi riskler öne çıkıyor?

Masada Ateşkes, Sahada Savaş: Parçalı Egemenlik

Son haftalarda Lübnan için ateşkes, anlaşma ve çerçeve mutabakatı gibi kavramlar sıkça kullanılmaktadır. Vaşington merkezli diplomatik temaslarda Lübnan ordusunun güneyde daha etkin hale gelmesi, devlet dışı silahlı aktörlerin sınır hattından uzaklaştırılması ve İsrail'in bazı bölgelerden çekilmesi gibi hedefler öne çıkmaktadır.

Lübnan'ın kronik zayıf devlet problemine bugün daha derin bir egemenlik krizi eklenmiştir. Lübnan egemenliği sahada, diplomasi masasında ve iç siyasette aynı anda aşınmaktadır. Ortaya çıkan tablo "şartlı egemenlik" olarak adlandırılabilir.

Sahadaki tablo ise diplomasi masasında konuşulan kavramların ima ettiği sakinliği yansıtmamaktadır. Çatışmaların yoğunluğu bazı dönemlerde azalsa da güney Lübnan'da askeri hareketlilik ve çatışmalar de-

vam etmektedir. İsrail saldırıları sürmektedir. Hizbullah da İsrail birliklerine karşı roket, tanksavar, havan ve dron saldırıları düzenlemektedir.

Diplomatik girişimler sahayı kontrol edebilen bir barış mekanizması olmaktan uzaktır. Lübnan'daki ateşkes gerçek anlamda bir çatışmasızlık ortamı oluşturmamaktadır. Daha çok çatışmanın hızını, alanını ve siyasi anlamını yeniden düzenleyen kırılğan bir ara rejim ortaya çıkarmakta ve sahadaki güç dengesini yeni bir siyasi dile tercüme etmektedir. Bu yeni dilde Lübnan devleti merkezde görünmekle beraber devletin gerçek manevra alanı sınırlı tutulmaktadır.

Lübnan ordusunun güneyde yetkili güç haline gelmesi, kâğıt üzerinde devlet otoritesinin güçlenmesi anlamına gelebilir. Ancak uygulama koşulları sorunludur. İsrail tam çekilme taahhüdü vermemektedir. Hizbullah silahsızlanmayı reddetmektedir. Lübnan ordusu ise iki tarafın baskısı arasında hareket etmek zorundadır.

Beyrut'tan hem İsrail'in güvenlik taleplerini karşılaması hem Hizbullah'ın silahlı özerkliğini sınırlandırması beklenmektedir. Oysa bu iki hedef, mevcut şartlarda Lübnan devletinin kapasitesini aşmaktadır. Bu nedenle diplomasi, Lübnan egemenliğini doğrudan restore etmemektedir. Egemenliği şartlara bağlamaktadır. Bu şartlar, İsrail'in güvenlik hesapları, ABD'nin arabuluculuğu, İran'ın bölgesel pazarlıkları ve Hizbullah'ın direnci tarafından belirlenmektedir. Mevcut süreç devam eder ve görüşmeler sahadaki tahkim edilebilirse Lübnan'da egemenlik parçalı biçimde işleyecektir. Bazı alanlarda Lübnan ordusu kontrolü sağlar; bazı stratejik bölgelerde İsrail askeri varlığı korur ve bazı yerlerde ise Hizbullah fiili silahlı aktör olmaya devam edebilir.

Sorun sadece askeri de değildir. Lübnan'da egemenliğin yeniden tesisi yalnızca güvenlik düzenlemeleriyle sağlanamaz. Lübnan ordusu vasıtasıyla kurulacak güvenlik gereklidir ama tek başına yeterli değildir. Devletin sosyal varlığını inşa etmesi ge-

Diplomatik girişimler sahayı kontrol edebilen bir barış mekanizması olmaktan uzaktır. Lübnan'daki ateşkes gerçek anlamda bir çatışmasızlık ortamı oluşturmamaktadır. Daha çok çatışmanın hızını, alanını ve siyasi anlamını yeniden düzenleyen kırılğan bir ara rejim ortaya çıkarmakta ve sahadaki güç dengesini yeni bir siyasi dile tercüme etmektedir.

Beyrut'tan hem İsrail'in güvenlik taleplerini karşılaması hem Hizbullah'ın silahlı özerkliğini sınırlandırması beklenmektedir. Oysa bu iki hedef, mevcut şartlarda Lübnan devletinin kapasitesini aşmaktadır.

rekmetektedir. Aksi halde silahlı aktörlerin toplumsal dayanakları devam edecektir. Bu nedenle kalıcı çözüm, askeri ve siyasi düzenlemelerin yanında ekonomik toparlanmayı da içermelidir. Devletin temel hizmetleri sağlamadığı bir ortamda egemenlik, yalnızca hukuki bir iddia olmanın ötesine geçemez ve toplumun gündelik hayatında karşılık bulmaz.

Bu parçalı egemenlik durumu, Lübnan devletini güçlendirmek yerine onu dış denetimli bir güvenlik mimarisinin parçası haline getirebilir. Egemenlik, ülke genelinde şartsız uygulanan bir ilkeden ziyade güvenlik kriterlerine bağlı olarak verilen, sınırlandırılan ve denetlenen bir yetkiye dönüşür. Bu ihtimal Lübnan açısından en kritik risktir: Diplomatik görüşmeler neticesinde uzlaşılan egemenliğin parçalı hali, krizi çözmediği gibi aksine krizi yönetilebilir kılarak zamanla yeni normal haline gelebilir.

Yeni Güvenlik Mimarisi: Pilot Bölgeler

Son gelişmelerin en kritik kavramlarından biri "pilot bölgeler"dir. Bu formül, İsrail'in bazı alanlardan çekilmesini ve bu alanlarda Lübnan ordusunun güvenlik sorumluluğunu üstlenmesini öngörmektedir. İlk bakışta bu, Lübnan devletinin güneyde yeniden otorite kurması için bir fırsat gibi görülebilir. Fakat bu formülün sınırları belirsizdir. İsrail'in hangi bölgelerden, hangi takvimle ve hangi denetim mekanizmasıyla çekileceği net değildir. Buna karşılık Lübnan ordusundan güneyde güvenliği sağlaması ve devlet dışı silahlı aktörlerin hareket alanını daraltması beklenmektedir.

İsrail'in Şakif Kalesi çevresindeki tutumu bu açıdan önemlidir. Bu bölge, güney Lübnan'ın askeri coğrafyasında stratejik bir noktadır. İsrail'in bu hatta kalmak istemesi, çekilme kavramının seçici biçimde yorumlandığını göstermektedir. Çekilme varsa bile bu, tam egemenlik anlamına gelmemektedir. Daha çok seçici çekilme ve stratejik kalış formülü ortaya çıkmaktadır.

Pilot bölgeler açık bir çekilme takvimiyle desteklenmezse yukarıda değinilen parçalı egemenliği kalıcı hale getirebilir. Bu durumda Lübnan devleti toprak üzerinde tam otorite kuramaz. Yalnızca belirli şartlar altında hareket etmesine izin verilen bir aktöre dönüşür. Bu durum egemenliğin egemenliğin yeniden tesisi olarak sunulabilir; fakat uygulamada egemenliğin güvenlik kriterlerine bağlanması ve şartlı uygulanması anlamına gelir.

Bu tablo, güney Lübnan'da uzun süreli bir gri alan oluşturur. Ne tam

savaş ne de gerçek barış ortaya çıkar ki böyle bir ortamda sivil hayatın tekrardan inşası zorlaşır. Yerinden edilenlerin evlerine güvenli biçimde dönmesi gecikecektir. Köylerin yeniden inşası belirsiz bir geleceğe hava- le edilecektir.

Güney Cephesi: Mevzi Kontrolünden İkmâl Savaşına

Güney Lübnan'daki çatışmanın niteliği de değişmektedir. Lübnan merkezli Stratejik ve İletişim Çalışmaları Enstitüsü (Isticharia-ISCS) Başkanı Dr. Imad Rizk, çatışmada özellikle Yahmar el Şakif hattının öne çıktığını vurgulamakta ve bu hattın askeri ikmâl, hareket kabiliyeti ve mevzi hâkimiyeti bakımından kritik bir eksen olduğunu belirtmektedir. Son operasyonel değerlendirmelerinde, çatışmanın "lojistik avı" olarak tanımlanabilecek bir karakter kazandığını ifade etmektedir. Bu ifade önemlidir;

çünkü çatışmanın yalnızca cephe hattındaki birliklere yönelmediğini gösterir. Hedef listesinde mühimmat taşıyıcıları, askeri buldozerler, Hummer tipi araçlar ve iletişim vasıtaları öne çıkmaktadır. Bu tür hedefler birliklerin ilerleme, ikmâl ve tutunma kapasitesini doğrudan etkiler. Dronlar ve hassas hedefleme araçları bu dönüşümün merkezindedir. Düşük maliyetli sistemler, daha pahalı ve ağır platformları savunmasız hale getirmektedir.

Bahse konu eğilim aynı zamanda güney Lübnan'daki mücadelenin mevzi kontrolünden ikmâl savaşına doğru evirildiğini göstermektedir. Bu durum İsrail'in askeri üstünlüğünü tamamen ortadan kaldırmaz; ancak sahadaki maliyeti artırır ve operasyonel hareket kabiliyetini azaltır. Buna paralel olarak güvenlik bölgesi kurma hedefini daha zor ve daha pahalı hale getirir. Böylesi bir durum da sınırlı ve kontrollü çatışmayı uzatma potansiyeline sahiptir. İsrail'in gü-

venlik gerekçesiyle sürdürdüğü askeri varlık, zamanla alan yönetimi pratiğine dönüşme riski taşımaktadır. Bununla birlikte bu pratiğin maliyeti de artacaktır; çünkü bir askeri gücün belirli bir alanı ele geçirmesi yeterli olmamakta, o alanda tutunması, ikmâl sağlaması ve hareket serbestisini koruması gerekmektedir.

Çatışmanın ikmâl hatlarına ve hareket kabiliyetine yönelmesi, güney Lübnan'da hızlı bir çözüm ihtimalini zayıflatmaktadır. İsrail askeri baskısını sürdürebilir. Hizbullah da daha düşük maliyetli araçlarla bu baskıyı yıpratmaya çalışabilir. Bu durum, cephe hattını sabit bir savaş alanından çok, sürekli değişen bir yıpratma sahasına dönüştürebilir. Böyle bir senaryoda ateşkesler kısa süreli rahatlatma sağlasa da kalıcı istikrar üretmez. Güney Lübnan, askeri baskı, sınırlı çekilme, yeniden çatışma ve yeni diplomatik girişim döngüsü içinde kalabilir.

İsrail'in güvenlik gerekçesiyle sürdürdüğü askeri varlık, zamanla alan yönetimi pratiğine dönüşme riski taşımaktadır. Bununla birlikte bu pratiğin maliyeti de artacaktır; çünkü bir askeri gücün belirli bir alanı ele geçirmesi yeterli olmamakta, o alanda tutunması, ikmâl sağlaması ve hareket serbestisini koruması gerekmektedir.

Hizbullah: Direniş, Silahsızlanma, Meşruiyet

Lübnan'daki egemenlik krizinin diğer boyutu Hizbullah'ın silahlı özerkliğidir. Hizbullah, İsrail'in tamamen çekilmesini talep etmektedir. Silahsızlanma önerilerini ise reddetmektedir. Örgüt bu talepleri İsrail'in güvenlik reçetesi, kendi silahlı varlığını ise Lübnan'ın direniş kapasitesi olarak sunmaktadır.

Bu söylem, Lübnan toplumunun bir kesiminde karşılık bulmaktadır. Özellikle güneyde savaş, yıkım ve yerinden edilme yaşayan gruplar için İsrail teh-

didi çok somuttur. Bu nedenle Hizbullah'ın silahlı varlığı bazı çevrelerde güvenlik aracı olarak görülebilmektedir. Ayrıca devletin temel hizmetleri sunamadığı bir ortam, yalnızca silahlı bir aktör olmayan Hizbullah açısından kritik bir avantaj üretmektedir. Hizbullah'ın sosyal hizmet ağları, yerel dayanışma mekanizmaları ve toplumsal mobilizasyon kapasitesi, devletin geri çekildiği alanlarda daha görünür hale gelmiştir.

Bununla birlikte Hizbullah'ın güvenlik söylemi, Lübnan'daki temel devlet sorununu ortadan kaldırmaz.

Devlet dışında bir aktörün savaş ve barış kararları üzerinde belirleyici olması, Lübnan devletinin egemenliğini zayıflatmaktadır. Hiçbir devlet, kendi sınırları içinde bağımsız askeri karar alma kapasitesine sahip bir aktörle tam egemenlik kuramaz. Bu gerçek, Lübnan için de geçerlidir.

Hizbullah'ın silahsızlandırılması meselesi soyut bir devlet otoritesi tartışması değildir. Pratikte son derece büyük riskler barındıran bir süreçtir. İsrail askeri varlığı devam ederken Lübnan ordusundan Hizbullah'ı zorla silahsızlandırması beklenirse, bu iç çatışma riskini artırabilir. Bu yüzden Lübnan devleti zor bir ikilemedir. Hizbullah'ın silahlı özerkliği devlet otoritesini sınırlandırmaktadır. Fakat İsrail askeri baskısı sürerken Hizbullah'a karşı zorlayıcı adımlar atmak, devleti kendi toplumu içinde çatışmanın tarafı haline getirebilir.

Bu ikilem çözülmeden herhangi bir anlaşmanın sahada uygulanması güçtür. Lübnan hükümeti anlaşmayı egemenliğe dönüş için bir başlangıç olarak sunabilir. Hizbullah ve ona yakın çevreler ise bunu egemenlikten taviz olarak okuyabilir. Bu nedenle Lübnan'da anlaşma metinlerinden daha önemli olan, iç meşruiyettir. Eğer anlaşma geniş bir toplumsal meşruiyet üretmezse, uygulama aşamasında yeni krizler doğabilir.

Mutlak tahakküm kurma çerçevesinde işgal sınırlarını genişletme planları, 'Büyük İsrail' düşü ile modern neoliberal ekonomik çıkarların kesişiminde yer almaktadır. İsrail ordusunun, Lübnanlıların Zehrani Nehri'nin kuzeyine gitmeleri yönündeki tahliye emirleri, geleneksel Litani sınırının ötesine geçme niyetini ifşa etmektedir. Bu sınır genişletme hamlesi rastgele yapılmamıştır; Litani ile Zehrani arasında kalan verimli topraklar, askeri genişlemenin öncelikli motivasyon kaynağıdır.

Türkiye Açısından Ne Anlama Geliyor?

Lübnan'daki gelişmeler Türkiye açısından yakından izlenmesi gereken bir güvenlik başlığıdır. Lübnan dosyası, yalnızca İsrail-Lübnan sınırındaki askeri hareketlilikten kaynaklı bir krizden ibaret olmayıp ötesinde Doğu Akdeniz güvenliği, Suriye sahası, İran'ın bölgesel nüfuzu, Türkiye ile KKTC'nin deniz yetki alanları ve büyük güçlerin bölge politikası bu dosyada kesişmektedir. Bu çerçevede Lübnan, Türkiye için Suriye'den Doğu Akdeniz'e uzanan güvenlik kuşağının önemli bir halkasıdır.

Türkiye açısından temel risk, Lübnan'daki krizin yönetilen fakat çözülemeyen bir istikrarsızlık alanına dönüşmesidir. Lübnan'daki şartlı egemenlik modeli kalıcılışırsa, bölgedeki diğer kırılgan devletler için de emsal oluşturabilir. Böyle bir durum Doğu Akdeniz'de güvenlik belirsizliğini artırır. Suriye-Lübnan hattındaki silahlı

ağların hareket alanını genişletir. İsrail'in güvenlik gerekçesiyle sınır ötesi askeri varlığını normalleştirmesine zemin hazırlayabilir.

Türkiye, Lübnan'da mezhepsel veya vekil aktörler üzerinden şekillenen bir güvenlik düzeninden çıkar sağlamaz. Zayıf devlet yapıları, kontrolsüz silahlı aktörler ve sürekli dış müdahale Türkiye'nin yakın çevresindeki kırılganlığı artırır. Bu nedenle Ankara açısından en rasyonel çizgi, Lübnan devletinin egemenliğinin savunulması, İsrail'in kalıcı askeri varlığının normalleştirilmemesi ve Hizbullah'ın devlet dışı askeri özerkliğinin meşrulaştırılmaması ilkeleriyle çizilebilir.

Sonuç: Yönetilen Krizin Yeni Normal Olma Riski

Lübnan'da bugün ortaya çıkan tablo, hızla yükselen bir çatışmanın yönetilen bir krize dönüştürülmesidir. Ateşkes ve müzakere dili vardır; ancak sahada çatışma devam etmektedir.

Lübnan devletinden egemenlik üretmesi beklenmektedir; fakat devletin hareket kabiliyeti birçok aktör tarafından sınırlandırılmaktadır. Bahse konu çelişkiler çözülmeden kalıcı istikrar beklemek gerçekçi değildir.

Lübnan için gerçekçi bir çözüm üç unsura dayanmak zorundadır. İlk olarak İsrail'in askeri varlığı açık, bağlayıcı ve denetlenebilir bir çekilme taktimine bağlanmalıdır. İkinci olarak başta ordu ve temel kamu hizmetleri olmak üzere Lübnan devlet kurumları, dış baskının aracı gibi değil ulusal egemenliğin taşıyıcısı olarak güçlendirilmelidir. Üçüncü olarak Hizbullah'ın silahlı özerkliği, iç savaşı tetikleme-yecek bir ulusal güvenlik çerçevesi içinde ele alınmalıdır. Aksi takdirde çözüm adı altında kabul edilen fiili durumlar, çatışmayı yönetilebilir kılarak onu kalıcı bir normale dönüştürebilir. Bu durum, hem Lübnan hem Doğu Akdeniz hem de bölgesel güvenlik dengesi açılarından ciddi riskler üretir.

ABD/İsrail-İran Savaşı'nın NATO 3.0 ve Ortadoğu Stratejisi Üzerine Etkisi

PROF. DR. AYLİN ÜNVER NOI

Beykoz Üniversitesi Rektör Yrd.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte NATO'nun güvenlik anlayışı, yalnızca Avrupa-Atlantik coğrafyasının savunulmasına odaklanan klasik yaklaşımın ötesine geçmiştir. Tek kutuplu uluslararası sistem, liberal uluslararası düzenin güçlendiği, kurumsal iş birliğinin teşvik edildiği ve ortak güvenlik anlayışının öne çıktığı bir dönem yaratmıştı. Bu dönüşüm, NATO'nun Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya yönelik ilgisini artırmış; ancak bu ilgi doğrudan askeri müdahaleler yerine ortaklık mekanizmaları ve kapasite geliştirme programları üzerinden ilerlemiştir. NATO'nun 1994 yılında başlattığı Akdeniz Diyaloğu da bu strate-

jik iyimserliğin ürünleri olarak ortaya çıkarak Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Moritanya, Fas ve Tunus'u kapsayan siyasi ve askeri iş birliği platformu olmuştur. Bölgesel güvenlik ve istikrarı teşvik etmenin yanı sıra, katılımcı ülkeler nezdinde İttifak'a dair daha iyi bir anlayış geliştirme amacı; bu ortaklığın tesisi, ortak güvenlik sınamalarının kabulüne ve Avrupa-Atlantik bölgesi ile Akdeniz bölgesinin güvenliğinin birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu ve karşılıklı olarak birbirini güçlendirdiği anlayışına dayanmaktadır.

ABD'de gerçekleşen 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrası ise uluslararası terörizm, kitle imha silahlarının

yayılması gibi sınır aşan tehditler NATO için yeni sınamalar olmuştur. 2003 Irak Savaşı sonrası ve Geniş Ortadoğu ve Kuzey Afrika İnisiyatifi döneminde gerçekleşen 2004 NATO İstanbul Zirvesi'nde İstanbul İşbirliği Girişimi NATO Körfez bölgesi ülkeleri ile ortaklık geliştirmeye odaklanmıştır. Bahreyn, Kuveyt, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri tam katılımcı olurken, Suudi Arabistan ve Umman daha sınırlı iş birliği modeli benimsemiştir. Bu girişim savunma planlaması, birlikte çalışabilirlik, füze savunması, terörle mücadele ve sivil acil durum hazırlıkları gibi alanlarda önemli bir iş birliği zemini oluşturmıştır.

Bugün uluslararası sistem, 1990'ların çok taraflı iş birliği anlayışından oldukça farklı bir noktaya ulaşmış durumda. Nitekim 2000'lerde yürütülen uluslararası teröre karşı savaş, kriz yönetimi, barış ve istikrar operasyonlarına kıyasla zorlukların ve tehditlerin hem arttığı hem de devletler arası savaşların sayısının ve etkisinin arttığı bir döneme girilmiştir. Oslo Barış Araştırmaları Enstitüsü (PRIO) ve Uppsala Çatışma Veri Programı (UCDP) verilerine göre, 2025 yılında dünya genelinde 61 aktif silahlı çatışma kaydedilmiş olup bu sayı, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana görülen en yüksek seviyeyi temsil etmektedir.¹ Aktif devlet temelli silahlı çatışmaların sayısı, 1990'ların ortalarındaki yaklaşık 30 seviyesinden 2024 yılında 61'e yükselmiştir. Bu çatışma ve savaşların önemli bir kısmı, ya doğrudan Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesinde ya da bölgenin hemen yakınındaki stratejik çevrede yoğunlaşmaktadır.

Arap Baharı sonrasında devlet otoritelerinin zayıflaması, vekâlet savaşlarının yaygınlaşması, İran ile Körfez ülkeleri arasındaki rekabetin sertleşmesi, Rusya ve Çin'in bölgedeki etkisinin artması ve uluslararası sistemin çok kutuplu bir yapıya evrilmesi, NATO'nun güney komşuluğuna ilişkin

varsayımlarını yeniden değerlendirmesini zorunlu hale getirmiştir. Ukrayna-Rusya Savaşı, Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliğinin Kuzey Afrika ve Ortadoğu ile bağlantılı olduğu gerçeğini daha görünür kılmıştır.

Uluslararası hukukun etkinliğinin zayıflaması, büyük güç rekabetinin geri dönmesi ve güç politikasının yeniden ön plana çıkması, güvenlik mimarisini kökten değiştirmiştir. Deniz ticaret yollarına ve enerji yollarına yönelik tehditler, kritik altyapılara saldırılar, düzensiz göç, terörizm, organize suçlar ve siber saldırılar NATO'nun güney kanadı açısından doğrudan güvenlik sorunları yaratmaktadır. Devletler artık daha fazla caydırıcılık, askeri kapasite ve stratejik özerklik üzerine yatırım yaparken, ittifaklar da kendi rollerini yeniden tanımlamaktadır.

Bu yeni güvenlik çevresi NATO'nun strateji değişikliğine gitmesine sebep olmuş ve ittifakı doğu kanadı kadar güney kanadının da güvenliğine odaklanması gerektiği gerçeği ile yüz yüze bırakmıştır. 2024 Washington Zirvesi'nde NATO'nun Güney Komşuluğu Özel Temsilciliği'nin oluşturulması ve Ürdün'de NATO İrtibat Ofisi açılması ise ittifakın güney komşuluğunu artık

Deniz ticaret yollarına ve enerji yollarına yönelik tehditler, kritik altyapılara saldırılar, düzensiz göç, terörizm, organize suçlar ve siber saldırılar NATO'nun güney kanadı açısından doğrudan güvenlik sorunları yaratmaktadır. Devletler artık daha fazla caydırıcılık, askeri kapasite ve stratejik özerklik üzerine yatırım yaparken, ittifaklar da kendi rollerini yeniden tanımlamaktadır.

kahcı bir stratejik öncelik olarak görüldüğünün önemli göstergeleri arasında yer almaktadır.

¹ PRIO (2025) Global Armed Conflict Trends Report.

Bu dönüşüm sürecinde NATO, ABD/İsrail-İran arasında yaşanan savaş ile bir başka sınıma ile karşı karşıya kalmıştır. ABD/İsrail-İran savaşı, 2011 Libya müdahalesinden sonra NATO'nun güney kanadını etkileyen en ciddi güvenlik krizlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. NATO kurumsal olarak çatışmanın tarafı olmasa da birçok müttefik ülke doğrudan veya dolaylı biçimde savaşın etkileriyle karşı karşıya kalmıştır.

Çatışma yalnızca bölgesel güç dengelerini etkilemekle kalmamış, Avrupa güvenliği ile Ortadoğu güvenliği arasındaki bağın artık birbirinden ayrı düşünülmemeyeceğini de açık biçimde ortaya koymuştur. Özellikle Hürmüz Boğazı'nın kapanması, küresel enerji piyasaları üzerinde ciddi baskı oluştururken Avrupa'nın enerji güvenliğinin ne kadar kırılgan olduğunu da göstermiştir. Çatışmanın öne çıkardığı başlıca güvenlik riskleri arasında İran'ın balistik füze kapasitesi, vekâlet güçlerinin faaliyetleri, Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı'nın güvenliği, enerji arzındaki kesintiler ve NATO askeri tesislerine yönelik tehditler bulunmaktadır. Savaşın başında özellikle Irak topraklarının da İran'ın hedefleri arasında olması NATO'nun Irak Misyonu'nu çekmesine sebep olmuştur.

Bu savaş ayrıca NATO üyesi olan

ABD/İsrail-İran savaşı, 2011 Libya müdahalesinden sonra NATO'nun güney kanadını etkileyen en ciddi güvenlik krizlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. NATO kurumsal olarak çatışmanın tarafı olmasa da birçok müttefik ülke doğrudan veya dolaylı biçimde savaşın etkileriyle karşı karşıya kalmıştır.

Türkiye hava sahasına yönelen İran füzelerinin NATO savunma sistemleri tarafından önlenmesi, Ortadoğu'daki krizlerin artık doğrudan NATO topraklarını etkileyebileceğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu gelişme, Avrupa güvenliği ile Ortadoğu güvenliği arasındaki sınırların giderek belirsizleştiğini ortaya koymuştur.

İttifak İçindeki Görüş Ayrılıkları

Ortadoğu'yu geniş çapta etkileyen ABD/İsrail-İran Savaşı, özellikle NATO'nun İstanbul İşbirliği İnisiyatifi ortakları arasında yer alan, Amerikan üslerine ev sahipliği yapan ve bu üslerin savaşta kullanılmasına izin veren ülkelerin hedef alınmasıyla, NATO'nun ortaklık temelli güvenlik mimarisinin sınırlarını ve ittifak içindeki farklı stratejik yaklaşımları görünür hale getirmiştir. ABD/İsrail-İran savaşı sırasında en fazla tartışılan konulardan biri NATO'nun siyasi danışma mekanizmasının işletilmemesi olmuştur. ABD'nin çatışma öncesinde müttefikleriyle kapsamlı istişare yürütmeden hareket ettiği yönündeki değerlendirmeler, ittifak içinde karar alma süreçlerine ilişkin eleştirileri ve ittifak uyumu meselesini yeniden gündeme taşımıştır.

Bunun yanı sıra savaş, yük paylaşımı tartışmalarını da canlandırmıştır. Deniz güvenliği operasyonları, füze savunma sistemlerinin konuşlandırılması ve Hürmüz Boğazı'nın güvenliği gibi konularda hangi müttefikin ne ölçüde sorumluluk üstleneceği konusunda görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Bazı NATO ülkelerinin ABD'nin üs kullanım taleplerine olumlu yaklaşmaması ve Washington yönetiminin Avrupa'daki askeri varlığını yeniden

değerlendirebileceğine ilişkin açıklamaları, ittifak içindeki güven krizinin boyutunu göstermektedir.

NATO'nun Güney Stratejisinde Yeni Dönem

İran savaşı NATO'nun güney kanadına yönelik stratejisinin daha kapsamlı hale gelmesini zorunlu kılmıştır. İttifak artık Ortadoğu'daki istikrarsızlığı yalnızca bölgesel bir sorun olarak değil, Avrupa'nın güvenliğini doğrudan etkileyen stratejik bir mesele olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle önümüzdeki dönemde istihbarat paylaşımının artırılması, entegre hava ve füze savunma sistemlerinin geliştirilmesi, deniz güvenliği operasyonlarının güçlendirilmesi, insansız hava araçlarına karşı savunma teknolojilerinin yaygınlaştırılması ve siber güvenlik alanındaki iş birliklerinin genişletilmesi beklenmektedir. Bununla birlikte NATO'nun resmi savunma garantilerini İstanbul İşbirliği İnisiyatifi içinde NATO ile ortaklıkları olan Körfez ülkelerine genişletmesi olasılık dahilinde görünmemektedir.

Ancak NATO'nun Ortadoğu stratejisinin önünde önemli engeller bulunmaktadır. Bölgesel siyasi parçalanma, İran-İsrail çatışması, Körfez ülkeleri arasındaki farklı öncelikler ve Kuzey Afrika'daki kırılgan devlet yapıları ortak bir güvenlik mimarisinin oluşturulmasını zorlaştırmaktadır. Bunun yanında birçok bölge ülkesi Batılı askeri müdahalelerin geçmişte yarattığı olumsuz deneyimler nedeniyle NATO'nun daha görünür askeri rolüne mesafeli yaklaşmaktadır. Hatta bazı müttefik ülkelerdeki kamuoyu algısı batı ittifak devletlerini güvenlik sağlayıcı olarak görmemektedir. Dolayısıyla güven inşası ve yerel ortakların önceliklerini dikkate alan iş birliği modelleri büyük önem taşımaktadır.

Ayrıca Rusya ve Çin'in ekonomik ve savunma alanındaki yatırımlar, silah satışları ve diplomatik girişimler yoluyla bölgedeki etkilerini artırmaları NATO açısından yeni bir stratejik rekabet alanı yaratmaktadır. Bu durum ittifakın yalnızca askeri değil, siyasi ve ekonomik araçlarını da daha etkin kullanmasını gerektirmektedir.

Sonuç: NATO 3.0 ve Güney Kanadının Geleceği

İran savaşı, NATO açısından yalnızca bölgesel bir kriz değil, ittifakın gelecekteki rolünü şekillendi-

recek stratejik bir dönüm noktası olmuştur. Çatışma, Avrupa ile Ortadoğu güvenliğinin artık birbirinden ayırtılamayacağını açık biçimde göstermiş; Akdeniz Diyalogu ve İstanbul İşbirliği Girişimi gibi ortaklık mekanizmalarının önemini artırırken mevcut sınırlarını da ortaya koymuştur.

Bugün NATO, caydırıcılığı güçlendirmeyi, savunma sanayi kapasitesini artırmayı ve yeni nesil tehditlere karşı daha dirençli bir güvenlik mimarisi oluşturmayı hedefleyen bir dönüşüm süreci yaşamaktadır. Kamuoyunda "NATO 3.0" olarak adlandırılan bu süreç askeri kapasitesi daha güçlü bir NATO yaratmak üzere kurgulanmaktadır. Konvansiyonel kuvvetlerden füze savunmasına, siber güvenlikten uzay kabiliyetlerine ve nükleer caydırıcılığına artırmaya yönelik geniş bir modernizasyon ve güçlendirme programını içermektedir.

ABD'nin Avrupa'daki askeri konuşlanmasını yeniden değerlendireceğini açıklaması ve benzer bir revizyonun Ortadoğu'daki askeri varlık için de gündeme gelebileceğine ilişkin değerlendirmeler, NATO'nun gelecekteki bölgesel mimarisine dair önemli soruları beraberinde getirmektedir. Bazı Körfez ülkelerindeki Amerikan askeri unsurlarının

Ortadoğu'yu geniş çapta etkileyen ABD/İsrail-İran Savaş, özellikle NATO'nun İstanbul İşbirliği İnisiyatifi ortakları arasında yer alan, Amerikan üslerine ev sahipliği yapan ve bu üslerin savaşta kullanılmasına izin veren ülkelerin hedef alınmasıyla, NATO'nun ortaklık temelli güvenlik mimarisinin sınırlarını ve ittifak içindeki farklı stratejik yaklaşımları görünür hale getirmiştir.

İsrail'e kaydırılabileceğine yönelik iddialar ve İran savaşı sırasında bazı NATO ülkelerinin üs kullanımına izin vermemesi, bu tartışmaları daha da güçlendirmiştir.

Bugün NATO, caydırıcılığı güçlendirmeyi, savunma sanayi kapasitesini artırmayı ve yeni nesil tehditlere karşı daha dirençli bir güvenlik mimarisi oluşturmayı hedefleyen bir dönüşüm süreci yaşamaktadır. Kamuoyunda “NATO 3.0” olarak adlandırılan bu süreç askeri kapasitesi daha güçlü bir NATO yaratmak üzere kurgulanmaktadır. Konvansiyonel kuvvetlerden füze savunmasına, siber güvenlikten uzay kabiliyetlerine ve nükleer caydırıcılığını artırmaya yönelik geniş bir modernizasyon ve güçlendirme programını içermektedir.

Bu gelişmeler, NATO'nun ortak güvenlik sınamalarını ele almak amacıyla mevcut iş birliği çerçevelerini güçlendirmesinin, bölgesel ortaklarla daha yakın iş birliği geliştirmesinin ve güney komşuluğuna verdiği stratejik önemin yeniden teyit edilmesine yol açmıştır. NATO, bu yaklaşımı hayata geçirmek için; siyasi istişare, kapasite geliştirme, savunma iş birliği ve karşılıklı çıkar konularında pratik etkileşim platformları olarak, özellikle Akdeniz Diyalogu ve İstanbul İş Birliği Girişimi gibi ortaklık mekanizmalarından yararlanmış ve yararlanmaya devam edecektir. Söz konusu girişimler, NATO'nun 2016 Varşova Zirvesi'nde benimsenen ve 2022 NATO Stratejik Konsepti ile resmen kabul edilen daha kapsamlı “360 derecelik

güvenlik yaklaşımı”nın bir parçasını oluşturmaktadır; bu yaklaşım, tüm stratejik yönlerden kaynaklanan sınamaları ele almayı ve Avrupa-Atlantik güvenliğini doğrudan etkileyen bölgelerde istikrarı teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

Önümüzdeki dönemde NATO'nun başarısı; ittifak içindeki siyasi uyumu koruyabilmesine, farklı ulusal çıkarları ortak stratejiye dönüştürebilmesine ve değişen jeopolitik dengelere uyum sağlayabilmesine bağlı olacaktır. İran savaşı göstermiştir ki Avrupa'nın güvenliği artık Akdeniz'den, Körfez'den ve Ortadoğu'dan bağımsız düşünülemez. Bu nedenle NATO'nun güney stratejisi, önümüzdeki yıllarda ittifakın en belirleyici politika alanlarından biri olmaya devam edecektir. **OX**

SURİYE: GELECEĞİN İNŞASI VE KIRILGAN DENGELER

Ortadoğu Yayınları'nın yeni kitabı "Suriye: Geleceğin İnşası ve Kırılgan Dengeler," Suriye'yi yalnızca bir çatışma alanı olarak değil yeniden kurgulanması gereken siyasi, kurumsal ve toplumsal bir düzen olarak ele almaktadır. Disiplinlerarası bir perspektifle hazırlanan bu çalışma, ülkenin geleceğine dair kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır.

Murat Tınas Giriş: Suriye’de Yeniden İnşa, Dönüşüm ve Dış Politika ● **Ebru Çoban Öztürk** Çatışma Sonrası Suriye’de Devlet İnşası, Barış ve Kurumsallaşma ● **Nurullah Çakmaktaş** Radikal Bir Direniş Örgütünden Siyasal Aktöre HTŞ’nin Dönüşümü ● **Merve Önenli Güven** Yeni Güvenlik Yapıları: Ordu, Polis ve İstihbarat ● **Buğra Sarı** Suriye’nin Siyasi Ekonomisi: Çöküş, Savaş Ekonomisi ve Yeniden Yapılanma ● **Oytun Orhan-Recep Tayyip Teke** Çatışma Sonrası Suriye’de Toplumsal Yeniden İnşa ● **Meliha Altunışık** Değişen Küresel ve Bölgesel Bağlamda Yeni Suriye’nin Dış Politikası ● **Tolga Bilener** Suriye Krizi ve Küresel Dengeler: Büyük Güçlerin Rolü ● **Nur Köprülü** Esed Sonrası “Yeni” Suriye, Bölgesel Aktörler ve Güç Denklemleri: Fırsatlar, Beklentiler ve Çatışma Alanları ● **Murat Erdoğan** Suriye’de Yeni Dönem: Türkiye’deki Suriyeliler ve Gelecek Senaryoları ● **Özlem Tür** Sonuç: Esed Sonrası Suriye’nin Geleceği

ORTADOĞU
YAYINLARI

Savaşın Gölgesinde Lübnan Kültürel Mirası

İREM YAŞAR

İstanbul Üniversitesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü
Yüksek Lisans Mezunlu

Fenikelilerin kurduğu muazzam ticaret ağlarından Roma İmparatorluğu'nun görkemli tapınaklarına; Haçlı Seferleri'nin bıraktığı askerî yapılardan Osmanlı camilerine uzanan bu köklü miras, Lübnan'ı bugün farklı medeniyetlerin izlerini aynı bölgede bir araya getiren eşsiz bir açık hava müzesine dönüştürmektedir.

Tarih yalnızca müzelerde saklanan eserlerle değil, gündelik yaşamın içinde, bir sokağın taşında, eski bir çarşının kemerlerinde ya da yüzyıllardır aynı mekânda farklı dinlere hizmet etmiş bir mabedin duvarlarında yaşamaya devam eder. Doğu Akdeniz'in kıyısında, bölgenin incisi olarak adlandırılan Lübnan da geçmişin izlerini benzer detaylarda günümüze taşıyan önemli bir kültürel mirasa ev sahipliği yapıyor. Bu çok katmanlı tarih, Lübnan'ı bugün yalnızca Ortadoğu'nun değil, dünyanın da önemli kültürel rotalarından biri hâline getirmektedir. Ancak siyasi istikrarsızlıklar ve bölgesel çatışmalar ne yazık ki geçmişte olduğu gibi bugün de bu zengin mirası tehdit etmeyi sürdürüyor.

Lübnan, tıpkı kadim Anadolu toprakları gibi pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış özel bir coğrafyaya sahip ve bu medeniyetlerin bıraktığı izler ülkenin bugün kendine has çokkültürlü yapısının temelini oluşturuyor. Fenikelilerden Romalılara, Haçlılardan Osmanlılara kadar pek çok uygarlık Lübnan topraklarını kendisine yuva edinmiş, kültürlerini bu coğrafyaya taşımış ve geride bugün hâlâ ayakta duran önemli eserler bırakmıştır. Fenike-

lilerin kurduğu muazzam ticaret ağlarından Roma İmparatorluğu'nun görkemli tapınaklarına; Haçlı Seferleri'nin bıraktığı askeri yapılardan Osmanlı camilerine uzanan bu köklü miras, Lübnan'ı bugün farklı medeniyetlerin izlerini aynı bölgede bir araya getiren eşsiz bir açık hava müzesine dönüştürmektedir.

Lübnan denildiğinde akla ilk gelen ise ne yazık ki ülkenin binlerce yıllık kültürel mirası değil; bitmek bilmeyen siyasi ve bölgesel krizler oluyor. Oysa Lübnan'ı yalnızca güncel gelişmelerin şekillendirdiği bu algı çerçevesinde değerlendirmek, bu kadim coğrafyanın binlerce yıllık tarihini göz ardı etmektir. Yüzölçümü olarak görece sınırlı bir alana sahip olsa da Lübnan'ın kültürel mozaïği sınırlarının çok ötesine uzanan bir tarihî mirası bünyesinde barındırıyor. Ancak Lübnan'ın yaşadığı krizler nedeniyle zengin mirasın önemli bir bölümünün tarih boyunca defalarca zarar gördüğü ve İsrail'in son saldırılarıyla birlikte bir kez daha ciddi tehditlerle karşı karşıya kaldığı da su götürmez bir gerçektir.

Bilindiği üzere İsrail ordusu Lübnan ile sınırı boyunca yaklaşık 10 kilometre derinliğinde geniş bir alanı fiilen işgal altında tutuyor. İsrail'in İran destekli silahlı grup Hizbullah'ı hedef aldığını belirttiği ve yaklaşık dört aydır süren hava ve kara harekâtı ise son dönemde binlerce insanın hayatını kaybetmesine neden olurken, ülkenin güneyinde yaşayan milyonlarca insanın da yerinden edilmesine yol açtı.

Bölgedeki ateşkese ve Lübnan'ın da dahil edildiği belirtilen ABD-İran mutabakatına rağmen Lübnan'daki saldırılarına aralıksız devam eden İsrail, yalnızca insan hayatını değil; Lübnan'ın güneyindeki çok sayıda önemli kültürel miras alanını da tehdit ediyor. Lübnan Kültür Bakanı Ghassan Salame'nin açıklamalarına göre, İsrail askerlerinin hâlâ Lübnanlıların girişine kapalı tuttuğu bölgeleri işgal etmeyi sürdürmesi nedeniyle kültürel miras alanlarındaki yıkımın gerçek boyutu henüz tam olarak tespit edilebilmiş değil.

UNESCO Mirası Sur ve Medeniyetlerin Kaybolan İzleri

Lübnan'ın güney kıyısında yer alan tarihi liman kenti Sur (Tyre), İsrail saldırılarından etkilenen bölgelerin başında geliyor. Fenike uygarlığının önemli merkezlerinden biri olan Sur, antik çağda Akdeniz ticaretine yön veren şehirler arasında yer alıyordu. Dünyanın en eski metropollerinden biri olarak kabul edilen bu yerleşim karaya yakın bir ada üzerine kurulmuştu. Bu konumu sayesinde Büyük İskender'in kuşatmasına yedi yıl boyunca direnen kent, İskender'in inşa ettirdiği geçitle ana karaya bağlandı ve zamanla bir yarımada haline dönüştü. Efsaneye göre kraliyet ve soyluların simgesi haline gelen mor boya da ilk kez Sur'da üretilmişti.

Kentin tarihinin, deniz ticaretindeki başarıları sayesinde Cadiz ve Kartaca gibi müreffeh koloniler kuran Fenikelilere dayanması, Lübnan açısından ayrıca önem taşıyor. Bunun nedeni, tarih boyunca birçok farklı medeniyete ev sahipliği yapan Lübnan'da ulusal birlik ve ortak kimlik oluşturma çabalarında Fenikelilerin önemli bir yer tutmasıdır. Nitekim okul kitaplarında da öğretildiği üzere, toplumun bir kesimi ülkenin kökeninin Fenikelilere dayandığını ileri sürüyor. Ancak tarihsel açıdan bakıldığında, Fenikeliler Lübnan topraklarının kıyı ke-

Yüzölçümü olarak görece sınırlı bir alana sahip olsa da Lübnan'ın kültürel mozaïği sınırlarının çok ötesine uzanan bir tarihî mirası bünyesinde barındırıyor. Ancak Lübnan'ın yaşadığı krizler nedeniyle zengin mirasın önemli bir bölümünün tarih boyunca defalarca zarar gördüğü ve İsrail'in son saldırılarıyla birlikte bir kez daha ciddi tehditlerle karşı karşıya kaldığı da su götürmez bir gerçektir.

simlerine yerleşen ilk topluluklardan biri olsa da bölge sonraki dönemlerde birçok farklı devletin ve medeniyetin hâkimiyetine girdi. Bu nedenle Lübnan'ın Fenike kökenli olduğu iddiası, tarihsel bir gerçeklikten çok ulusal birlik oluşturma amacıyla öne çıkarılan sosyopolitik bir mit olarak değerlendiriliyor.

Ancak Sur yalnızca Fenike tarihiyle öne çıkan bir yerleşim değil. Kent, bulunduğu konum sayesinde antik çağlardan modern döneme kadar farklı medeniyetlerin izlerini bünyesinde biriktirdi. Fenikeliler dönemine ait kalıntıların büyük bölümü günümüzde modern şehrin altında kalsa da Sur, Haçlılar, Roma ve Bizans dönemlerinden önemli eserlere ev sahipliği yapıyor. Antik cadde-leri, Haçlı kilisesi kalıntıları, Roma hamamları, sütunlu yolları, nekropol alanları ve şimdiye kadar keşfedilen en büyük Roma hipodromlarından biriyle ziyaretçilerine binlerce yıllık bir tarih sunuyor.

Bu köklü mirası sayesinde Sur, 1984 yılından bu yana UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alıyor. Lübnan'ın en büyük arkeolojik alanlarından biri olan ve son dönemde İsrail saldırılarının hedefi haline gelen Sur için bu, ne yazık ki ilk tehdit değil. İsrail'in 1982, 1996, 2006 ve 2024 yıllarında Lübnan'ın güneyine düzenlediği saldırılar sırasında antik kalıntılar bombardımanlardan zarar gördü. UNESCO da 1998 yılında Tyre'nin antik mirasının korunması ve arkeolojik kazıların desteklenmesi amacıyla özel bir fon oluşturdu.

Defalarca çatışmaların ortasında kalan bölge ve antik kalıntılar, son saldırılar sırasında da İsrail bombardımanının tehdidi altındaydı. 27 Mayıs, 7 Haziran ve 9 Haziran tarihlerinde bombalanan kentte, tarihi yapıları korumak amacıyla arkeolojik alanın çevresine koruyucu bariyerler yerleştirildi. Ancak patlamaların şiddeti bariyerleri yerinden sökerek korumaları amaçlanan alanın üzerine savurdu.

Lübnan Kültür Bakanlığı'nın Arkeolojik Alanlardan Sorumlu Bölge Müdürü Ali Badawi, 7 Haziran bombardımanıyla ilgili olarak molozların antik kentte çok geniş bir alana yayıldığını ve sütunlar, başlıklar, kaideler ve mozaikler gibi çok sayıda unsura zarar verdiğini söylüyor.

El-Bass'tan Şamaa Kalesi'ne

Üstelik bölgedeki saldırıların bilançosu bununla da sınırlı değil. İsrail'in Sur'daki El-Bass isimli tarihi alanda bir evi hedef alması sonucu evden fırlayan taş parçalarından biri Bizans dönemine ait tarihi bir yapıya da zarar verdi. Saldırıların sırasında kazılardan çıkarılan çok sayıda tarihi eser de yok oldu. El-Bass arkeolojik alanı, Lübnan'daki Filistinli mülteci kamplarından biri olan El-Bass Kampı'nın yakınında bulunduğu için kent için tehlike hâlâ sürüyor.

Defalarca çatışmaların ortasında kalan bölge ve antik kalıntılar, son saldırılar sırasında da İsrail bombardımanının tehdidi altındaydı. 27 Mayıs, 7 Haziran ve 9 Haziran tarihlerinde bombalanan kentte, tarihi yapıları korumak amacıyla arkeolojik alanın çevresine koruyucu bariyerler yerleştirildi. Ancak patlamaların şiddeti bariyerleri yerinden sökerek korumaları amaçlanan alanın üzerine savurdu.

11. yüzyılda inşa edilen ve yine Sur bölgesinde yer alan Şamaa (Chamaa) Kalesi de Nisan ve Mayıs 2026 arasında İsrail güçlerinin patlayıcıları ve buldozerleri tarafından ağır hasar gördü. Sur ile Nakura arasındaki kıyı ovasına hâkim yüksek bir tepenin üzerinde, ulaşım yollarını kontrol eden bu stratejik konumda bulunan kale; Haçlılar tarafından inşa edilmiş, ardından Memlûkler ve Osmanlıların hakimiyetine geçmişti. Mimari yapısı ve konumuyla önemli bir askeri yapı olan bu Orta Çağ kalesinin içerisinde bir de Hz. İsa'nın güvendiği havarilerinden Şem'un es-Safâ'ya adanmış bir türbe bulunmaktadır. Bu türbe nedeniyle kale aynı zamanda hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar tarafından önemli bir dini kimliğe sahiptir.

Lübnan, İsrail bombardımanının Sur'daki antik kalıntılara ulaşmasının ardından UNESCO'ya başvurarak kentin "Tehlike Altındaki Dünya Mirası" listesine alınmasını talep etti. UNESCO, 5 bin yıllık Dünya Mirası Alanı'nın tampon bölgesini ve çevresini hedef alan hava saldırılarını sert bir dille kınadı. Bu statünün ilan edilmesi UNESCO ve uluslararası toplum açısından ilave sorumluluklar doğurduğundan süreç henüz tamamlanmamıştır. Ancak yeni alınan bir kararla Lübnan Kültür Bakanlığı'nın çabaları sayesinde ülkede UNESCO'nun gelişmiş koruma statüsünden yararlanan sit alanlarının sayısı, 39'dan 79'a çıktı.

İsrail ise sivil altyapıya kasıtlı olarak aşırı zarar vermediğini ve yalnızca askeri olarak gerekli yerlere saldırı düzenlediğini belirtiyor. İsrail, tarihi alanlar içeren bölgelerdeki herhangi bir saldırı için titiz bir onay süreci uyguladıklarını söylese de Sur'un ve antik kalıntılarının son hali ortada.

Memlûk Nebatiye Çarşısı'ndan Beaufort Kalesi'ne

İsrail'in hava saldırılarında en ağır hasarı alan bölgelerden bir diğeri de Nebatiye (Nabatieh). Bölge, yoğun saldırılar sonucu büyük ölçüde yıkıma uğrarken, binlerce kişi evlerini terk etmek zorunda kaldı. İsrail saldırıları kentteki Memlûk dönemine ait tarihi çarşının ağır tahribatına yol açtı.

Tarihi 500 yıldan fazlaya dayanan ve çevresindeki dükkânları da 19. yüzyıla tarihlenen Memlûk dönemi çarşısı, bölge genelinde ticaret yollarını genişletme çabalarının bir parçası olarak kuruldu. O zamanlar tüccarlar, Filistin ve Lübnan arasında, malları katır ve eşeklerle, engebeli ve yavaş yollardan taşıdıkları için Nebatiye, onlar için doğal bir durak konumundaydı. Çarşı, Osmanlı döneminde de gelişmeye devam etmişti.

Memlûk çarşısı, yalnızca alışveriş yapılan bir alan değil; farklı kuşakların bir araya geldiği, zanaatkârlığın yaşatıldığı ve bölgenin sosyal belleğinin şekillendiği bir mekândı. Ancak İsrail saldırıları yapıya ciddi anlamda zarar verdi.

Tehlike altındaki bir diğer önemli yapı ise Nebatiye kenti yakınındaki Beaufort ya da yerel adıyla El-Şekif Kalesi. Litani Nehri'ne hâkim stratejik konumuyla yüzyıllar boyunca bölgenin en önemli savunma yapılarından biri olan kale, yaklaşık 12. yüzyılda bir Haçlı kalesi olarak inşa edilmişti. Haçlılar, kaleye eski Fransızca "güzel kale" anlamına gelen Beaufort ismini vermişlerdi.

Haçlı mimarisini Doğu-İslam unsurlarıyla birleştiren ve eşsiz bir kültürel değere sahip kale, Haçlılar döneminden Memlûklere, Osmanlı'dan modern Lübnan tarihine kadar pek çok siyasi dönüşüme tanıklık etti. Ne var ki aynı stratejik konumu, onu bugün yeniden çatışmaların merkezine yerleştiriyor. 27 ve 30 Mayıs tarihlerinde saldırıya uğrayan kale, 31 Mayıs'tan beri İsrail güçleri tarafından stratejik olarak işgal edildi. UNESCO, şimdilerde İsrail bayrağının dalgalandığı kale ve çevresindeki hasar iddialarından dolayı alarm verdi. İsrail, kaleyi kontrol altına alma gerekçesi olarak Hizbullah'ın Beaufort Kalesini silah depolamak amacıyla kullandığını öne sürerken, Lübnanlı yetkililer bu iddiayı reddediyor.

Kültür Bakanı Salame ise 17 Temmuz'da Güney Kore'de toplanması planlanan UNESCO Dünya Miras Komitesi'ne, Şamaa ve Beaufort'un da içinde yer aldığı beş kalenin Dünya Miras Listesi'ne alınması için acil bir talepte bulunduğunu söylüyor.

Kültürel Mirasın Desteklenmesi

Savaşların bilançosu çoğu zaman can kayıpları, zorunlu göç ve ekonomik yıkım üzerinden değerlendirilir. Oysa İsrail'in Lübnan'daki saldırılarının hedefi yalnızca insan yaşamı değildir; ülkenin tarihi ve kültürel mirası da bu saldırılardan ağır biçimde etkilenmektedir. Bazı yapıların zaman içinde restore edilmesi mümkün olsa da geri dönülmez şekilde tahrip edilen eserler, yalnızca Lübnan'ın değil insanlığın ortak kültürel mirasının da telifisi mümkün olmayan kayıpları anlamına gelmektedir. Bu yönüyle Lübnan, yalnızca bir güvenlik ve insani krizle değil, aynı zamanda kültürel hafızasının aşınması tehdidiyle de karşı karşıyadır. Yavaş yavaş kaybolan tarihi mirası ise savaşın çoğu zaman göz ardı edilen yüzünü gözler önüne sermektedir.

Memlûk çarşısı, yalnızca alışveriş yapılan bir alan değil; farklı kuşakların bir araya geldiği, zanaatkârlığın yaşatıldığı ve bölgenin sosyal belleğinin şekillendiği bir mekândı. Ancak İsrail saldırıları yapıya ciddi anlamda zarar verdi.

İsrail'in Lübnan'daki tarihi yapılara yönelik saldırıları ve bazı kültürel alanları askerî amaçlarla kontrol altına alması, silahlı çatışmalarda kültürel varlıkların korunmasını düzenleyen 1954 Lahey Sözleşmesi kapsamında uluslararası hukuk bakımından ciddi tartışmalara ve ihlâl iddialarına konu olmaktadır. Bu nedenle UNESCO'nun Silahlı Çatışma Durumunda Kültürel Varlıkların Korunması Komitesi ile ilgili uluslararası mekanizmaların, Lübnan'daki kültürel mirasta meydana gelen tahribat için gerekli koruma tedbirlerini değerlendirmesi büyük önem taşımaktadır. Ülkede UNESCO'nun gelişmiş koruma statüsünden yararlanan sit alanlarının sayısı artmış olsa da çatışmaların sürmesi halinde Lübnan'ın binlerce yıllık kültürel mirası daha büyük bir yıkım riskiyle karşı karşıya kalacaktır. Bu kapsamda UNESCO'nun, ülkedeki hasarı tespit edecek bağımsız bir değerlendirme misyonu oluşturması ve kültürel mirasın korunmasına yönelik uluslararası iş birliğini güçlendirmesi önemli katkılar sağlayabilir.

Lübnan Cennetini Cehenneme Çevirdiler

DOÇ. DR. MESUT AYTEKİN

İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi

"Lübnan'ım, sevgili vatanım,
Uyandırmak istiyorum seni dünya yıkılmadan,
Büyük sedir ağaçları kan göllerinde boğulmadan.
Yasemin kokuları asla kaybolmayacak,
Bize kim olduğumuzu asla unutturmayacak.
Lübnan'ım, sevgili vatanım,
Sarılmak silahlara; toprağın kabul etmez bunu.
O ancak kabul eder birliği, onurumuzu ve devrimi."

(Mona'dan konservatuvar sınavında Brahms'ın
Opus 39/15'ini çalması istendiğinde piyanoyla
seslendirdiği parça...)

İsrail'in bitmek bilmeyen saldırılarına ve zulmüne bir kez daha tanık olmanın acısını yaşıyoruz. Filistin'deki soykırıma, ABD/İsrail-İran savaşı da eklenince Ortadoğu daha kanlı günlere sahne oldu. İsrail, Filistin'i her an vurmaya, yıpratmaya ve yok etmeye devam ederken İran'daki savaşla birlikte cephe biraz daha genişledi. Lübnan ise yine hedefti. Mart ayında İsrail, Hizbullah'ı bahane ederek Lübnan'a hava ve kara harekâtı başlattı. İsrail saldırıları çoğunlukla Bekaa Vadisi ve Lübnan'ın güneyine yoğunlaştı.

Bağımsız izleme kuruluşu ACLED, mayıs ayında Lübnan'daki İsrail saldırılarının bir önceki aya göre yüzde 10 arttığını bildirdi. Reuters'ın Lübnan Sağlık Bakanlığı ve Birleşmiş Milletler (BM) verilerine dayandırdığı bilgilere göre 2 Mart-14 Haziran arasında Lübnan'da en az 3.783 kişi hayatını kaybetti, 11.699 kişi yaralandı ve 68.000'den fazla konut zarar gördü ya da yıkıldı. İsrail'in saldırıları, Lübnan'da ağır bir insani ve fiziki yıkıma yol açtı.

İsrail'in Lübnan'a yönelik son işgal aynı zamanda aralarında 350.000 çocuğun da bulunduğu 1,2 milyondan fazla insanı evlerini terk etmeye zorladı. 5,9 milyonluk ülke nüfusunun yüzde 20'si, İsrail'in saldırıları nedeniyle yerinden edildi. Her beş kişiden biri yerini yurdunu bırakmak zorunda kaldı. Bu durum, dünyanın en hızlı büyüyen ve en ciddi yerinden edilme krizlerinden birine yol açtı. Söz konusu kriz, son yılların en büyük 10 yerinden edilme krizi arasında sayılmaya başlandı. Bu süreç, bir ülkenin insansızlaştırılarak yaşanmaz hâle getirilmesi çabasının en açık örneklerinden biridir.

Artık Lübnan'da "normal" bir gündən söz etmek mümkün değil. İsrail'in son yıllarda sınır bölgesindeki çatışmaları nedeniyle ülkede sık sık elektrik, su ve internet kesintileri yaşanıyor. Altyapı yetersizliği nedeniyle birçok Beyrutlu, su tankları ve güneş enerjisi sistemleriyle temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyor. Artan maliyetler, nüfusun yaklaşık yüzde 80'inin yoksulluk sınırında yaşadığı ülkede hayatı daha da zorlaştırıyor. Amaç, açıkça 1975'te başlayan Lübnan İç Savaşı'na yeniden zemin hazırlamak.

Bu zulüm son yıllarda başlamadı; temelleri eskiye dayanıyor. İsrail'in nedensiz öfkesinin izlerini 1970'lere, Lübnan İç Savaşı'na kadar sürebiliriz. On beş yıl süren kanlı iç savaşın hikâyesini Lübnan Semaları (Sous le ciel d'Alice/Skies of Lebanon, 2020) filminde görmek mümkün. Lübnanlıların, tıpkı bugünlerde olduğu gibi, neden doğup büyüdükları toprakları terk etmek zorunda kaldıklarını daha iyi anlıyorsunuz...

Chloé Mazlo'nun senaryosunu Yacine Badday ile birlikte yazdığı ve yönettiği Lübnan Semaları, Fransız ve İtalyan ortak yapımı bir dram filmi olarak sinema dünyasında dikkatleri üzerine çekti. Filmin başrollerinde Alba Rohrwacher, Wajdi Mouawad, Isabelle Zighondi, Odette Makhoul, Hany Tamba, Maria Tannoury, Jade Breidi ve Ziad Jallad yer alıyor. Sinematografik açıdan güçlü bir yapıya sahip olan filmin görüntü yönetmenliğini Hélène Louvart üstlenirken müzikleri Bachar Mar-Khalifé'ye ait. Filistin asıllı Fransız yönetmen Chloé Mazlo'nun ilk uzun metrajlı filmi olan Lübnan Semaları, Mazlo'nun büyükkannesinin hikâyesinden esinlenen bir eser.

Dünyadaki Cennette Yaşam

Film, İsviçre'de büyüyen Alice'in bebek eğitimi aldıktan sonra iş aramak üzere Beyrut'a gelmesiyle başlayan ilginç hayat hikâyesini anlatıyor. Alice, cennet gibi başlayan bu hikâyede Lübnanlı, idealist astrofizikçi Joseph'a âşık olur. Aslında önce Joseph, Alice'e yaklaşır. Her şey güzeldir. Entelektüel sohbetleri, güzel bir evleri ve sıcak bir aileleri vardır. Joseph'in ailesi, bütün sıcaklığıyla Alice'i sarıp sarmalar. Kızları Mona dünyaya gelir. Bu güzel rüya daha da renklenir.

Lübnan Semaları, Lübnan İç Savaşı'nı büyük politik açıklamalarla değil, aile hafızası ve bir aşk hikâyesi üzerinden anlatan; biçimsel olarak da animasyonla canlı oyunculuğu birleştiren zarif bir film. Savaşın "tarihsel bir olay" olmaktan çıkarak evin içine, ilişkilere, çocukluğa, belleğe ve aidiyet duygusuna nasıl sızdığını gösteriyor.

Ancak takvimler 13 Nisan 1975'i gösterdiğinde şehirde bir arabadan kalabalığa ateş açılır. Öğleden sonra güney mahallelerinde misilleme yapılır ve 30 kişi hayatını kaybeder. Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır. Filmde bu süreç kademe kademe hissettirilir. Çatışmalar şehrin dışındaki uzak mahallelerde. Hayat devam etmektedir. Alice resimlerini çizerken Joseph, uzaya ilk Lübnanlıyı gönderecek füze çalışmaları için üniversitedeki arkadaşlarıyla çalışmaya devam etmektedir. Mona, mutlu aile tablosu içinde büyür; annesinin resimlerini satan galeri

Lübnan Semaları bir geri dönüşle, yani flashback'le başlıyor. Geçmişte yaşananlar, Alice'in bugünkü yolculuğu içinde yapılan geri dönüşlerle anlatılıyor. Alice'in geçmişi ile İsviçre'ye dönüş yolculuğu arasında gidip gelen yapı, onun yolculuğuna devam etmesiyle son buluyor. Seyirci ise son ana kadar direnen bir kadının hikâyesi içinde, aile olabilen insanların savaş yüzünden nasıl dağıldığını izliyor.

sahibinin oğlu Selim ile nişanlanır. Aynı zamanda piyanosuyla konservatuvar sınavlarına hazırlanır.

Ülkedeki kaos giderek artmaya başlar. Hayvan ya da farklı yüzleri temsil eden maskeler takmış adamlar, bir sokağı kum torbalarıyla ikiye ayırır. Farklı gruplar arasındaki çatışmalar bu şekilde sembolize edilir. Önce itiş kakışla başlayan bu şekilde sembolizasyonlar, daha sonra silahların ele alınmasıyla şiddet boyutuna evrilir. Bu çatışma metaforu, film içinde belirli aralıklarla gösterilir. Bölünmüşlük, güç gösterisi ve anlaşmazlık; kimliği belirsiz, maskeli adamların kavgası üzerinden seyirciye aktarılır.

Filmin yarısına doğru bir haber spikeri durumu şöyle özetler: "Çatışmalar birinci yılına girerken üç ordu, iki polis kuvveti, 22 milis ve 47 partiyle tamamen çaresiz durumdayız. Mesele şeytanlığa geldiğinde bile vasatır."

Ülkede istenen olmuş ve yönetim sistemi kilitlenmiştir. Sanki suçlu yalnızca Lübnanlılar gibi bir hava oluşmuştur. Süreç, sanki sadece içeriden kaynaklanan anlaşmazlıklarla ortaya çıkmıştır... Neyse ki uluslararası güçler gelir... Haberler durumu şöyle aktarır: "Hiç şüphe yok ki 15 Mart 1976 günü Lübnan tarihinde iz bırakacaktı... Savaştan 18 ay sonra, güçlü komşumuzun da araya girmesiyle barış sağlandı... Lübnan'da güvenliği, inancı ve istikrarı tesis etmekten sorumlu barış güçleri bu görevin başarıyla üstesinden geldi."

Ancak barış güçleri, binaların arasında bombalarla darmadağın olmuş bir yeri temizlerken görünür. Molozları, kırıkları, cam parçalarını ve süprüntüleri alıp yalnızca dört bir yana dökerler. Tutumları bir oyun gibidir. Tozları ve pislikleri halının altına süpürür gibidirler... Tıpkı Gazze'de olduğu gibi tıpkı Srebrenitsa'da olduğu gibi tıpkı Doğu Türkistan'da olduğu gibi...

Bugün de dünya güçleri Lübnan'da ve Filistin'de yaşananları görmezden gelmiyor mu? Asıl vahşeti görmezden gelip suçu Hizbullah'a yıkmıyor mu? Binlerce Filistinli çocuk, kadın ve yaşlının ölümü yok sayılırken yaralanan tek bir İsrail askeri için ortalık kan gölüne çevriliyor. İnsanlık dersi veren dünya ülkeleri ve barış güvercinleri bunu meşru müdafaa sayıyor. Bu durum, filmdeki ironik sahneyle ölümsüzleştiriliyor.

Buna benzer biçimde, iktidar hırsına kapılmış siyasilere anlatan sağlam bir alt metne sahip başka bir sahne de var filmde. Filmin ortalarına doğru, çatışmalar iyice arttığında, tek bir ışıkla aydınlatılmış masanın etrafında farklı hayvan maskeleri takmış siyasiler sandalye kapmaca oynuyor. Müzik eşliğinde masanın etrafında dönüyor ve sandalyelerini kaptırmamak için mücadele ediyorlar. Yine bir oyunun içindeler ancak gerçek hayatta bu iktidar oyunu canlara mal oluyor... Belki sizce bu onların umurunda mı? Sandalye boş kalmasın da...

Bir Aile Üzerinden Lübnan'daki Durumu Okumak...

Film, bir aşktan yola çıkarak geniş bir ailenin savaş yüzünden nasıl dağıldığını çarpıcı bir sinematografiyle anlatıyor. Aile üzerinden ve ajitasyona başvurulmadan anlatılan hikâye, daha çarpıcı bir şekilde işleniyor. Asıl düşman ön planda görünmüyor; ancak bıraktığı etkiyi aile üzerinde görüyoruz. Bu aile örneğinde yaşanan ekonomik sıkıntıları, yaşam güçlüklerini, psikolojik gerilimleri ve aile içi çatışmaları, karakterlerin tanıklıkları eşliğinde en içten biçimde izliyoruz.

Yaşam alanlarının ve yaşam haklarının günbegün daraldığını görüyoruz... Çocukların eğitimleri engelleniyor, insanlar işlerine gidemiyor, para kazanamıyor, elektrikler kesiliyor, eğlenme imkânları ortadan kalkıyor, bilimsel çalışmalar duruyor, hayaller askıya alınıyor, yiyecek bulmakta zorlanıyorlar ve istedikleri hiçbir şeyi yapamıyorlar... Çatışmalar onları sığınaklara mahkûm ediyor... Gençler, "Bu nasıl ülke?" diye sorarken ebeveynler ülkede gençler için bir gelecek görmüyor. Umutlu olanların sayısı çok az... Çünkü geride hiçbir şey kalmamış...

Dün Lübnan'da yapılan buydu. Bugün de aynı yapılmaya çalışılıyor... Yedi kez inşa edilen Lübnan yeniden yıkılıyor. Aynı oyun Filistin'de, Gazze'de oynanmadı mı? Oynanmıyor mu? İnsanları temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamaz hâle getirip şehri terk etmeye zorlamak, onları yerlerinden etmek... Yıkıntılar ve molozlar içinde geride modern bir çöl bırakmak... Ne tarih ne kültür ne sanat var olsun... Sonra da kendilerine göre yeniden inşa edecekler...

Bu süreci aile üzerinden son derece keskin ve net biçimde görüyoruz. Alice ile Joseph'in kızı ve Joseph'in kardeşi Fransa'ya gidiyor. Diğer kardeşi Mimi, kaçırılan kocasının peşine düşüyor ve kayboluyor. Mona'nın nişanlısı ise çoktan Fransa'ya gitmiştir. Sonunda Alice ile Joseph de gider... Filmin sonlarına doğru Joseph, acı bir itirafla duruma son noktayı koyar: "Savaş kazandı. Artık eğlenmiyoruz bile. Birlikte gülmüyoruz. Yoksa gözyaşlarımızla yüzleşme cesareti bulamayacak kadar mı çok güldük?"

Ancak özellikle Fransa destekli Costa Brava, Lebanon, Kefnahum ve Sürpriz Kutusu gibi pek çok yapımda kurtuluşun, ülkeyi terk etmekte ve özellikle Batı'ya gitmekte bulunduğu görülüyor. Arap ülkeleri ya da Türkiye ise bu listede yok.

Savaş Göstermeden Savaşı Anlatmak

Alışılmış savaş filmlerinden çok farklı bir yerde duran Lübnan Semaları. Kan, şiddet, gözyaşı ya da göğüs göğüse çarpışan askerler, cephe göstermiyor. Savaşın mağdurlarından yola çıkarak arka planda yaşanan gerçekleri son derece naif ve başarılı bir biçimde aktarıyor. Film daha masalsı bir havaya sahip. Göndermeleri ve mesajları bakımından zengin olan bu yapı, sinemasal açıdan da oldukça başarılı. Animasyon, görsel efekt ve stop-motion kullanımı anlatımı zenginleştirmiş. Bu başarıda, grafik tasarımı eğitimi almış ve farklı animasyon tekniklerine hâkim olan yönetmen Chloé Mazlo'nun payı büyük.

Gerçek sahnelerle harmanlanan bu yapı, yoğun bir tarihsel sürecin aktarılmasını kolaylaştırdığı gibi izleyicinin filmi takip etmesini de kolaylaştırıyor. Yaratıcı dekor kullanımı, ustaca gerçekleştirilen zaman geçişleri, renkli ve dönemi yansıtan eşya ve aksesuarlar, filme verilen emeği gösteriyor. Sahne düzenlemeleri bugünden geçmişe nostaljik bir bakış sunuyor. Tüm bunlar içinde, sömürülmeye müsait bu hikâye bayağılaşmadan seyirciye aktarılıyor.

Ses kullanımı ise gerçekten takdire şayan. Bombalamalar, saldırılar ve savaş ortamı hissediliyor. Radyo ve televizyondan aktarılan haberler, olaylarla eş zamanlı olarak sahnelerle başarıyla yerleştiriliyor. Alice'in ve Joseph'in notları, anlatıyı geçmişten bugüne taşıyor. Ses, bir geçiş aracı olarak birçok sahneyi başarılı bir şekilde birbirine bağlıyor. İyi kurgu ve güzel kamera kullanımı da filmi daha izlenir kılıyor...

Lübnan Semaları, Lübnan İç Savaşı'nı tarihsel gerçeklik ile aile hafızası, melodram ile animasyon, trajedi ile şiirsellik arasında konumlandırıran özgün bir çalışma. Bu güzel topraklardaki şiddetin ve zulmün sona ermesini, Alice'in filmde ettiği duayla diliyoruz:

"Tanrım, senden başka hiçbir şey istemiyorum ama lütfen bu çatışmaları durdur. Sana yalvarıyorum. Ne olur eski hayatımızı geri ver. Ülkemizin Tanrısı; Protestanların, Dürzilerin, Şiilerin, Sünnilerin, Alevilerin, İsmaililerin, Melkitlerin, Roma Katoliklerinin, Marunilerin, Rum Ortodokslarının, Rum Katoliklerinin, Apostoliklerin, Süryanilerin, Süryani Ortodokslarının, Ortodoksların, Kiptilerin, Ermenilerin, Keldanilerin, Yahudilerin, Hinduların ve Budistlerin Tanrısı... Lütfen bize merhamet et."

MENA'nın Dünya Kupası Çağı: Bölgesel Yükseliş ve İran'ın Farklı Hikâyesi

ALİ ŞAHİN

Cumhurbaşkanlığı Kütüphanesi

1 1 Haziran 2026 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri, Meksika ve Kanada'nın ortak ev sahipliğinde başlayan 2026 FIFA Dünya Kupası, yalnızca sportif yönüyle değil, aynı zamanda siyasi ve jeopolitik boyutlarıyla da uluslararası kamuoyunun gündemine oturmuştur. Turnuva, küresel ölçekte yaşanan siyasi gerilimler ve güvenlik tartışmalarının gölgesinde gerçekleştirilmiş; bu durum, organizasyonun futbolun ötesine geçen çeşitli tartışmalarla anılmasına neden olmuştur. Bu kapsamda, Somalili bir hakemin ülkeye girişine izin verilmemesi, Senegal ve Özbekistan milli takım katilelerinin havaalanında K9 birimleri eşliğinde saatlerce bekletilmesi ve İran millî takımının maçlar dışında ABD sınırları içerisinde konaklamasına izin verilmemesi gibi uygulamalar, turnuvanın sportif yönünden daha fazla dikkat çeken gelişmeler arasında yer almıştır. Söz konusu olaylar, büyük spor organizasyonlarının uluslararası siyaset, güvenlik politikaları ve sınır kontrol uygulamalarıyla giderek daha fazla iç içe geçtiğini ortaya koyan somut örnekler olarak değerlendirilmiştir.

2026 FIFA Dünya Kupası, küresel ölçekte yaşanan siyasi gerilimler ve güvenlik tartışmalarının gölgesinde gerçekleştirilmiş; bu durum, organizasyonun futbolun ötesine geçen çeşitli tartışmalarla anılmasına neden olmuştur. Somalili bir hakemin ülkeye girişine izin verilmemesi, Senegal ve Özbekistan milli takım katilelerinin havaalanında K9 birimleri eşliğinde saatlerce bekletilmesi ve İran millî takımının maçlar dışında ABD sınırları içerisinde konaklamasına izin verilmemesi gibi uygulamalar, turnuvanın sportif yönünden daha fazla dikkat çeken gelişmeler arasında yer almıştır.

Bununla birlikte, mevcut çalışma söz konusu tartışmaların ötesine geçerek 2026 FIFA Dünya Kupası'nda Ortadoğu ve Kuzey Afrika (MENA) bölgesi takımlarının turnuvadaki konumunu ve etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Turnuvaya katılan takım sayısı ilk kez 32'den 48'e yükseltilmiş, diğer konfederasyonlarda olduğu gibi MENA bölgesi ülkelerinin de Dünya Kupası'na katılım fırsatlarını önemli ölçüde artırmıştır. Bu yeni format sayesinde bölge, tarihinde ilk kez sekiz temsilciyle Dünya Kupası'nda yer alarak rekor düzeyde bir katılım gerçekleştirmiştir. Önceki turnuvalarda ise MENA bölgesinden en fazla beş ülke finallerde mücadele edebilmiştir.

Bu kapsamda Irak, Ürdün, Katar, Suudi Arabistan ve İran, Asya elemelerini başarıyla tamamlayarak turnuvaya katılma hakkı elde ederken; Fas, Tunus, Cezayir ve Mısır ise Afrika elemelerinden çıkarak 2026 FIFA Dünya Kupası finallerine katılmaya hak kazanmıştır. Böylece MENA bölgesi, tarihindeki en geniş temsil düzeyine ulaşarak turnuvanın dikkat çeken bölgelerinden biri hâline gelmiştir.

MENA Takımlarının Geçmiş Turnuva Performansları

MENA bölgesinden Dünya kupasına ilk katılan ülke, 1934 yılında İtalya'da düzenlenen turnuvaya katılan Mısır olmuştur. Ancak uzun yıllar boyunca bölge ülkeleri Dünya Kupası'na istikrarlı bir biçimde katılamamış, Avrupa ile Güney Amerika ekipleri karşısında rekabet etmekte zorlanmıştır.

1980'lerden itibaren bölge ülkelerinin dünya kupasına katılımlarının düzenli bir şekilde gerçekleştiği görül-

2022 Dünya Kupası, MENA bölgesi açısından önemli bir dönüm noktası niteliği taşımıştır. Bunun temel nedenleri, turnuvanın ilk kez bir Arap ülkesi olan Katar'ın ev sahipliğinde düzenlenmesi ve bölgenin önde gelen temsilcilerinden Fas'ın turnuvada yarı finale yükselerek tarihî bir başarı elde etmesidir.

mektedir. 1982'de turnuvanın güçlü ekiplerinden Batı Almanya'yı yenen Cezayir büyük bir sürprize imza atmıştır. Ancak "Gijon Rezaleti" sebebiyle gruptan çıkamamıştır. 1986 Dünya Kupasında ise Fas ikinci tura yükselerek Afrika ve Arap ülkeleri arasında bir ilke imza atmıştır. Suudi Arabistan ise 1994 Dünya Kupasında son 16 turuna yükselerek Asya futbolunun önemli başarılarından birine imza atmıştır. Tunus ise Dünya Kupası'na en düzenli katılan Arap ülkelerinden biri olmasına rağmen grup aşamasını geçememiştir. İran, zaman zaman güçlü performanslar sergilese de grup aşamasını geçememiştir. Nitekim 2026 Dünya kupasında da bu makus kader değişmemiştir. İran, grupta mağlubiyet yaşamamasına rağmen, yine de gruptan çıkamamıştır. Mısır ise Afrika kıtasındaki başarılarını Dünya Kupası'na yansıtamayana bir takım olmuştur. Takımın Afrika Kupasında 7 şampiyonluk, 10 final oynamasına rağmen 1934-1990 yılları arasında 56 yıl boyunca turnuvaya katılamamıştır.

2018 yılında Rusya'da düzenlenen Dünya Kupası'na Mısır, Tunus, Fas, Suudi Arabistan ve İran olmak üzere MENA bölgesinden beş takım katılmıştır. Bu durum, bölge ülkelerinin Dünya Kupası tarihindeki en yüksek katılım düzeylerinden birine ulaşması bakımından önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, katılım sayısındaki artış sportif başarıya yansımamıştır. Nitekim turnuvaya katılan beş takımın tamamı grup aşamasında elenmiştir.

2022 Dünya Kupası, MENA bölgesi açısından önemli bir dönüm noktası niteliği taşımıştır. Bunun temel nedenleri, turnuvanın ilk kez bir Arap ülkesi olan Katar'ın ev sahipliğinde düzenlenmesi ve bölgenin önde gelen temsilcilerinden Fas'ın turnuvada yarı finale yükselecek tarihi bir başarı elde etmesidir. Katar'ın ev sahipliği, MENA bölgesinin küresel ölçekte görünürlüğünü ve organizasyon kapasitesini ortaya koyarken, Fas'ın sportif

başarısı bölge futbolunun uluslararası rekabet gücünü göstermesi bakımından ayrı bir önem taşımıştır. Nitekim Fas, Dünya Kupası tarihinde yarı finale yükselen ilk Afrika ve Arap ülkesi olmuştur. Bu vesileyle Avrupa ve Güney Amerika dışından yarı finale ulaşmayı başaran üçüncü ülke olarak Dünya Kupası tarihine geçmiştir.

Fas'ın elde ettiği başarı, yalnızca sportif sonuçlar bakımından değil, aynı zamanda Arap ve Afrika dünyasında kimlik, temsil ve bölgesel özgüven açısından da önemli bir sembolik değer taşımıştır. Bu tarihî performans, MENA bölgesinde futbola yönelik ilgi ve yatırımların artmasına katkı sağlamış, bölge ülkelerinin uluslararası futbol arenasındaki rekabet potansiyeline ilişkin algıyı olumlu yönde etkilemiştir. Ayrıca Fas'ın yarı final başarısı, 2026 Dünya Kupası öncesinde MENA ülkelerinin turnuvadaki performansına yönelik beklentilerin ve iyimserliğin güçlenmesine zemin hazırlamıştır.

2026 Dünya Kupası'nda MENA Takımları

2026 Dünya Kupası'nda sekiz takımla temsil edilen MENA, turnuvada farklı düzeylerde sportif performanslar sergilemiş, bölgenin görünürlüğünü artırmıştır. Bölge temsilcilerinin bir kısmı grup aşamasında turnuvaya veda ederken, bazı takımlar eleme turlarına yükselmeyi başarmıştır. Bu çerçevede Fas çeyrek finale ve Mısır da son 16 turuna yükselerek MENA bölgesinin en başarılı temsilcileri olmuştur. Bu sonuçlar, MENA futbolunun artık yalnızca Dünya Kupası'na katılım sağlayan bir bölge olmanın ötesine geçtiğini ve eleme aşamalarında rekabet edebilen bir futbol sistemine dönüştüğünü göstermektedir. Dahası sürekli istikrarsızlığı ile gündeme gelen Irak'ın ve uzun yıllar sonra ilk kez turnuvaya katılan Ürdün'ün finallerde yer alması bölgede futbolun geliştiğini göstermektedir.

Fas'ın elde ettiği başarı, yalnızca sportif sonuçlar bakımından değil, aynı zamanda Arap ve Afrika dünyasında kimlik, temsil ve bölgesel özgüven açısından da önemli bir sembolik değer taşımıştır. Bu tarihî performans, MENA bölgesinde futbola yönelik ilgi ve yatırımların artmasına katkı sağlamış, bölge ülkelerinin uluslararası futbol arenasındaki rekabet potansiyeline ilişkin algıyı olumlu yönde etkilemiştir.

Diğer taraftan MENA ülkelerinin Dünya Kupası'ndaki görünürlüğünü artıran etmenin yalnızca turnuva formatının değişikliğine bağlamak eksik bir bakış olabilir. Özellikle son yıllarda Suudi Arabistan, Katar, Mısır gibi ülkelerin futbola yatırımlarının arttığı inkar edilemez bir gerçektir. Dahası MENA ülkeleri, futbolu geliştirmek adına önemli futbol altyapılarına yatırımlarla tesisleşmeye yönelmiştir. Ayrıca genç oyuncu gelişimine odaklanan akademi sistemlerini yaygınlaştırarak öz kaynaklardan futbolcu yetiştirmeyi hedeflemiştir. Bölge ülkeleri, lig kalitelerini geliştirerek profesyonelleşmeye sağladı. Dahası Avrupa'da yetişen diaspora oyuncularının milli takımlara kazandırılması, bölgenin uluslararası rekabet gücünü artıran diğer bir etmen olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda 2026 Dünya Kupası, MENA takımlarının uzun süredir devam eden yapısal dönüşümünün sahaya yansıdığı bir organizasyon niteliği taşımaktadır.

Bölge takımlarından Fas'ın 2022 Dünya Kupası'nda yarı final başarısı, gerek dünyada gerekse bölgede psikolojik etki yaratmıştır. Fas'ın bu başarısı, MENA bölgesi takımlarında Dünya Kupası'na katılmanın ya da elemelere yükselmesinin, başarı olduğu algısını yıkarak daha ileriye gidebileceğini göstermiştir. Nitekim Fas'ın bu başarısına kadar, yarı final bölge takımları açısından sadece bir hayaldi. Fas'ın 2022'de yakaladığı başarıyla birlikte dünya kamuoyuna Avrupa ve Güney Amerika dışındaki ülkelerinde üst düzey rekabet edebileceğini göstermiştir.

Fas'ın başarıya ulaşması, on yedi yıllık bir devlet projesinin bir sonucuydu. Fas Kralı VI. Muhammed ülkede futbolu yeniden inşa edebilmek adına 2009'da 65 milyon dolardan fazla bütçeyle VI. Muhammed Futbol Akademisi kurmuş, 2010 yılında ise faaliyete geçirmiştir. Dahası ülkede dev bir scouting ağı kurularak, 6-7 yaşındaki çocuklar yakından takip edilmiştir. Öyle ki Fas milli takımını sırtlayan Azzedine Ounahi bu sistemin bir ürünü olarak parlamaktadır. Bununla birlikte projenin ikinci ayağı ise yurtdışında doğan gurbetçi Fas asıllı yetenekli futbolcular küstürülmeden, aidiyet duygusuyla milli takıma kazandırılmasıydı. Bu hamleler ise Fas'a başarı getirdi. Bugün ise Fas Dünya Kupası'nın favori takımları arasında görülüyor.

Fas çeyrek finale ve Mısır da son 16 turuna yükselerek MENA bölgesinin en başarılı temsilcileri olmuştur. Bu sonuçlar, MENA futbolunun artık yalnızca Dünya Kupası'na katılım sağlayan bir bölge olmanın ötesine geçtiğini ve eleme aşamalarında rekabet edebilen bir futbol sistemine dönüştüğünü göstermektedir. Dahası sürekli istikrarsızlığı ile gündeme gelen Irak'ın ve uzun yıllar sonra ilk kez turnuvaya katılan Ürdün'ün finallerde yer alması bölgede futbolun geliştiğini göstermektedir.

Mısır'da da Fas'taki hikayenin benzeri görülmektedir. Mısır Devlet Başkanı Abdulfettah Sisi ile birlikte Mısır'da futbola ciddi yatırımlar yapılmış 2030 vizyonunun önemli bir ayağı olarak görmüştür. Sisi futbol üzerinden ülkeye ciddi ekonomik katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Dahası

futbol gibi popüler sporlar vasıtasıyla ülkede milli birlik sağlamayı ve uluslararası kamuoyunda ülke imajını yükseltmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda ülkede dev spor kompleksleri, modern tesisler, gençlik merkezleri ve spor tıp bilimleri inşa edildi. Bu durum ise oyuncuların daha iyi koşullarda yetişmesini ve antrenman yapmasını sağladı.

MENA ülkelerinin Dünya Kupası'ndaki başarıları görünürlüğü, yalnızca sportif başarılarla sınırlı kalmayıp kamu diplomasisi ve yumuşak güç kapasitesi açısından da önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bölge ülkeleri, uluslararası futbol organizasyonlarını ulusal imajlarını güçlendiren ve küresel görünürlüklerini artıran stratejik araçlar olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda, Fas'ın sportif başarısı ve Mısır'ın Dünya Kupası'ndaki ilerleyişi, bölge futbolunun uluslararası rekabet gücünü ortaya koyar; Suudi Arabistan'ın 2034 FIFA Dünya Kupası'na ev sahipliği hazırlıkları, ülkenin Vizyon 2030 çerçevesinde yürüttüğü ekonomik dönüşüm ve uluslararası tanıtım stratejilerinin önemli bir bileşenini oluşturmaktadır. Benzer şekilde, Katar'ın 2022 FIFA Dünya Kupası'na ev sahipliği yapması, bölgenin büyük ölçekli uluslararası organizasyonları gerçekleştirme kapasitesini göstermesi bakımından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Söz konusu gelişmeler, MENA ülkelerinin uluslararası görünürlüğünü artırmanın yanı sıra turizm, yabancı yatırım ve ülke markalaşması gibi alanlarda da olumlu etkiler yaratma potansiyeline sahiptir. Ayrıca bu başarılar, Arap kamuoyunda ortak aidiyet ve bölgesel dayanışma duygusunu güçlendiren sembolik bir işlev de üstlenmektedir. Bunun yanında futbol, MENA ülkelerinde ulusal kimliğin ve toplumsal aidiyetin güçlenmesine katkı sağlayan

önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır. Genç nüfusun futbola yönelmesi, altyapı yatırımlarının artırılması ve futbol akademilerinin yaygınlaştırılması ise bölge futbolunun uzun vadeli rekabet gücünün sürdürülebilirliği açısından temel unsurlar arasında değerlendirilmektedir.

Dünya Kupası: İran için sembolik siyasal bir platform

MENA ülkesi olan İran'ın 2026 Dünya Kupası'na katılımı, savaş koşulları nedeniyle belirsizliklerle şekillenmiştir. Asya Elemelerini üçüncü sırada tamamlayarak turnuvaya hak kazanan İran, 28 Şubat'ta başlayan ABD/İsrail-İran Savaşı nedeniyle hazırlık sürecinde ciddi engellerle karşılaşmıştır. Katılımının iptal edilebileceği ve yerine İtalya'nın davet edileceği yönünde uluslararası kamuoyunda tartışmalar yaşansa da FIFA bu iddiaları reddetmiş ve İran turnuvada yer almıştır. Ancak güvenlik ve diplomatik sorunlar nedeniyle İran kafilesi ABD'de kamp yapamamış, yalnızca maçlar için ülkeye giriş-çıkış yapabilmıştır. Vize sorunları, bazı futbolculara izin verilmemesi ve karşılaşmalar sonrası hızlı ayrılış baskısı gibi uygulamalar, saha dışı gerilimleri artırmıştır. Ayrıca Muhammed Mohebi'nin gol sevincindeki hareketin siyasi mesaj olarak yorumlanması, savaşın etkilerinin sahaya da yansıdığını göstermiştir.

Turnuva süresince İran'ın performansı ve saha dışı mesajları geniş yankı uyandırmıştır. Yeni Zelanda ve Belçika maçlarında kaydedilen gollerin VAR incelemesiyle iptal edilmesi, kamuoyunda tartışmalara yol açmış ve bazı çevrelerde bu kararların siyasi saiklerle ilişkilendirilebileceği iddia edilmiştir. Bununla birlikte, bu iddialar

FIFA tarafından doğrulanmamıştır. İran Milli Takımı, Belçika maçının ardından soyunma odasında bıraktığı mektup ile antik Pers medeniyetine atıfta bulunarak ulusal direnci vurgulamış, barış ve dostluk mesajları vermiştir. Mektupta yer alan "168" ve #Minab ifadeleri ise savaşta hayatını kaybeden çocuklara gönderme olarak yorumlanmış, böylece İran'ın turnuvayı yalnızca sportif bir organizasyon değil, aynı zamanda ülkesinin yaşadığı çatışmalara dair sembolik bir platform olarak kullandığı ortaya konmuştur.

Sonuç olarak, 2026 Dünya Kupası, MENA ülkelerinin yalnızca daha fazla temsil edildiği bir turnuva olmamış; aynı zamanda bölge devletlerinin futbolu ulusal kalkınma, kamu diplomasisi ve uluslararası görünürlük stratejilerinin önemli bir aracı hâline getirdiğini göstermiştir. Fas'ın 2022'de başlattığı psikolojik kırılmanın ardından 2026 turnuvası, MENA futbolunun küresel rekabetin kalıcı aktörlerinden biri olabileceğine işaret etmektedir. Bununla birlikte İran örneği, uluslararası siyasetin spor organizasyonları üzerindeki etkisinin gelecekte daha fazla tartışılacağını göstermektedir. ❗

Bizden Haberler

PANELLER VE ÇEVİRİM İÇİ ETKİNLİKLER

➤ 4 Mayıs 2026

“Kerkük'te Türkmen Vali Dönemi: Dönüşümlü Valilik Modeli” Paneli

ORSAM tarafından düzenlenen çevrim içi panel, 4 Mayıs 2026 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Panelin moderatörlüğünü ORSAM Irak Çalışmaları Koordinatörü Feyzullah Tuna Aygün üstlenmiştir. Panelde Türkmeneli Dernekler Federasyonu Başkanı Mehmet Tütüncü, Irak Türkmen Cephesi Kerkük İl Başkanı Kahtan Vendavi ve ORSAM Türkmen Çalışmaları Kıdemli Uzmanı Selçuk Bacalan konuşmacı olarak yer almıştır. Panelde, Kerkük'te Türkmen valinin göreve başlamasının ardından ortaya çıkan siyasi süreç, dönüşümlü valilik modelinin uygulanabilirliği, Kerkük'teki etnik ve siyasi dengeye etkileri ile Türkmenlerin kent yönetimindeki rolü ele alınmıştır.

➤ 4 Haziran 2026

“Kerkük'te Türkmen Vali Dönemi ve Irak'ta Türkmen Temsiliyeti” Paneli

ORSAM tarafından düzenlenen panel, 4 Haziran 2026 tarihinde ORSAM Konferans Salonu'nda gerçekleştirilmiştir. Panelin moderatörlüğünü ORSAM Başkanı Kadir Temiz üstlenmiştir. Panelde Kerkük Valisi ve Irak Türkmen Cephesi Başkanı Mehmet Seman Ağa konuşmacı olarak yer almıştır. Panelde, Kerkük'te Türkmen valinin göreve başlamasının ardından yaşanan siyasi gelişmeler, Irak'ta Türkmenlerin siyasi temsili, Kerkük'ün idari ve siyasi yapısındaki güncel gelişmeler ile Türkmenlerin yerel ve ulusal düzeydeki rolü ele alınmıştır.

➤ 18 Haziran 2026

Türkiye-Rusya ve Orta Doğu Gündemi Değerlendirmesi

ORSAM Başkanı Dr. Kadir Temiz, 18 Haziran 2026 tarihinde TRT Arabi'de katıldığı canlı yayında, Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'ın Rusya ziyaretinin ardından Türkiye'nin bölgesel denge siyaseti, Türkiye-Rusya ilişkilerindeki güncel gelişmeler ve İran savaşı sonrasında Orta Doğu'da ortaya çıkan bölgesel dinamiklere ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur.

➤ 23 Haziran 2026

Çevrim İçi Panel | “Teopolitik ve Jeopolitik Boyutlarıyla ABD/İsrail-İran Savaşı”

ORSAM, 23 Haziran 2026 tarihinde “Teopolitik ve Jeopolitik Boyutlarıyla ABD/İsrail-İran Savaşı” başlıklı çevrim içi panel düzenlemiştir. Doç. Dr. Nurullah Çakmaktaş'ın moderatörlüğünde gerçekleştirilen panelde Prof. Dr. Zekeriya Kurşun, Prof. Dr. Şinasi Gündüz, Doç. Dr. Ferit Belder ve Dr. Abdullah Erboğa konuşmacı olarak yer almıştır. Panelde ABD/İsrail-İran savaşı teopolitik ve jeopolitik boyutlarıyla ele alınmış, çatışmanın bölgesel güvenlik, güç dengeleri ve Orta Doğu siyasetine etkileri değerlendirilmiştir.

STRATEJİK ZİYARETLER VE TEMASLAR

➤ 4 Mayıs 2026

“Türkiye'nin Şam Büyükelçiliği Ziyareti”

4 Mayıs 2026 tarihinde ORSAM Başkanı Dr. Kadir Temiz, Başkan Danışmanları Doç. Dr. Nurullah Çakmaktaş ve Murat Öztuna, Türkiye'nin Şam Büyükelçisi Nuh Yılmaz'ı makamında ziyaret ederek bir görüşme gerçekleştirmiştir.

➤ 5 Mayıs 2026

“TİKA Şam Program Koordinatörlüğü Ziyareti”

5 Mayıs 2026 tarihinde ORSAM Başkanı Dr. Kadir Temiz ve beraberindeki heyet, Suriye'nin başkenti Şam'da gerçekleştirdikleri ziyaretler kapsamında TİKA Şam Program Koordinatörü Üzeyir Göksun'u makamında ziyaret ederek bir görüşme gerçekleştirmiştir.

➤ 31 Mayıs-3 Haziran 2026

“VI International Expert Forum: Russia-Middle East” Programı

ORSAM Başkanı Dr. Kadir Temiz, 31 Mayıs-3 Haziran 2026 tarihleri arasında Moskova'da Primakov Center tarafından düzenlenen “VI International Expert Forum: Russia-Middle East” programına katılmıştır. Program kapsamında Orta Doğu'daki güncel siyasi ve güvenlik gelişmeleri, bölgesel güç dengeleri ve Rusya'nın bölgeye yönelik politikaları üzerine değerlendirmelerde bulunmuştur.

➤ 5 Haziran 2026

“Afrika Akademisi Öğrencilerinin ORSAM Ziyareti”

5 Haziran 2026 tarihinde, YTB Türkiye Bursları kapsamında düzenlenen Afrika Akademisi programı çerçevesinde Afrika Akademisi öğrencileri ORSAM'ı ziyaret etmiştir. Ziyaret kapsamında ORSAM'ın çalışmaları, Kuzey ve Doğu Afrika'ya yönelik araştırmaları ve Afrika kıtasındaki güncel siyasi gelişmeler üzerine kapsamlı bir değerlendirme gerçekleştirilmiştir.

> 6-7 Haziran 2026

Delphi Ekonomik Forumu

ORSAM Başkanı Dr. Kadir Temiz, 6-7 Haziran 2026 tarihleri arasında Süleymaniye'de düzenlenen Delphi Ekonomik Forumu'na katılmıştır. Irak ziyareti kapsamında Gelecek Çalışmaları Merkezi Başkanı Dr. Yousif Goran ve Vizyon Stratejik Araştırmalar Vakfı Başkanı Adnan Osman ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde bölgesel gelişmeler, düşünce kuruluşları arasındaki iş birliği imkânları ve ortak çalışma alanları üzerine değerlendirilmelerde bulunulmuştur.

> 12 Haziran 2026

Stratejik Vizyon Enstitüsü Heyeti ile Görüşme

ORSAM, 12 Haziran 2026 tarihinde Pakistan merkezli Stratejik Vizyon Enstitüsü heyetini kurumda ağırlamıştır. Görüşmede bölgesel ve küresel gelişmeler üzerine verimli bir fikir alışverişinde bulunulmuş, iki kurum arasındaki iş birliğinin güçlendirilmesine yönelik değerlendirmeler yapılmıştır.

> 22 Haziran 2026

Uluslararası Orta Asya Enstitüsü Heyeti ORSAM'da Ağırlandı

ORSAM, 22 Haziran 2026 tarihinde Özbekistan merkezli Uluslararası Orta Asya Enstitüsü heyetini kurumda ağırlamıştır. Görüşmede kurumlar arası diyalog ve iş birliği imkânlarının geliştirilmesine yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur.

> 22 Haziran 2026

2025 Kış Dönemi Eğitim Programı Sertifika Töreni

ORSAM Konferans Salonu'nda 22 Haziran 2026 tarihinde, 21 Kasım 2025-21 Ocak 2026 tarihleri arasında düzenlenen 2025 Kış Dönemi Eğitim Programı kapsamında eğitimlerini tamamlayan Bölge Araştırmaları Merkezi öğrencilerinin sunumları gerçekleştirilmiştir. Program, katılımcılara sertifikalarının takdim edilmesiyle sona ermiş, öğrencilere akademik ve mesleki yaşamlarında başarı dilekleri iletilmiştir.

> 24 Haziran 2026

Erzurum Diploması Araştırmaları Merkezi Heyeti ORSAM'ı Ziyaret Etti

ORSAM, Erzurum Diploması Araştırmaları Merkezi heyetini kurumda ağırlamıştır. Ziyaret kapsamında ORSAM'ın çalışmaları, araştırma alanları ve yürütülen faaliyetler hakkında kapsamlı bilgi paylaşımında bulunulmuş, bölgesel gelişmeler üzerine görüş alışverişi gerçekleştirilmiştir. Görüşmenin akademik ve kurumsal iş birliğinin geliştirilmesine katkı sağlaması temenni edilmiştir.

YAYINLAR, TANITIMLAR VE AKADEMİK KATKILAR

> 24 Mayıs 2026

Ortadoğu Analiz'in "ABD/İsrail-İran Savaşı" Dosya Konulu Mayıs-Haziran Sayısı Yayımlandı

Ortadoğu Analiz dergisinin "ABD/İsrail-İran Savaşı" dosya konulu 142. sayısı 24 Mayıs 2026 tarihinde yayımlanmıştır. Bu sayıda, İran-İsrail/ABD savaşı yalnızca jeopolitik değil, aynı zamanda teopolitik boyutlarıyla ele alınmakta; tarafların dini referanslar ve sembolik söylemler üzerinden şekillenen mücadeleleri kapsamlı analizlerle incelenmektedir. Ortadoğu Analiz'in Mayıs-Haziran sayısında ayrıca, bölgesel güvenlik dinamikleri ve Ortadoğu'daki güncel gelişmelere ilişkin farklı başlıklar okuyucularla buluşmaktadır.

SOHBET VE DEĞERLENDİRME

> 4 Mayıs 2026

ORSAM Soru-Cevap: Irak'ta Ali Zeydi'nin Başbakan Olarak Görevlendirilmesi Şii Siyasi Aktörler Arasındaki Güç Dengesini Nasıl Etkiliyor?

4 Mayıs 2026 tarihinde ORSAM Irak Çalışmaları Koordinatörü Feyzullah Tuna Aygün, Ali Zeydi'nin Irak'ta başbakan olarak görevlendirilmesinin Şii siyasi aktörler arasındaki güç dengesi, hükümet kurma süreci ve Irak siyasetindeki olası yansımalarını değerlendirmiştir.

> 6 Mayıs 2026

ORSAM Soru-Cevap: Iraklı Sünni ve Kürtler, Ali Zeydi'nin Başbakan Adayı Olarak Belirlenmesini Nasıl Değerlendiriyor?

6 Mayıs 2026 tarihinde ORSAM Irak Çalışmaları Koordinatörü Feyzullah Tuna Aygün, Ali Zeydi'nin başbakan adayı olarak belirlenmesine Iraklı Sünni ve Kürt siyasi aktörlerin yaklaşımlarını, hükümet kurma sürecine olası etkilerini ve Irak siyasetindeki güç dengelerine yansımalarını değerlendirmiştir.

> 12 Mayıs 2026

Türkiye-Cezayir İlişkileri Üzerine Değerlendirme

12 Mayıs 2026 tarihinde ORSAM Kuzey ve Doğu Afrika Çalışmaları Koordinatörü Dr. Kaan Devocioğlu, Fokus+’a verdiği değerlendirmede Cezayir Cumhurbaşkanı Abdülmecid Tebbun’un Ankara’ya gerçekleştirdiği resmi ziyaret kapsamında Türkiye-Cezayir ilişkilerinin ekonomik ve siyasi boyutlarını, ikili iş birliği alanlarını ve bölgesel gelişmelerin ilişkilere etkisini ele almıştır.

> 15 Mayıs 2026

Irak Parlamentosu'nda Güven Oylaması ve Türkmenlerin Konumu

15 Mayıs 2026 tarihinde ORSAM Türkmen Çalışmaları Kıdemli Uzmanı Dr. Selçuk Bacalan, Ali ez-Zeydi'nin Irak'ta başbakan olmasının ardından gerçekleştirilen güven oylamasını ve güncel siyasi gelişmelerin Irak Türkmenlerinin siyasi temsili, hükümetteki konumu ve kararla süreçlerine olası etkilerini değerlendirmiştir.

> 21 Mayıs 2026

Suriye'nin Savaş Sonrası Durumu Üzerine Podcast

21 Mayıs 2026 tarihinde yayımlanan ORSAM Podcast'te, ORSAM Levant Çalışmaları Koordinatörü Dr. Oytun Orhan ve Levant Çalışmaları Araştırmacısı Musab Dönertaş, yakın zamanda gerçekleştirdikleri Suriye ziyareti çerçevesinde ülkenin savaş sonrası güvenlik durumu, toplumsal entegrasyon süreci, ekonomik koşullar ve yeniden inşa ihtiyaçlarını değerlendirmiştir.

> 11 Haziran 2026

ORSAM Soru-Cevap | Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri

ORSAM Körfez Çalışmaları Araştırma Asistanı Hüseyin Bahri Kurt, Türkiye ile Suudi Arabistan arasında imzalanan toplantı alanlarında iş birliğini öngören mutabakat zaptının ikili ilişkilere ve bölgesel stratejik dinamiklere etkilerini değerlendirdiği bir ORSAM Soru-Cevap çalışması yayımlamıştır. Çalışmada söz konusu mutabakat zaptının Türkiye-Suudi Arabistan ilişkilerinin kurumsallaşmasına katkıları ile bölgesel iş birliği ve stratejik ortaklık perspektifindeki yansımaları ele alınmıştır.

> 26 Haziran 2026

ORSAM Soru-Cevap | İsrail-Lübnan Çerçeve Anlaşması

ORSAM Araştırmacısı Dr. Çağrı Koşak, İsrail ile Lübnan arasında 26 Haziran 2026 tarihinde varılan çerçeve anlaşmasının bölgesel siyaset açısından önemini değerlendirdiği bir ORSAM Soru-Cevap çalışması yayımlamıştır. Çalışmada, Beyrut'un savaş sürecindeki stratejik tercihleri, İsrail-Lübnan çerçeve anlaşmasının arka planı ve söz konusu anlaşmanın bölgesel güvenlik ile siyasi dengeler üzerindeki muhtemel etkileri ele alınmıştır.

> 29 Haziran 2026

ORSAM Soru-Cevap | Irak'ta "Şafak Baskını" Operasyonu

ORSAM Irak Çalışmaları Koordinatörü Feyzullah Tuna Aygün, Irak'taki "Şafak Baskını" Operasyonunun ne anlama geldiğini değerlendirdiği bir ORSAM Soru-Cevap çalışması yayımlamıştır. Çalışmada operasyonun Irak'taki güvenlik dinamikleri, siyasi dengeler ve bölgesel yansımaları açısından taşıdığı önem ele alınmıştır.

ORTADOĞU ETÜTLERİ CİLT 18, SAYI 1 OKUYUCUYLA BULUŞTU

Bu sayımızda; İsrail'in Batı Şeria'daki güvenlikleştirme pratiklerinden DEAŞ'ın yabancı savaşçı fenomenine, Trump dönemi ABD dış politikasındaki İran Savaşı kararından Müslüman ülkeler arasındaki entegrasyon girişimlerine ve Cezayir'in yerel yönetim politikalarına uzanan ufuk açıcı çalışmalara yer veriyoruz.

Ortadoğu Etütleri

JOURNAL OF MIDDLE EASTERN STUDIES

ISSN: 1309-1557 E-ISSN: 2687-430X CİLT/VOLUME: 18 SAYI/NUMBER: 1 HAZİRAN/JUNE 2026

www.orsam.org.tr

x.com/orsamorgtr /
OrtadoguAnalizD

instagram.com/orsamorgtr /
ortadoguanalizd

[facebook.com](https://facebook.com/orsamorgtr) /
orsamorgtr